

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Mogens Hejnesøn

Et Tidsbillede fra det
sekstende Aarhundrede
af

Troels=Lund

Udgået fra Landsarkivet
for Sjællands Bibliotek

Gyldendalske Boghandel
Nordisk Forlag • Kbhvn.

TROELS-LUND

MOGENS HEJNESØN.

ET TIDSBILLEDE
FRA DET SEKSTENDE AARHUNDREDE

ILLUSTRERET UDGAVE

KØBENHAVN OG KRISTIANIA
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

FR. BAGGES KGL. HOF-BOGTRYKKERI

1911

MOGENS HEJNESØN

I
INDLEDNING. TO INDBYRDES
MODSTANDERE

1

BLANDT de mange mærkelige Mænd, der har spillet en Rolle i Slutningen af Frederik den Andens Tid, er der ingen, som har været Genstand for en saa forskelligartet Bedømmelse som Mogens Hejnesøn. Denne Meningsforskel synes ikke at være blot tilfældig, fremkaldt ved en senere Tids mangelfulde Kundskab om ham og hans Færd. Den lader sig forfølge lige op til hans egne Dage, til den Tid, da hans Minde, ja han selv endnu var lyslevende. Aar 1589 blev han anklaget, dømt og halshugget, alt under Tilsyn af den hæderlige Christoffer Valkendorf. Aaret efter fik han en Æresoprejsning saa grundig, som sjælden er bleven nogen til Del herhjemme, Dommen blev erklæret for ugyldig, Christoffer Valkendorf idømt en betydelig Bøde, og Liget atter opgravet under almindelig Deltagelse for paany at stedes med Hæder til Jorde.

Eftertidens Dom giver ikke Samtidens noget efter i Usikkerhed. De samme stærke Svingninger lader sig paavise, kun foregaar de med en til Afstanden svarende større Langsomhed.

Som naturligt var, begyndte man med at tage Parti for den forurettede. Først gav denne Stemning sig kun Luft i korte Optegnelser¹. Siden vovede den sig tydeligere frem i stedlige Beskrivelser, hvor Mogens Hejnesøn som den lokale Helt spiller Hovedrollen². Og tilsidst gled han over til at indtage en berettiget,

udmærket Plads i større Fremstillinger af Landets samlede Historie¹. Sit afsluttende synlige Udtryk har denne Anerkendelse fundet, da man i det 18de Aarhundrede rejste ham en Mindestøtte blandt andre særlig fortjente Mænds i Lunden ved Jægerspris².

I det 19de Aarhundrede er der atter sket et Omslag i Stemmningen. Det højeste, hvortil man tidligere havde drevet det, var ud fra et religiøst Standpunkt at efterspore Grunden til, at Gud kunde tillade en slig Uretfærdighed. Man var da naaet til den Forklaring, at Dommen, skøndt menneskelig uretfærdig, dog var guddommelig retfærdig, efterdi Mogens Hejnesøn saa ofte havde overtraadt det sjette Bud, at han derfor fortjente Straf³. I vor Tid er man ikke bleven staaende herved, men støttet paa fyldigere Oplysninger har man begyndt at fremdrage mange andre Skyggesider ved Mogens Hejnesøns Liv, og er endt med at hævde, at selv om Christoffer Valkendorf har begaaet en Formfejl ved Dommen, saa var han i Virkeligheden i sin fulde Ret, da han lod Bedrageren henrette⁴.

Det er klart, at saa modstridende Domme ikke lader sig samle i et fælles levende Indtryk. Skal der være Tale om at danne sig et virkeligt Billede af Mogens Hejnesøn, kan dette kun ske, saafremt der lader sig fremdrage nye og fyldigere Oplysninger, der formaar at tilføje det manglende og vise os Grundene til, at disse afvigende Opfattelser har dannet sig. Der er kun Haab om at finde slige Oplysninger blandt de utrykte Kilder til vor Historie; i Arkiverne maa det søges, som Bibliotekerne lader os i Uvidenhed om. — Det er Hensigten med de følgende Blade at meddele det Efterslæt af Bidrag til Mogens Hejnesøns Historie, som det er lykkedes Forfatteren at finde i Rigsarkivet. De vil forhaabentlig hjælpe til at stille Hovedpersonen i et nyt og klarere Lys. Men det ligger i Sagens Natur, at det her saa lidt som andetsteds vil lykkes at faa alle Spørgsmaal besvarede.

Det mest bekendte Punkt i Mogens Hejnesøns Liv er Slutningspartiet, Sammenstødet med Christoffer Valkendorf, der havde hans Henrettelse til Følge. Af de nye Oplysninger vil det

fremgaa, at dette ikke, som hidtil antaget, var et halvt tilfældigt Sammentræf, men et Led i en hel Række, et enkelt Slag i en gennem en halv Snes Aar fortsat Kamp. Forholdet til Valkendorf bliver da nu som før et Hovedsynspunkt for Betragtningen af Mogens Hejnesøns Liv. Man kunde benytte de nye Bidrag som blot Aktstykker i Sagen mellem de to Parter, som nyoptagne Vidneforhør, hvis Maal var Dommen om, hvem af de to der egentlig havde Ret. Men en slig Anvendelse vilde dels udelukke enkelte ikke uvigtige Bidrag, som tilfældigvis ikke berører denne Strid, dels medføre en farlig Fristelse for Fremstillingen til at tage Parti for den enkelte. Jeg skal derfor i det følgende søge at undgaa disse Skær, og idet jeg overlader det til Læseren at dømme Parterne imellem, om han lyster, indskrænke mig til at give en saa fuldstændig og anskuelig Fremstilling af Mogens Hejnesøns Liv, som de forhaandenværende Oplysninger, de ældre som de nye, for Øjeblikket tillader. Af sig selv vil da, ifølge det ovenanførte, Fremstillingen samle sig om Besvarelsen af de to Spørgsmaal: Hvorfor maatte nødvendigvis Christoffer Valkendorf og Mogens Hejnesøn komme til at støde sammen? og: Hvorledes skete disse Sammenstød?

 2

Hvorfor maatte Christoffer Valkendorf og Mogens Hejnesøn nødvendigvis komme til at støde sammen? Ganske naturligt, fordi de hver især havde gennemløbet en Udvikling, der førte dem i hinanden stik modsatte Retninger, og fordi desuagtet Forholdet til deres fælles kongelige Velynder Frederik den Anden uafbrudt nødte dem sammen. Sjældent har vistnok en og samme Konge besiddet to saa forskellige Yndlinge; det forudsætter en Rækkevidde i Følelser, som er meget ualmindelig. Hvert Blad i deres Historie peger derfor tavst hen paa det, der er Løsningen af Gaaden ved Frederik den Andens glimrende Regeringstid. Han, den ellers saa

jævne og i mange Henseender næsten ubetydelige besad een Egenskab, den kongeligste af alle: Evnen til at opdage, døje i sin Nærhed, frede om og beherske de mest forskelligartede Dygtigheder.

For nærmere at bestemme de to Mænds saa afvigende Baner, der endte med at krydses, maa vi først opfriske Hovedtrækkene i Christoffer Valkendorfs Liv, saa at Modsætningen til Mogens Hejnesøns Udvikling kan fremtræde des tydeligere.

Christoffer Valkendorf er født den 1ste September 1525¹. Faderen ejede Herregaarden Glorup paa Fyn, men der var mange Børn, 5 Sønner og 7 Døtre, saa der vilde en Gang i Tiden næppe blive meget til hver enkelt. Tiden viste midlertid, hos hvem Heldet og Dygtigheden var størst. Aar 1535 døde Faderen, og Gaarden tilfaldt Sønnerne i Samlag. Christoffer, den tredje i Rækken, endte som Eneejer. Om hans Barndom og første Ungdom vides kun lidt. Man har ment, at han kun har nydt en mangelfuld Undervisning og „ikke er bleven holdt til Studeringer“². Saafremt heri skal ligge andet og mere end, at han ikke har afsluttet sin Skoleundervisning ved et Ophold ved fremmede Universiteter, er det uden Tvivl usandt³. Det er utænkeligt, at han ikke skulde have kunnet Latin. En Rigs-Hovmester uden denne Kundskab vilde være ligesaa umulig i Datiden som en Udenrigsminister nu, der ikke forstod fremmede Sprog.

Den første Gang, vi træffer ham som voksen, er da han 26 Aar gammel dukker op som ansat i Kancelliet⁴, en af de mange unge Adelsmænd, der med Titel af Sekretær søgte at erhverve sig Forretningsdygtighed for en Gang at komme i Betragtning ved Besættelsen af et Len. Det første Skridt var altsaa gjort, den slagne Vej laa nu aaben: en halv Snes Aar Kontormand, saa et lille Len, og dermed gemt og glemt paa Landet, med mindre den lunefulde Lykke ganske særlig vilde føje ham.

Christoffer Valkendorf var imidlertid ikke den, der hermed slog sig til Ro. Han maa have vidst at gøre sig bemærket af Christian den Tredje eller den meget formaende Dronning Dorothea. Hvorledes veed vi ikke, men det er meget forstaeligt,

at denne frejdige, djærve unge Mand, der kunde udføre hvad man saa befalede ham, mere end een Gang kan have tiltrukket sig deres Opmærksomhed. Nok er det, han gjorde hurtigt overordentlig Lykke. Hertil kan maaske allerede regnes, at han 28 Aar gammel fik en betydelig Lønningsforbedring, idet han forlenedes med Provstiet i Bergen¹, et af disse inddragne katolske Kirkegodser, der med Bibeholdelse af den gamle gejstlige Benævnelse nu brugtes som Lønninger for Kancelli- og Hofembedsmænd. Dette var imidlertid endnu kun en Forfremmelse indenfor den gamle Stilling. Men Aar 1556 gjorde han et Spring saa storartet og uventet, at det sikkert har vakt Samtidens udelte Forbavselse. Han blev Lensmand paa Bergenhus.

Hvilke end Christian den Tredjes Bevæggrunde har været, saa maa man indrømme, at det var et voveligt Skridt af ham at betro en 30-aarig Mand, endnu uprøvet som Lensmand, det ubetinget vanskeligste Len i Danmark og Norge. Det var en Opgave, som laa over selv ellers dygtige Mænds Kræfter. Af en Begynder som Christoffer Valkendorf kunde man højt regnet vente, at han vilde slippe taaleligt derfra. Han løste den imidlertid paa en saadan Maade, at han overstraalede alle sine Forgængere. Ved Opholdet i Bergen var hans Ry som Lensmand for bestandig grundfæstet.

Forholdene i Bergen (Fig. 1) var af en ganske egen Natur. Fra gammel Tid havde Byen været Hovedsædet for Hansestædernes Handel paa Norge, og lidt efter lidt havde de sat sig saa fast paa dette ypperligt beliggende Punkt, at det snart for en indviet var vanskeligt at afgøre, om Bergen var en Hansestad eller tilhørte Danmark-Norge. Vel var Hansestædernes politiske Magt siden Grevens Fejde i stærk Tilbagegang, men i Bergen sporedes dette ikke endnu. Her syntes de tyske Købmænd ligesaa mægtige som tilforn. I Kraft af givne Bevillinger og upaatalte Overgreb, der efterhaanden havde vundet Hævd, beherskede de hele Handelen, havde bragt Vestkystens Fiskerbefolkning i trykkende Afhængighed og var paa Veje til at fortrænge Byens indfødte Haandværkerstand. I disse Forhold havde Regeringen hidtil kun grebet svagt ind. Lensmanden var den naturlige Mellem-

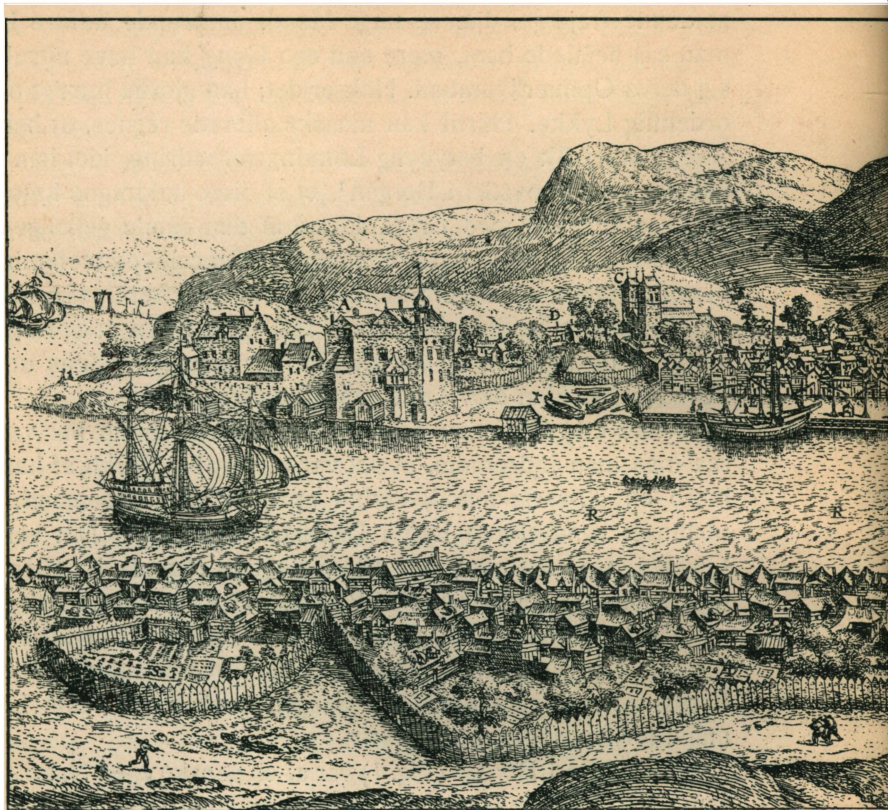

Fig. 1. Bergen i d
(Efter Braunius: 1

mand. Men ingen kunde fortænke en saadan i, om han tøvede med at begynde en Strid, der sikkert foreløbigt vilde komme til at gaa ud over ham og den indfødte Befolkning, selv om Udfaldet tilsidst maatte blive til Gunst for Regeringen.

Christoffer Valkendorf var som skabt for slig en Tilstand. Sindig og forvoven, punktlig Forretningsmand, men med ubændig Lyst til at omdanne og forbedre har det sikkert været ham en Nydelse at tage fat paa disse forviklede Forhold og i denne nye Virkekreds udfolde al den Trang til Bedrift, Orden og Spænding ved Fare, som slumrede i ham. Havde Tyskerne

Fig. 2. (Ud fra et
 r 16de Aarhundrede.
 reatrum urbium IV.)

kunnet gennemskue denne Karakter, havde de sikkert undladt den taabelige Trusel ved hans Ankomst: at anbringe Skyts i Mariakirkens (Fig. 2) skrøbelige Taarne¹. Hos en Mand som Valkendorf vilde Synet af sligt ikke vække Frygt, men kun Smil ved Faren og maaske Beregning over, om Taarnene ogsaa kunde holde og om de nu virkelig var Tyskernes med Rette.

Her er ikke Stedet til nærmere at gaa ind paa de Midler, som den nye Lensmand anvendte mod de forhaandenværende Onder. Det maa være os nok at minde om, at han i de fire Aar, han var der, fik givet Dødsstødet til den gamle Tingenes Tilstand og

forberedt en ny og bedre Tid. Det var maaske de fire virksomste Aar i hans Liv, og næppe giver noget senere Afsnit os saa mange Eksempler paa hans ejendommelige Væremaade, som netop dette.

Da Regeringen, hans eneste Støtte, er ved at tabe Modet, opmuntret han ivrigt til blot at blive ved¹. Midt under alle disse Kampe glemmer han ikke at sørge for Bergens Brolægning². Han veed at ramme de tyske Købmænd paa det føleligste blot

Fig. 2. Mariakirken i Bergen. (Paa Fig. 1 mærket C, tæt ved Bergenhus.)

ved at indskærpe en tidligere Forordning om Kvindernes Klædedragt m. m.³. Paa Sagens mest truende Punkt gør han Indtryk paa de fremmede ved kun ledsaget af to Mand at vove sig ind i deres Forsamling. Forud har han givet Ordre paa Slottet til at skyde Kvarteret ned, hvis de hører, at han er bleven myrdet⁴.

Og sluttelig det kostelige Optrin, hvor han tvinger de tyske Haandværkere, der ser sig nødte til at fortrække fra Byen, til i en højtidelig Afskedsforsamling paa Raadstuen en for en at komme frem, række ham Haanden og takke ham for god Behandling⁵.

Efter en saa glimrende begyndt Løbebane var det naturligt, at Christoffer Valkendorf havde en høj Stjerne hos Regeringen, og ikke mindst hos den unge, ivrige Frederik den Anden, der Aar 1559 havde efterfulgt sin Fader. Naar han da desuagtet efter fire Aars Ophold Aar 1560 kaldtes tilbage fra sin betroede Post⁶,

kunde heri ikke ligge andet, end at man havde udset ham til en endnu vigtigere. Kun kort fik han Lov til at tilse Avlingen paa Glorup. Allerede næste Foraar maatte han afsted til Rigets østligste Dele, til Øsel og Kurland, hvor man højlig trængte til en Mand som ham. Frederik den Anden havde nemlig overladt disse Lande til sin yngre Broder Magnus; men nogle Maaneders Ophold havde været nok for denne til at godtgøre sin Uduelighed.

De højst forviklede Forhold herovre til alle de byttelystne Naboer krævede en særlig Dygtighed, men Hertug Magnus kom, hvor gammel han saa blev, aldrig ud over Barnealderen. Den bekymrede, kortsynede Moder, Enkedronning Dorothea, udbad sig da Christoffer Valkendorf til Vejleder for sin uerfarne Søn, og Frederik den Anden gik ind derpaa. Kongen maa imidlertid have set klarere i denne Sag end hans Moder, thi han spaaede hende kun liden Glæde af dette Valg¹. Udfaldet godtgjorde det.

Valkendorfs nye Opgave var i Virkeligheden uløselig. Han skulde paa een Gang støtte Magnus og varetage Danmarks Tarv, men Magnus' hele Optræden gjorde en Forening af disse Pligter umulig. Omstændighederne nødte da hurtigt Valkendorf til at stille sig paa Krigsfod med sin unge Herre og selv gribe Tøjlerne. Enkelthederne i denne Strid er endnu kun lidet opklarede, men Enkedronningens Breve², der afspejler Sønnens hjemsendte Klager, aander en saadan Forbitrelse over Valkendorfs Optræden, at man ikke lades i Tvivl om det gensidige Forhold. Klager fra Magnus var imidlertid i Frederik den Andens Øjne sikkert en Anbefaling for Valkendorf, og trods alle Moderens Indsigelser lod Kongen sin tro Mand blive paa Posten, indtil videre Ophold syntes unyttigt. Først Aar 1567 kaldtes Valkendorf hjem³.

Hvorledes saa end hans Modtagelse har været i Hjemmet, een Ting maatte man indrømme ham, at han var særligt skikket til udsatte Stillinger, hvor det gjaldt om at tage haardt fat. Har dette stemmet med hans Tilbøjelighed, saa opnaaede han at faa sin Lyst tilstrækkeligt styret. Kort efter Hjemkomsten sendtes han i særegent Hverv til Bergen for at afhjælpe en Del dør

indsnegne Misbrug¹. Aaret efter (1569) maatte han afsted som Lensmand til Island², denne fjerne Besiddelse, der altid havde ligget lidt udenfor Lov og Ret, men nu under Krigen, hvor Flaas-

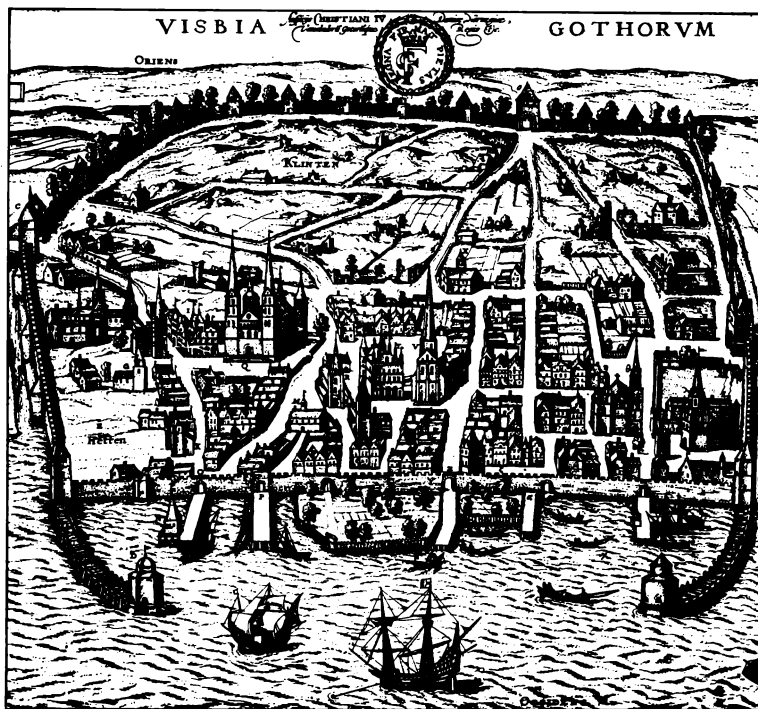

Fig. 3. Visby paa Gulland i det 16de Aarhundrede.
(Braunius: Theatrum urbium.)

den havde andet at gøre, vistnok saa temmelig var prispiven for Sørøvere.

Næppe havde han ordnet Forholdene her, førend han sendtes, August 1571, til den modsatte Kant, til Gulland (Fig. 3), hvor Forholdene ligeledes gjorde ham nødvendig. Skattevæsenet var her i fuldstændig Uorden, Lydigheden opløst, og Gejstligheden, Almuens Vejleder, ikke et Haar bedre end Menighedernes. Slagsmaal og Drukkenskab hørte derfor til Dagens Orden, en Præst vovede endogsaa at overfalde Valkendorf paa selve Slottet. Her

var da nok at tage fat i. Den nye Lensmand maatte forfatte tidsvarende Forordninger om alle disse Sager, og da alt var foreløbigt ordnet — kaldtes han atter bort for at give Plads for en anden¹.

3

Den Valkendorf, der i Slutningen af Aaret 1573 vendte tilbage til Danmark, var sikkert ikke lidt forskellig fra den unge Lensmand, der i sin Tid drog til Bergenhus. Men om end Aarene havde modnet ham, saa var en Tilbøjelighed, der ellers især hører Ungdommen til, kun bleven des stærkere udviklet hos ham: Driften til hurtigt at gaa fra Overvejelse til Handling.

Alle disse 18 Aar, i hvilke han af Regeringen var bleven brugt som en Slags grov Høvl til blot at tage det værste af, i hvilke der aldrig var blevet undet ham Tid til ret til Gavns at sætte sig ind i en Sag, men hvor det, der var blevet krævet af ham, kun havde været et hurtigt og sikkert Skøn og saa et Magtsprog — hele denne Udvikling maatte give hans Natur et ejendommeligt Præg. Havde Forholdene end nødt ham ind i utallige juridiske Spørgsmaal og derved beriget hans Erfaring, eet var dog vist, at den retslige Fremgangsmaade, som de især havde gjort ham fortrolig med, var den „korte Proces“. Intet Under, at Indtrykkene fra disse 18 Aar aldrig senere lod sig udvidske af hans Sind.

Skulde Christoffer Valkendorf ikke blive ubrugelig for jævne, fredelige Forhold, var det paa Tide, at han snart kom i en roligere Virksomhed. Desuden var der en hel Side af hans Begavelse, der indtil da kun lidt var kommen til sin Ret. Hans Punktlighed, Ordenssans og Forvaltningsevne havde hidtil maattet træde i Skygge for den voldsomme Indgriben og Omdannen. De fik kun Lov til at udfolde sig i klare Indberetninger og Regnskaber². Her var et Punkt, hvorved han helt kunde vindes for Fredens Gerning, og det røber derfor et ypperligt Blik hos vedkommende — hvad enten nu dette var Kongen selv eller Peder Oxe — at betro ham efter hans Hjemkomst det Embede, der

flygtigt set maatte synes at ligge ham saa fjernt — Posten som Rentemester¹.

Hermed begynder et nyt Afsnit i Christoffer Valkendorfs Liv. Det varede ikke længe, førend han i sin nye Stilling udmærkede sig endnu mere end i nogen tidligere. Først under Peder Oxes Tilsyn og efter dennes Død paa egen Haand tjente han sig hurtigt op fra en blot lovende Begynder til en fortræffelig Finansminister, en værdig Efterfølger af Peder Oxe. Det var let forstaaeligt, at han efterhaanden maatte blive uundværlig for Frederik den Anden. Ingen kunde som han beregne hvorledes en Forvaltningsregel, opklækket inden Rentekamrets Mure, vilde tage sig ud i det virkelige Liv. Mødte han ydre Vanskeligheder, var han Mand for at knække Modstand. Han var inde i alle Forhold fra Island til Øsel, redelig, punktlig, og ivrig tog han sig med samme Omhu af en Bagatel og et Statsanliggende.

At Kongen var ham naadig, fik han snart de tydeligste Beviser paa. Forlenerne voksede og kunde vel være vokset mere, hvis ikke, som det lader, Valkendorf selv havde holdt noget igen². Aar 1577 optoges han i Rigsraadet³, og lidt efter lidt udvidedes derpaa Grænserne for hans Magtfuldkommenhed, saa at han tilsidst i sig forenede omtrent alle de øverste Myndigheder: Han var tilligemed Niels Kaas Kongens fortrolige Raadgiver i udenrigske Anliggender⁴; han bestyrede alene Finansministeriet og alt hvad Flaaden⁵ og Hæren⁶ angik; han var Guvernør i København⁷ og havde under sig alle en Indenrigsministers og mange af en Justitsministers⁸ Forretninger.

Kun eet, det sidste, manglede han endnu. Var det et Tilfælde eller laa der en Tanke bagved, at Frederik den Anden aldrig beklædte ham med en Righovmesters Værdighed, skøndt han dog varetog alle en saadans Pligter⁹? Det kunde være sket uden alt for stor Forbigaaelse, thi allerede Aar 1583 var Christoffer Valkendorf naaet op til at være den sjette i Rækken af Rigsraaderne¹⁰.

Men muligt har Kongen indset, at en Natur som hans, saa ypperligt den end lod sig tøjle, saa længe alt endnu kun var betroet af kongelig Naade, maaske turde blive for anmassende og

vise sig staalsat ogsaa opefter, naar det sidste Trin var naaet, og der skulde handles ikke længer ifølge kongelig Anmodning, men i Kraft af Embeds Medfør. Trods al sin Yndest for Valken-

Fig. 4. Christoffer Valkendorf.
(Maleri paa Glorup.)

dorf lod Frederik den Anden ham sin Regeringstid ud trække hele Læsset med det vinkende Maal bundet foran til Stangen.

Der er efterladt to Portrætter af Christoffer Valkendorf; det ene¹ findes paa hans Fædrenegaard Glorup, det andet opbevare-

des tidligere paa Valkendorfs Kollegium som Minde om Stifteren¹. Det første af disse (Fig. 4) viser os ham vistnok som den ældre, hvem Aarenes Vægt og tunge Tider har, om ikke bøjet, saa dog tydeligt mærket. Trods Pandens Kraft, den ungdommelige Haarvækst og de store, stærkt fremtrædende Øren, er der noget afdæmpet over det hele Udtryk. Det store, fyldige Skæg synes at skjule et smerteligt Træk ved Munden, Øjnene ligger dybere, de faar kun tilsyneladende deres gamle Størrelse ved, at Øjenlaagene med Kraft holdes oppe og giver Plads for et roligt, men bekymret Blik. Blikket iler ikke som forhen ud og rammer Tilskueren, men modtager vemodigt tankefuldt Betragterens Øje. Saaledes maatte den Valkendorf kunne tage sig ud, der har sejret over Mogens Hejnesøn og bagefter, formentlig ufortjent, betalt haarde Bøder for Sejren; det er den Valkendorf, som man sluttelig turde betro den højeste Post som Rigshovmester.

Det andet Portræt (Fig. 5) viser os derimod Christoffer Valkendorf i en yngre Alder, saaledes som man kunde tænke sig ham, da han mødtes med Mogens Hejnesøn. Ligheden kan selvfølgelig ikke nu bestemmes, men ligner det ikke, saa forfjente det at ligne. Den samme Dobbeltthed, som vi ovenfor har iagttaget hos Valkendorf selv, kommer stærkt til Synde deri. Man ser hurtigt, at det ikke er en almindelig Hofmand; der ligger mere end blot Anstand i disse regelrette Træk. Panden er for bred, Øjet for hvast, Øjenbrynene for kækt tegnede, og selv den lille Mund under det sirlige Overskæg er for fast sammenpresset til ikke at røbe, at denne Mand er mere vant til at befale end at lystre, og selv naar han lystrer, vant til at handle efter bedste Skøn.

Det overlegne og bydende vilde være det udelte Indtryk, hvis der blot ikke i alt dette var blandet noget vist uroligt, noget som paa Springet, der uden klart at kunne bestemmes halvt uvidsker det første Indtryk. Stundom kunde det næsten synes En, som om dette ungdommelige Ansigt blot skulde forestille en Dreng, der i Kaadhed har paasat sig en Knebelsbart, og sluttet venter paa Lærerens Straf, fast bestemt paa at drive Spasen videre. Det er denne Brydning mellem den virkelige Over-

Fig. 5. Christoffer Valkendorf.
(Stik efter Maleri, der 1753 var paa Valkendorfs Kollegium.)

legenhed og den blotte Sætten sig ud over, mellem rolig, sikker Kraft og kaad Ubændighed, der ypperligt er gengivet af Maleren, og — hvad enten det saa har lignet Manden eller ej — fortræffeligt stemmer med det Billede, som Valkendorf har givet af sig selv i Historien.

Naar man med Portrættet for Øje mindes den Magt, der var nedlagt i hans Hænder, lykønsker man tøvende enhver, der i ham besad en Ven, men beklager dobbelt enhver, der havde ham til Modstander. Man forstaar tilfulde, at der, selv med lige Parti hvad den kongelige Naade angik, hørte en ganske mærkværdig Natur og et sjældent Spil af Omstændighederne til, for som Mogens Hejnesøn en halv Snes Aar igennem at kunne trodse ham. — Det er denne mærkelige Modstanders Liv, Hovedgenstanden for disse Blade, som vi nu skal vende os til.

 4

Det eventyrlige, der knytter sig til Mogens Hejnesøns Færd og Bedrifter, har fristet Sagnet til allerede eventyrligt at udmale hans Herkomst paa Færøerne. Hvor meget der i denne Beretning er sandt, hvor meget Digt, lader sig nu ikke længere afgøre.

Nogle Aar efter 1530 — saa fortælles der¹ — hændte det, at seks unge Mænd i Bergen, som forberedte sig til at blive gejstlige, besluttede i Fællesskab at foretage en Lysttur. Turen skulde gaa nordpaa mellem Skærene op til Søndmøre og vilde vare nogle Dage (Fig. 6). Alt gik vel, indtil de naaede det farlige Punkt ved Stat, hvor Skærene slipper, og Søen sætter ind med ubrudt Vælde mod Kysten. Her var Vinden østlig, altsaa fralands, og for saa vidt heldig, men den førte det lille Skib mere og mere ud paa Dybet. Sejlene maatte stryges, og da man prøvede at ro mod Land, knak Aarene. Der var da ikke andet for end at lade sig drive og blot se at holde Baaden lige for Vinden. Snart tabtes Land af Sigte, og da Stormen vedblev, syntes alt Haab om Redning omme.

Saaledes drev de i Nætter og Dage. Forkomne og udmattede var de fleste af dem lige ved at bukke under, kun een, ved Navn Hejne, holdt sig. I alle de syv Dage, Stormen varede, sad han uafbrudt til Rors. Hver Bølge, der brød ind over Baaden, sprøjtede ham over; men til Gengæld plagedes han i sin dyngvaade Dragt mindre af Tørst. Skøndt forsulten og forfrossen søgte han at holde Modet oppe i de andre, og da en syntes Døden nær,

Fig. 6. Langs Norges Vestkyst.
(Maleri af H. Gude.)

aftog han sin Kappe til at brede over ham. Det var en værdig Fader for en kommende Søhelt.

Den syvende Dag fik de Land i Sigte. De hejsede Sejl, men naaede først mod Aften Kysten. Hejne maatte i Maaneskin finde Landingssted og bære sine Kammerater i Land. Det var Husavik paa Øen Sandø, en af Færøerne, som de var landede ved. Om Morgenen vakttes Hejne ved en pibende Lyd, det var Hængslerne paa en Fæhus-Dør (Fig. 7), der knirkede, da en ung Kvinde aabnede den. Hun blev Hejne vaer og tog ham først for et Ilbud om Ufred, men ved Synet af hans fremmede Dragt blev hun bange og kaldte Folk til. Da de fremmede havde forklaret sig, blev de vel modtagne og fordelte i Bygden

til Pleje. Den ene af dem døde, de fire drog senere hjem, men Hejne blev.

Den unge Kvinde, som først var bleven ham vaer, og hos hvem han siden var kommen i Pleje, havde nogen Tid før hans Ankomst haft en underlig Drøm¹. Det tyktes hende, som gik hun ved Stranden og saa et Knippe Nøgler skylle op. De fem af dem var rustne, men den sjette var blank. Den blanke stak hun under sit Bælte og kastede Resten bort. Da hun om Morgen fortalte sin Moster, hos hvem hun boede, hvad hun havde drømt, udbrød denne: „Den, Du skal have til Mand, Herborg!

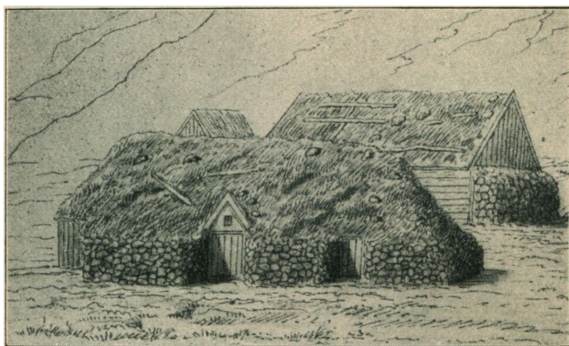

Fig. 7. Gammel færøisk Røgstue med Fæhus.
(Efter Daniel Bruun.)

vil komme fra Havet, naar det saa end bliver.“ — Nu var Manden kommen fra Havet, Hejne syntes godt om hende, friede og fik hendes Ja.

Reformationen var endnu ikke indført paa Færøerne, saa Hejne maatte, hvis han vilde gifte sig, opgive at blive Præst. Han nøjedes da med en beskednere Stilling som Skriver hos Bispem, og som saadan rejste han rundt paa Øerne og bearbejdede hemmeligt Stemningen for Reformationen. Da denne endelig blev indført, valgte Bønderne ham til Præst paa Østerøen (Fig. 8), hvor han saa kunde sætte Bo med sin Hustru. Efter at have født ham en Søn Jon, der siden blev bekendt som Lagmand paa Færøerne, døde Herborg. Hejne fik nu Lyst til at gense Norge og

sin tidligere Elskede Gyrda. Det var gaaet hende som ham, hun havde ægtet en anden i Mellemtiden, men stod nu alene. Han friede til hende, og hun fulgte ham tilbage til Færøerne. Deres Søn var Mogens Hejnesøn¹.

Mogens Hejnesøn var født under gunstige Vilkaar. Faderen — Hejne Havreki, som han kaldtes paa Grund af hans mærkelige Komme til Landet — nød megen Anseelse og blev, da

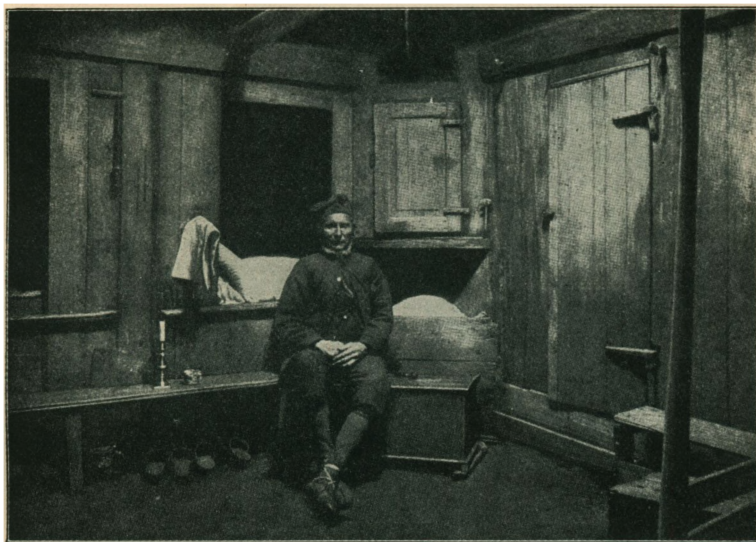

Fig. 8. Røgstue paa Østerø. (Tilhøjre Dør til Fæhuset.)
(Efter Daniel Bruun.)

Bispen flygtede og den gamle Domkirke lidt efter lidt forfaldt (Fig. 9), Øernes øverste Gejstlige med Titel af Provst. Gennem Herborg var Slægten knyttet til Landets rigere Familjer. Saavel for Jon som for Mogens Hejnesøn stod altsaa fra Barnsben Adgangen aaben til alt, hvad Stedet kunde byde dem; begge endte ogsaa som Øernes anseligste Mænd. Landets Natur og endnu mere Faderens Stilling krævede stadig Færden paa Søen. Fra lille af fulgte Mogens denne Opfordring, og han var endnu kun en Purk, da han kunde tumle en Baad og vidste god Be-

sked med Farvandene (Fig. 10). Denne Kundskab blev siden ubetalelig for ham, thi paa disse Strømme skulde han som voksen udføre nogle af sine flinkeste Bedrifter.

Da Mogens var en 17—18 Aar gammel, forflyttedes Faderen til Norge¹, og hele Familien drog da til det store Klippeland mod Østen. Her sendtes Mogens snart til Bergen, hvor han fulgte sit umiskendelige Kald til Søen. Da han ogsaa i Bergen havde velstaaende Slægtninge, fik han i en ung Alder Skib at

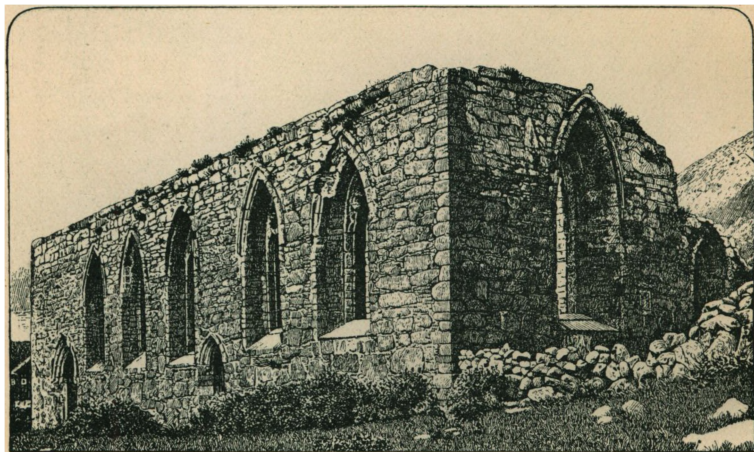

Fig. 9. Domkirke-Ruinen paa Strømø.
(Tegning efter Fotografi.)

føre. Farten var den gamle, han sejlede mellem Bergen og Færøerne; men paa den tredje Rejse blev han udplyndret af en Søøver.

Hvorledes dette er gaaet til, er ikke bekendt. Efter hans senere Liv at dømme skulde man tro, at han ikke var saa let at tage og i hvert Fald ikke gav sig uden først at have prøvet Kræfter. Vist er det imidlertid, at da han kom til Bergen blev han haanet, fordi han ikke havde vidst bedre at forsvare Skibet. Da svor Mogens Hejnesøn, at han skulde hævne sig. Han forlod Norge gik i hollandsk Krigstjeneste for i fortsat Kamp mod Søøvere at aftvætte denne Plet paa sin Ære².

Fig. 10. Forbi Nolsø mod Thorshavn paa Strømø.
(Maleri af Chr. Blache.)

Dette Afsnit af Mogens Hejnesøns Liv er saa godt som ganske ubekendt. Kun saa meget synes med Sikkerhed at fremgaa af de magre Beretninger, at han har særlig udmærket sig i disse Kampe og er vendt tilbage med Anbefalinger til Frederik den Anden¹.

Det tør antages for rimeligt, at Mogens Hejnesøn er vendt hjem med den Plan at ville begynde, hvor han var sluppen, altsaa nedsætte sig i Bergen for derfra at besejle Færøerne, blot med den Forskel, at han nu ikke behøvede at staa i andres Tjeneste, men selv ejede sit Skib. En slig Plan maatte ligge ham nær, og Udsigten til Fordel var bleven betydelig forøget ved den nye Støtte, han i Mellemtiden havde vundet paa Færøerne. Hans Halvbroder Jon var nemlig Aar 1571 bleven Lagmand, det er: Overdommer paa Øerne². Men hvis Haab om Vinding ad denne Vej har kaldt ham tilbage, saa maa han være bleven betydelig skuffet ved sin Hjemkomst, thi al Udsigt til Handel paa Færøerne blev med eet afskaaret.

Efter Christoffer Valkendorfs Raad besluttede nemlig Frederik den Anden sig til at ophøre med den gamle Skik at bortforpagte Handelen paa Færøerne — en Skik, der unægtelig havde affødt mange Misbrug — og fremtidig selv alene lade Øerne besejle paa kongelig Regning³. Denne Beslutning traadte i Kraft Aar 1578, det første Aar, da vi atter hører om Mogens Hejnesøn herhjemme. Det ligger da nær at antage, at han først ved sin Hjemkomst har faaet denne ubehagelige Omordning at vide.

Mogens Hejnesøn var imidlertid ikke den, der saa let opgav en fattet Beslutning. Han drog ned til Kongen for ad en Omvej at erholde, hvad den lige Vej var ham nægtet til. Han bad om Tilladelse til blot for een Gang at maatte sejle fra Bergen over til Færøerne ikke for at handle, men blot for at — indkræve nogen gammel Gæld⁴. Dette Andragende syntes saa uskyldigt, at der ikke kunde være nogen skellig Grund til at afslaa det. Han erholdt derfor Tilladelsen, men under saa mange indskrænkende Betingelser, at hvert Misbrug skulde forekomme umuligt. Han maatte selvfølgelig ikke handle med Bønderne, da Kongen

selv fra nu af vilde drive al Handelen. Og hvis nogen i Mangel af Penge skulde betale ham med Varer, var han pligtig til ved sin Hjemkomst at overlade Kongen disse for, hvad de gjaldt paa Færøerne. Hermed var al Omgaaen af Forbudet afskaaret¹.

Saaledes bunden sejlede Mogens Hejnesøn til sit Fødeland. Det er troligt nok, at han efter Evne har søgt at overskride Betingelserne, men efter Udfaldet at dømme lader han dog til først og fremmest at have forfulgt et andet Maal. Det lykkedes ham nemlig at faa en Slags Folkerejsning i Stand paa Øerne, der gav sig Luft i et almindeligt vedtaget Andragende til Kongen om at faa hele den nye Ordning hævet.

Man bad om enten at faa den gamle Tilstand indført paany eller — hvis Kongen ikke vilde have en Forpagter, men kun en Forvalter, der altsaa skulde gøre Regnskab for Indkomsterne — at dette da maatte blive en Mand ved Navn Mogens Hejnesøn, der var ligesaa nær dertil som nogen fremmed. Men vilde Kongen slet ikke gaa ind paa noget af dette, og fastholdt han sin Beslutning om selv at ville lade Landet besejle med sine egne Skibe, saa bad de om, da der var stor Mangel hos dem paa Tømmer og Brændsel, at det som ringeste Naadesbevisning maatte tilstedes dem at holde et Skib, der kunde løbe mellem Færøerne og Norge og hente dem Planker og Ved². — Her nævnedes intet Navn, men der var nok ingen Tvivl om, hvem der skulde føre dette Skib. Og at det ikke vilde komme til hver Gang at gaa tomt tilbage til Norge, det kunde enhver slutte, der kendte Mogens Hejnesøn.

De færøiske Afsendinge stedtes for Kongen paa Koldinghus i December 1578. Han hørte paa dem, Navnet Mogens Hejnesøn havde en god Klang i hans Øren, men han vilde dog ikke tage nogen Beslutning paa egen Haand, men henviste Sagen til Christoffer Valkendorf. Samtidig skrev han til sin tro Rente-mester og bad ham opstille en Beregning over, hvad der havde betalt sig bedst for den kongelige Kasse, Ordningen i Aar eller den tidligere Skik³.

Christoffer Valkendorfs Opgørelse maa ikke have vist det

ventede større Udbytte. Eller ogsaa har Mogens Hejnesøn, der nu ligeledes indfandt sig paa Koldinghus, forstaaet at overtale Kongen. Vist er det, han blev den lykkelige, og Valkendorfs Plan om kongelig Besejling af Øerne atter opgiven.

Altsaa for Fremtiden skulde Mogens Hejnesøn, Borger i Bergen, og hans Medredere sammesteds have Eneret til at besejle Færøerne. Alt hvad Kongen modtog i Skat deroppe af Fuglefejer, Tran, Talg o. s. v. maatte de erholde til gammel fast Pris, og alt, hvad Indbyggerne behøvede af Korn, Tømmer, Øl o. s. v. skulde de levere dem i gode Varer til de een Gang vedtagne Priser. Hver Jul skulde Mogens Hejnesøn eller hans Fuldmægtig møde paa Rentekamret i København og betale, hvad de var Kongen skyldige, og naar de om Foraaret sejlede derop, skulde de uden Vederlag tage den kongelige Foged og hans Skrivere med sig. De skulde selvfølgelig føre ordentligt Regnskab over alle modtagne Varer, og hvert Aar før Afsejlingen stille en Sum Penge i Borgen hos Lensmanden paa Bergenhus¹.

Det var glimrende Betingelser. Naar man var saa heldig stillet som Mogens Hejnesøn at have grundigt Kendskab til alle Forhold paa Øerne, Lagmanden til Broder og Lensmanden paa Bergenhus, Hans Lindenov, til hemmelig Medreder², saa kunde meget lade sig gøre. Den kongelige Foged, som aarlig skulde tages med, og ifølge Embedsmedfør var en Slags Spion, kunde vel trues eller købes til at tie. Indbyggerne deroppe var alle Mogens Hejnesøns gamle Bekendte. Og gik det for vidt, saa at de vilde klage, skulde ingen lettelig faa Ret hos Lagmanden, og ikke en Mand komme til Danmark, uden hvem Mogens Hejnesøn vilde give Lov at sejle ned paa hans Skibe.

Under saa ypperlige Vilkaar var der al mulig Grund for Mogens Hejnesøn til med Lyst at tage fat paa Værket og ordne det fornødne efter Hjemkomsten til Bergen. Kun eet Punkt stod som en mørk Sky paa den ellers saa klare Himmel, det var den

Kendsgerning, som Nutiden ikke vilde tage med i Beregning, men som var Mogens Hejnesøn kun altfor vel bekendt: at alting dog tilsidst beroede paa det Lykketræf, om man slap vel fra det med Sørøverne.

Deres Uvæsen havde taget stærkt til i de sidste Aar. Nederlændernes Frihedskamp mod Spanien var jo i fuld Gang, fra begge Sider dreves Kaperier efter en vidtstrakt Maalestok, og disse nordlige Have var et yndet Tilflugtssted for enhver, der paa Grund af for store Tab kunde ønske at hvile lidt ud som Sørøver i fredelige Egne. Englændere, Franskmand og Skotter fulgte deres Eksempel, Fiskeriet under Island gav dem Paaskud, og Udbyttet saa vel af Fiskeri som af Plyndring var tilfredsstillende. Faren derved var forholdsvis ringe i disse Egne, hvor danske Krigsskibe endnu kun sjældent viste sig¹.

De, over hvem disse lovløse Tilstande først og fremmest gik ud, var naturligvis de ulykkelige Indbyggere paa Island og Færøerne. Faatallige, spredte, slet bevæbnede, forladede af deres Øvrighed blev de mishandlede fra begge Sider, snart uden videre, snart under et lovligt Skin, men altid med samme Udfald. Først samme Aar som Mogens Hejnesøn fik Handelen (1579), blev det befalet Lensmanden paa Island at forblive der Aaret rundt og ikke tage ned til Danmark hvert Efteraar. Ligeledes fik han fra nu af et Krigsskib, dog ikke til at fordrive Sørøvere med, men blot til Selvforsvar mod dem².

Der er noget trøstesløst, men højst betegnende i det Svar³, som den danske Regering just paa samme Tid gav paa Færingeres Klage over Uvæsenet: Vi har ladet vedkommende Sørøver efterspørge, opdaget, hvor han opholder sig, og derpaa sendt vort visse Bud derhen for at anklage ham. Men for Fremtiden befaler vi Eder strengeligen altid at have Eders Vaaben og Værge i Orden, saa at I selv kan hindre sligt. — Et virksomt Middel mod Sørøvere, der aarevis færdedes paa Havet, at anlægge Sag mod dem i Land! En god Beskyttelse for aabne Kyster at befale de spredte Indbyggere selv at forsvare sig!

Men næst efter selve Indbyggerne led ingen saa meget under dette Onde som den, der var stillet som Mogens Hejnesøn og

havde forpagtet Handelen. Det beroede vel tildels paa hans egen Dygtighed, om han i aaben Kamp kunde klare sit Skib og slippe uskadet hjem med de indsamlede Varer. Men han var aldeles ikke Herre over, om ikke en Sørøver eller to kunde have afsøgt Øerne og bortført alt, kongelige Skatter saavel som private Op-lag, førend han kom og skulde afhente dem.

Mogens Hejnesøn fik straks paa sin første Rejse disse Vanskeligheder at prøve. Da han om Sommeren 1579 landede paa Færøerne, havde en skotsk Sørøver, ved Navn Klerck¹, allerede været der forinden og bortført Broderparten af de kongelige Skatter samt en Del privat Gods, der laa opstabet i Thors-havn. Fortjenesten for Mogens Hejnesøn kunde altsaa blive ringe nok.

Han var imidlertid ikke raadvild. Skøndt ingen vidste eller godt kunde vide Besked om, hvor meget Skotterne havde ført med sig, fik han sin Broder Lagmanden til i Forening med Provsten, en Del Præster og nogle andre Hædersmænd paa Færøerne at afgive en beediget Erklæring, hvori de til Punkt og Prikke nøjagtigt angav, hvor meget Skind, Uld, tørrede Fisk o. s. v. Røverne havde bortført². At man ikke nævnede for smaa Tal laa i Sagens Natur. Herved opnaaede Mogens Hejnesøn et dobbelt. For det første fik han den kongelige Foged Mads Poulsen vist en lille Tjeneste, idet han saa nemt skaffede ham Rede i Regnskabet og vel tillige afstod ham en Part af Byttet. Og for det andet kunde Mogens Hejnesøn, naar han kom til København, lettelig godtgøre, at han med Rette kun burde yde Afgift af den ubetydelige Rest, der var bleven i Behold. — Efter endelig at have faaet afsat sine egne fra Bergen medførte Varer, sejlede han ned til Danmark.

Christoffer Valkendorf anede straks Uraad, da den beedigede Attest blev ham forelagt³. Som praktisk Mand kunde han let indse, at ingen, hverken Sørøverne eller de udplyndrede, havde under Overfaldet givet sig Tid til at veje Fjerene og Fiskene i Pundervis eller maale Vadmelet af. Hvis Tallene skulde være rigtige, kunde de kun være fremkomne ved en Opgørelse af, hvad der laa i Varehuset før og efter Overfaldet; men dette

meldte Attesten ikke et Ord om. Paa den anden Side vilde det være misligt at skride ind i en Sag, hvori alle de øverste Embedsmænd havde forløbet sig ved at aflægge falsk Ed. Han indskrænkede sig derfor til at nægte Fogden Kvittering for hans Regnskab og til rimeligvis at fraraade Kongen at eftergive Mogens Hejnesøn det fulde Beløb for det manglende.

Mogens Hejnesøn rejste til Kongen og traf ham paa Havreballegaard i Jylland¹. Han gav her en Fremstilling af Forholdene paa Færøerne, der maatte gøre det indlysende, at det vilde være højst ubilligt at fordre Penge af ham for, hvad Sørøverne havde taget. Der manglede ved hans Ankomst til Færøerne Varer for over 1200 Kroner; det vilde dog være haardt, om han desuagtet skulde godtgøre Kongen dem². Frederik den Anden har vistnok været tilbøjelig til at eftergive ham og hans „Maskepi“, som hans Kompagni efter hollandsk Sprogbrug — og ogsaa nu ret betegnende — kaldtes, denne Sum. Men det maa antages, at et Brev fra Christoffer Valkendorf har lagt en Dæmper paa den kongelige Rundhaandethed. Udfaldet blev, at Kongen kun delte Skaden halvt med Mogens Hejnesøn³. Til Gengæld opnaaede saa denne en lille Villighed paa et andet Punkt, idet han fremtidig fik Udsættelse til den 1ste Maj med at betale Afgiften, da, som han paa-stod, Fristen mellem hans Hjemkomst fra Færøerne og Jul var for kort til at faa Varerne omsatte i Penge⁴.

Alt dette var imidlertid dog kun Biting. Sagens egentlige Kærne maatte være, ikke hvorledes det ved Sørøverne nu lidte Tab skulde erstattes, men hvorledes sligt fremtidigt skulde undgaas. At dette var Hovedspørgsmaalet, stod klart baade for Kongen og hans Handelsforpagter. Mogens Hejnesøns Forslag i saa Henseende var i høj Grad betegnende. Han anmodede om, at det maatte tilstedes ham for Fremtiden at udruste og bemane sit Skib som Orlogsskib. Mødte han saa en Sørøver undervejs, kunde han forsvare sig, ja hvad mere mere var, straks gaa løs paa Fribytteren og føre ham for Retten⁵.

Dette var en yderst farlig Tilladelse at give og allermest til en Mand som Mogens Hejnesøn. Misbrug laa her kun altfor nær ved Haanden. Det er vel ogsaa et Spørgsmaal, om Kongen vilde

være gaaet ind herpaa, hvis ikke Mogens Hejnesøn, som det lader, havde tilsat en Lökkemad, der var altfor fristende. Frederik den Anden havde, som bekendt, gentagne Gange forhøjet Øresunds-Tolden og derved hævet den til en Statsindtægt af første Rang, der tilmed havde det særlige Gode, at den tilfaldt ham personlig. Men just under hans Regering begyndte den samtidig at lide et Skaar, idet Handelen paa Rusland, der tidligere havde gaaet over Østersøhavnene, nu mere og mere drevs norden om Norge over det Hvide Hav.

Denne Sejlads var Frederik den Anden særlig forhadet. Den var et uberettiget Indgreb baade i hans Øresundstold og i hans Herredømme over hans „egne Strømme“, hvortil Havet, der beskyller Norge, selvfølgelig hørte. Men sligt et Indgreb var lettere at ærgre sig over end at hindre. Lige siden Christoffer Valkendorfs Tid havde Lensmændene i Bergen af og til gjort Kongen opmærksom herpaa¹, men denne havde hidtil ikke kunnet foretage nogen afgørende og med Rette frygtet for halve Forholdsregler, der kun vilde gøre ham og hans Forbud latterlige². Først i Aar havde han bestemt sig til at ville sende fire Orlogsskibe derop for at opsnappe de engelske og hollandske Skibe³. Men fire Skibe var ikke meget, især naar de fremmede Skibe var rustede paa Orlogsviis⁴. Det var derfor et ypperligt beregnet Tilbud af Mogens Hejnesøn at ville hjælpe med at jage Hollændere, der gik i den forbudne Fart.

Kongen tog imod det. Forbitrelsen mod de fremmede lod ham overse Farerne ved, hvad han gik ind paa, og bragte ham til at nøjes med et Par tilføjede Indskrænkninger, der i Virkeligheden intet betød. Han gav Mogens Hejnesøn Lov til at udruste sit Skib paa Orlogsviis og angribe de Sørovere, som han mødte. Kun maatte han ikke i nogen Maade overfalde „den søfarende Mand, som var paa sin retfærdige Rejse“, saafremt han ikke selv derfor vilde stande til Rette⁵. En tarvelig Begrænsning. Som om ikke alle søfarende i Farvandene om Færøerne — paa de færingske Fiskere nær — gik paa forbudne Veje, og fra nu af var prisgivne til Mogens Hejnesøn.

Den anden Tilladelse, som gaves ham, var om muligt endnu

mere ubegrænset. Hvis han kunde opsørge nogen Hollænder, der vilde sejle til Rusland norden om Norge, maatte han frit angribe ham i aaben Sø, erobre Skibet og føre det til Bergen. Halvparten af Byttet skulde være Kongens, Halvparten Mogens Hejnesøns¹. Her sattes altsaa ligefrem Præmie paa Overfald, og Forbudet mod Angreb paa sagesløse var her ligesaa lidet betydende som ved den første.

Med to saadanne Tilladelser i Lommen var Mogens Hejnesøn sikkert det lykkeligste Menneske af Verden. Intet Under, om han var opfyldt af Taknemmelighed mod sin Konge, da han sluttelig tog Afsked og atter ilede hjem, til Skuepladsen for sin nye Virksomhed som kongelig eneberettiget Sørøver i Nordhavet.

6

Med Foraaret 1580 begyndte et nyt og bevæget Afsnit i Mogens Hejnesøns Liv. Det var Ungdoms-Erindringerne fra Holland, der nu skulde fornyes efter en langt større Maalestok. Han rustede sit Skib i Bergen og gik ombord med en Bande vilde Krabater, flakkede saa om paa Havet den største Del af Aaret, udstaaende en Masse Eventyr, snart forfølgende, snart forfulgt, men altid i Kamp. Handelen paa Færøerne maatte under disse Omstændigheder synke ned til en ubetydelig Gren af Forretningen², der passedes af „Maskepiet“ i Bergen, men var for ringe for Handelshusets Chef. For ham var Færøerne kun en Samling Smuthuller (Fig. 11), hvor han og hans Fjender skiftevis søgte Skjul. De viste sig atter for ham som i Drengæarene, kun gjaldt det nu bestandig Liv eller Død.

Ikke faa af Mogens Hejnesøns Bedrifter fra disse Dage er endnu opbevarede. Alle viser de os ham som den samme ubændige og forslagne Søgut, der, selv en Viking og ikke et Haar bedre end sine Modstandere, tumledes om i en bestandig Kamp, altid rede til endnu en Dyst. Modérne Maalestok for Krigsbrug lader sig ikke anvende paa hans Færd. Selv de simpleste Regler

for Ridderlighed og Tro og Love preller af, han kender ingen Grænser for det tilladelige. Som en Hvalfanger i sin Kajak paa een Gang jager han og trækkes han, oven og under Vande, efter det anskudte Maal, efter Sejr og Bytte. Et Par Eksempler til Prøve:

En Gang var Mogens Hejnesøn gaæet i Land paa Færøerne,

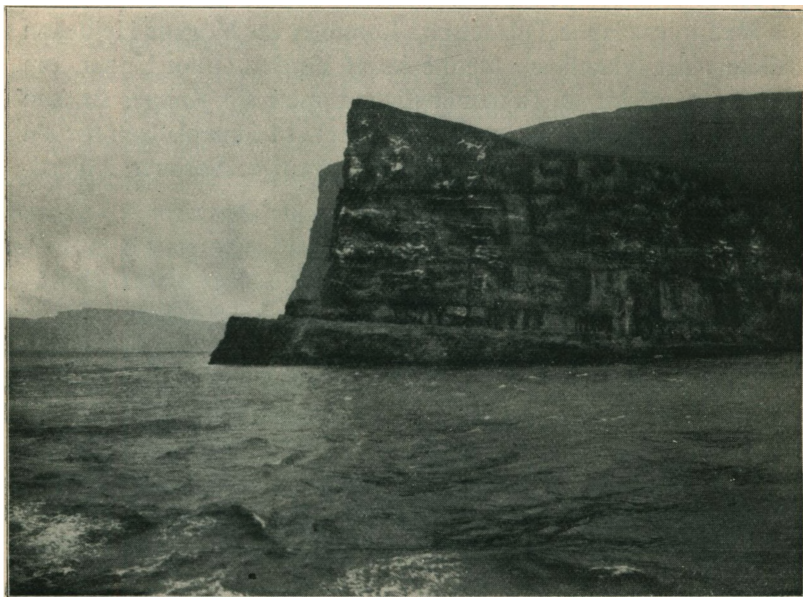

Fig. 11. Store Dimon.
(Fotograferet af H. K. H. Prins Harald.)

og da han ikke anede nogen Fare, satte han sig til at drikke med sine Folk. Da alle var berusede, kom imidlertid to Sørøvere ind i Havnen, sneg sig i Land, fangede ham midt iblandt hans drukne Mandskab og slæbte ham sovende ombord i deres Skib. Da han vaagnede, indlod de sig imod Forventning paa Underhandlinger og gav ham sluttelig fri, mod at han svor aldrig mere at ville fortrædige dem. Næppe var han kommen i Land, førend han samlede sit Mandskab, lagde ud efter dem og endte med efter en haard Kamp at rydde Skibet¹.

En anden Gang laa han under Norges Kyst, da han underrettedes om, at et stort Fribytterskib var ankreth op i Nærheden. For at udspejde det forklædte han sig som en norsk Fisker, roede ud dertil og gik ombord under Paaskud af at ville sælge Fisk. Han fik set nok til at overbevise sig om, at i aaben Kamp kunde han ikke magte det. Næste Eftermiddag kom han da igen, falbød atter Fisk, laa og fiskede med sin Snøre i Nærheden og fik, da Mørket faldt paa, Lov af Kaptejnen til at binde sin Baad agter ved Skibet, saa at han kunde sove deri om Natten uden Frygt for at drive bort.

Under den svære Bagstavn laa nu Mogens Hejnesøn saa temmelig i Skjul, og Vagterne ombord agtede ikke paa, hvad „Prakkeren“ foretog sig. Denne gunstige Lejlighed benyttede han til at spigre Roret fast, idet han stak Søm i Rorstabletne (de Jernringe, hvori Roret drejer sig), klinede Ler forneden og derpaa heldte smeltet Bly i fraoven. Da Værket var fuldbragt, lagde han sig til at sove og forlod næste Morgen Skibet. Kort efter vendte han atter tilbage paa sit eget Skib, klar til Kamp, og da den store Kæmpe ikke kunde bruge sit Ror, blev Enden paa Striden, at den trods sin Størrelse blev tagen, og de tiloversblevne Røvere bragte fangne i Land¹.

Det synes overhovedet oftere at have været Tilfældet, at Søroverne var Mogens Hejnesøn overlegne i Antal. Stundom har maaske den fælles Fare bragt flere af dem til at slaa sig sammen, og Tallet paa Mogens Hejnesøns Folk var vistnok højst forskelligt, alt eftersom Pengene strakte til, eller Kampen havde tyndet hans Rækker. En Gang kom han saaledes stærkt i Knibe ved Thorshavn, hvor Fjenderne i overlegent Antal overraskede ham (Fig. 12). Han fik Tid til at gemme sine Skibsredskaber og flygtede bort, men Søroverne opdagede Sporet og forfulgte ham skrappt lige til Hesteøen. Her klavrede han op paa Øens Tinde og forsvarede sig herfra, een imod mange, ved at vælte Sten ned paa sine Forfølgere, indtil disse tilsidst opgav Forsøget paa at faa ham fat².

Dette Nederlag nagede imidlertid Mogens Hejnesøn. Da Fjenden var borte, drog han derfor først til Thorshavn og anlagde

en Skanse her for alle Tilfældes Skyld, samlede saa nyt Mandskab saa fuldstændigt som muligt, fik Skibet istandsat og sejlede ud for at finde Sørøveren. Han traf ham under Norges Kyst; men som sædvanligt var Fribytterens Skib langt større end hans eget. Mogens Hejnesøn betjente sig da af List, han fordelte sine Folk paa Baade, der skjultes i Nærheden, og begav sig selv forklædt som Bonde, med Lommerne fyldte med Sten, ombord hos Fribytteren.

Her gav han den Rolle, hvori han havde sin Styrke, en enfol-

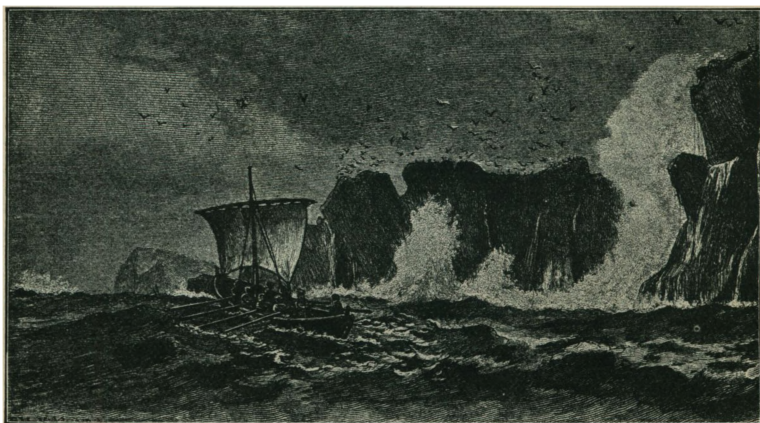

Fig. 12. Langs Strømsø sydefter. Højvigsholm i Nærheden af Thorshavn.
(Efter „Danske Billeder“.)

dig Nordlænding, der første Gang ser et stort Skib. Han vakte udelt Latter, man trakterede ham med stærkt Øl, og Jublen var almindelig, da han, tilsyneladende beruset, spurgte, hvad Masten var for noget, og bad om at maatte se Merset nærved. Idelig snublende krøb han op ad Vantet, skar som af Dumhed Topvantet over med sin Kniv og begyndte derpaa at kaste Sten ned paa Mandskabet, der tilsidst vel halvt i Spøg skjulte sig under Lugerne. Dette Øjeblik benyttede Mogens Hejnesøn til at pibe ad sine Folk, der hurtigt lagde til, entrede ubemærket op, spigrede for Lugerne og fangede saaledes Mandskabet¹.

Hvad der især udmærkede Mogens Hejnesøn foruden hans

usædvanlige Snildhed og Styrke, var en uforstyrrelig Ro og Aandsnærværelse. Selv med den visse Død for Øjne var han ganske den samme. Da han saaledes en Gang var overmandet og fangen, spurgte hans Fjende ham, hvorledes han nu var tilmode? Roligt svarede Mogens Hejnesøn: „Havde jeg Dig, som Du nu har mig, skulde Du faa den værste Død, jeg kunde optænke.“ Betuttet over dette Svar lod Røveren sig forlede til at vise Ædelmodighed og skaanede Mogens Hejnesøns Liv, en Beslutning, som han sikkert siden har faaet Lejlighed til at fortryde¹.

Der hørte ogsaa en sjælden Forening af Egenskaber til for at

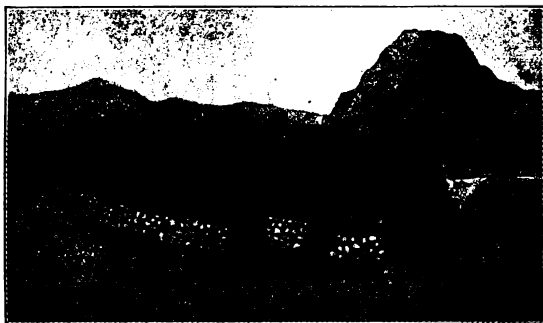

Fig. 13. En Kongsbonde-Gaard paa Østersø.
(Efter Daniel Bruun.)

kunne udfylde Mogens Hejnesøns Plads. Fjenderne var ham hyppigt overlegne, og hans eget Mandskab, der i Reglen bestod af alskens Udskud og sammenløbet Pak af alle Nationer, var langt fra til at stole paa. En Gang besluttede de at myrde ham og derpaa selv bemægtige sig Skibet. Mogens Hejnesøn tog dem imidlertid paa rette Vis. Han gik alene ind paa dem, huggede med egen Haand tretten ned og lærte saaledes Resten at lystre².

Medens Mogens Hejnesøn vel formaaede at væрге sig selv, var der nogle, som stod aldeles værgeløse overfor ham og hans Mandskab, det var selve dem, han skulde forsvare, Færingerne. Hvor han holdt Hus, veg Lov og Ret tilligemed Sikkerhed for Liv

og Ejendom. Han har derfor næppe været nogen kærkommen Gæst paa sin Fødeø Østerøen, som han særlig holdt sig til, og hvor han tre Aar i Rad laa i Vinterleje i Kongshavn. Selv boede han hos Broderen Jon paa den store Kongsgaard (Fig. 13) i Lamhave. Tyve Mand holdt skiftevis Vagt paa Skibet, Resten af Mandskabet var fordelt hos Bønderne paa de nordlige Øer. Især heroppe gik det vildt til. Slagsmaal og Drikkelag hørte til Dagens Orden. Alle Kvinder var prisgivne. Hvad Bytte Søroverne havde overset, forstod Mogens Hejnesøns Mandskab at opdage, saa Vinterlejet blev værre end Sommerplyndringen. Det var en Tid saa forfærdelig, som Færøerne ikke længe havde set Mage til¹.

Men selv om der passedes nok saa godt paa, vilde det dog i Længden være umuligt at hindre Rygtet om al denne Voldsomhed i at naa ned til Danmark. Hertil kom, at Christoffer Valkendorf mere end nogen tidligere havde sin Opmærksomhed henvendt paa Forholdene i Rigets Yderkanter, ligesom han maaske ogsaa siden Fogdens Regnskab 1579 og den mærkelige Attest har næret nogen Mistanke ligeoverfor Mogens Hejnesøn. Denne havde derfor al mulig Grund til at være lidt betænkelig, da det uundgaelige Øjeblik kom, og han ved Vintertid nødtes til at tage ned til København for at aflægge Regnskab for det forløbne Aar 1580.

II

SAMMENSTØD MELLEM CHRISTOFFER VALKENDORF OG MOGENS HEJNESØN

1

MOGENS HEJNESØN kom for silde til København. Rygtet var naaet før ham, og man havde allerede taget Forholdsregler. Men endda kunde han prise sin Lykke, thi Rygtet havde mod Sædvane været skaansomt. Man vidste kun, at han havde sørget slet for at skaffe Færingerne, hvad de behøvede, saa at disse i deres Nød havde maattet henvende sig til et forbi-sejlende hamborgsk Skib, hvis Skipper af Medlidenhed havde delt med dem¹.

Da dette var blevet tilstrækkeligt godtgjort, havde Christoffer Valkendorf i den Anledning straks forestillet Kongen Ulemperne ved den nye Ordning og foreslaaet ham, saafremt han ikke vilde følge Valkendorfs Plan at lade Færøerne besejle paa kongelig Regning, saa dog i hvert Fald kun at bortforpagte Handelen til københavnske Købmænd, med hvem man ganske anderledes kunde have Haand i Hanke end med Købmænd i Bergen. Kongen var gaet ind herpaa, havde givet Valkendorf Befaling til at bortforpagte Handelen til fire københavnske Købmænd, og havde udtrykkelig fremhævet, at Færingerne fremtidigt burde have Lov til selv at sejle ned til København, saafremt der var noget, de vilde klage over².

Saaledes var alting klappet og klart, da Mogens Hejnesøn kom til Danmark. Det var en Hurtighed og Bestemthed i Behand-

lingen, som han ikke var vant til fra den Kant. Berøves hele Handelen paa Færøerne for saa ringe en Ting! Han har sikkert smilt ved Tanken om, hvad da Christoffer Valkendorf vilde have

Fig. 14. Skanderborg Slot i Slutningen af det 16de Aarhundrede.
(Efter Resen.)

gjort, hvis han havde kendt blot et halvt Dusin af hans øvrige Bedrifter.

Men skulde den Sag gøres om, maatte der handles snildt og hurtigt. Mogens Hejnesøn drog til Kongen paa Skanderborg (Fig. 14). Denne havde i den forløbne Tid glemt om ikke Mogens Hejnesøn selv, saa dog, at det var ham, der havde Handelen paa Færøerne¹. Christoffer Valkendorf har vel næppe heller indladt sig paa at nævne Navne, naar han vidste, at disse vilde skabe Hindringer for hans Planer.

Med Deltagelse hørte derfor Kongen paa sin brave Sømands Besværinger og kom ved Mogens Hejnesøns Veltalenhed snart til den Overbevisning, at her var en Uretfærdighed lige ved at blive begaaet, som det nu var hans Pligt at hindre. Hvor forvansket og ensidig havde dog ikke den hele tidligere Fremstilling været! Nu stod der en for ham, der var nøje inde i Forholdene og kunde give fuld Besked. Ja, Stakkel, han kunde tale med. Næsten al sin Formue havde han sat til paa den Sejlads. Søroverne havde plyndret baade hans eget Gods og Færingernes, som han skulde afkøbe. Selv var han bleven holdt fangen i længere Tid og kun ved et Tilfælde undsluppen.

Og saa den Historie om det hamborgske Skib, den lød rigtignok noget anderledes nu, naar man hørte Sagens rette Sammenhæng. Skipperen var ikke andet end en simpel Bedrager, der trods Kongens Forbud havde understaaet sig at sejle til Færøerne og opkøbe alt, inden Mogens Hejnesøn kom. Dette havde selvfølgelig været et stort Tab for denne, men bag efter havde han dog haft den Tilfredsstillelse at kunne opdage og overmande samme Hamborger. Skibet var ført til Bergen og laa nu der med Ladning, Skrog og Rejsning som Hs. Majestæts Prise. Fordelen var Kongens, Tabet Mogens Hejnesøns. Under disse Forhold vilde det rigtignok være i høj Grad haardt at berøve ham Handelen paa Færøerne, paa et Tidspunkt, hvor han endnu ikke havde tjent noget, og saa brat, at hans Handelsforhold dør ikke først var afviklede¹.

Kongen var fuldstændig overbevist. Han gav Mogens Hejnesøn sit udtrykkelige Løfte om, at ingen anden end han skulde faa Handelen. Hermed syntes Hejnesøn at have opnaaet alt, hvad han kunde ønske sig. Men han var for vant til at bruge Vinden, medens den var god, til at han ikke skulde benytte sig af en saa usædvanlig Lejlighed, hvor han talte alene med Kongen og denne mente at have tilføjet ham en Uret, som han vilde gøre god igen. Han gik derfor videre.

Der var den Sag om Sejladsen norden om Norge. Ja, Mogens Hejnesøn havde gjort alt, hvad han kunde i saa Henseende, han havde kæmpet med Hollænderne det bedste, han formaaede.

Men der kom hvert Aar flere, og Skibene var større og bedre udrustede end hans. Af denne Grund havde han maattet opgive Kamp med flere af dem. Det faldt ham nemlig vanskeligt at skaffe Krudt og Kugler til disse Kampe, da han havde knapt med Penge, og der gik saa meget med dertil. Kongen skulde vel ikke ville understøtte ham med noget Krudt og nogle Kugler af Beholdningen i København? ¹

Ogsaa dette gik Frederik den Anden ind paa. Mogens Hejnesøns Fordringer var nu foreløbigt tilfredsstillende, og Kongen udstyrede ham efter endt Foretræde paa bedste Maade til at møde Christoffer Valkendorf. For det første fik han paa Stedet udfærdiget en ny Tilladelse til Enehandel paa Færøerne, og dernæst medgaves der ham, eller i hvert Fald afsendtes der, en kongelig Skrivelse til Valkendorf, hvorved Mødet med denne skulde lattes ham.

I dette Brev ² gav Kongen et kort Uddrag af Samtalen og meddelte Rentemesteren, at han nu havde afgjort Sagen angaaende Handelen paa Færøerne, hvilken Mogens Hejnesøn skulde beholde. Kongen maatte tilstaa, at det var kun ifølge en Forglemelse, at han var gåaet ind paa Valkendorfs Plan, at overdrage Handelen paa Færøerne til andre. Mogens Hejnesøn var ham bekendt som en flink og paalidelig Mand. Ingen kunde vide, hvad Nytte han en Gang kunde komme til at gøre sin Konge og sit Land, og desuden tilbød han jo at betale ligesaa meget som de andre. Den Ulejlighed at sende den kongelige Skriver til Færøerne over Bergen i Stedet for direkte fra København, var for intet at regne. Sluttelig paalagde han Christoffer Valkendorf at udtage et Parti Krudt og Kugler til Mogens Hejnesøn af Københavns Slots Beholdning. Det var magtpaaliggende at hindre Hollænderne i Farten nord om Norge, og en Omkostning som denne var kun ringe i Forhold til det Vederlag, der gaves.

Hvor hurtigt Mogens Hejnesøn har udført dette Tog til Skanderborg, kan bedst ses af, at Christoffer Valkendorfs Skrivelse, der sikkert var beregnet paa at komme før ham, først indtraf Dagen efter ³. Heri fraraadede Rentemesteren bestemt sin Herre

at indlade sig med Mogens Hejnesøn. Hamborger-Skipperen havde medbragt en skriftlig Erklæring fra Beboerne paa Færøerne om, at de havde i høj Grad trængt til Tilførsel. Bevæget ved deres Klager havde Skipperen ladet sig overtale til at sælge dem af sin Beholdning. Paa Grund af disse Omstændigheder burde der formentlig tages de to Bestemmelser: at Hamborgeren atter fik sit beslaglagte Skib og Gods frigivet, og at Mogens Hejnesøn mistede Handelen paa Færøerne.

Dette Brev bevirkede ikke noget Omslag i Kongens Beslutning. Han skrev blot Christoffer Valkendorf yderligere til¹, hvorledes han vilde have det, og undskyldte Mogens Hejnesøn, af hvem man iøvrigt gerne kunde tage en mere bindende Forpligtelse for Fremtiden. Hamborger-Skipperen havde begaaet Bedrageri, thi Mogens Hejnesøn havde Efteraaret forud efterladt betydelige Oplag af Mel paa Færøerne og var selv kommen til Landet næste Aar seks Dage efter Hamborgeren. Der kunde derfor ikke være Tale om at tilgive ham. — Først i April Maa- ned lod Frederik den Anden sig endelig bevæge til at vise nogen Naade, idet han eftergav den hamburgske Skipper Halvdelen af det forbrudte Gods².

Mogens Hejnesøn havde sejret. Men han maatte være mindre snu, end han var, for ikke at opdage, at der var Omslag i Vejret. Det Solglimt, der atter havde tilsmilet ham, kunde ikke blive af lang Varighed, saa længe Christoffer Valkendorf var den altformaaende. Selv om Kongens Velvilje mod Mogens Hejnesøn forblev uforandret, var det dog ikke noget lige Parti: Mogens Hejnesøn paa Færøerne, Christoffer Valkendorf daglig om Kongen. Og saa var der jo ogsaa disse mange Historier deroppe fra, der endnu var ubekendte i Danmark, men som Valkendorf dog muligvis kunde komme paa Spor efter.

Det gjaldt om at føre et kraftigere Slag, vinde en mere afgørende Sejrr. Men hvor? Vinde Valkendorf for sig vilde næppe kunne lade sig gøre; fortrænge ham af Kongens Gunst var et forfængeligt Haab. Saa var der kun Kongen selv tilbage. Men hvad kunde der gøres overfor ham, for end mere at befæste hans Velvilje mod den bortdragende? Mogens Hejnesøn synes

at have fattet en Plan, der højligt vidner om hans Kløgt og Snar-raadighed. Under sit Ophold paa Skanderborg fremkom han med et uventet Forslag eller lod sig i hvert Fald hurtigt bevæge til at gaa ind derpaa: Han tilbød at opsøge Grønland.

2

Det var at anslaa Frederik den Andens allerømmeste Streng. Lige siden hans Regerings Tiltrædelse havde Generhvervelsen af dette Land været hans stadige Tanke. Ved Tidernes Ugunst var det forlængst gledet bort fra det danske Scepter, og nu var der trods al Kongens Anstrængelse Fare for, at en anden Magt skulde komme først og faa inddraget den herreløse Besiddelse. Englænderne søgte nemlig i disse Aar med stor Iver om en nordlig Vej til Indien.

Det var Willougby's og senere Bassendine's Forsøg paa at trænge norden om Asien (Aar 1553 og 1568), der havde givet den usalige Anvisning paa at sejle til Rusland omkring Vardøhus. Just nu i de allersidste Aar havde de indslaaet en ny Vej mod Nordvest, og derved havde Frobisher paa en af sine tre Rejser (1576—78) naaet at opdage og betræde Grønland. Der var ingen Tid at spille, hvis man fra dansk Side skulde hævde den gamle Besiddelsesret over Landet.

Som det saa ofte gaar, voksede det Gode, som man var ved at miste, netop af denne Grund betydeligt i Værd. Indbildningskraften havde vel stedse med Forkærlighed syslet med dette forsvundne Land og udmalet dets Rigdomme, men nu antog disse Drømme overordentlige Forhold. „Grønland“, siger en af Datidens ellers paalidelige Mænd, „er et rigt Land paa Vildtvarer, hvide Bjørne, Sobel og Maar; der er Marmorstene, Kryстал, Fiske, Vadmel, Smør, store Skove, Hjorte og Rensdyr“¹. Man var forvisset om, at store Skarer af forvildede Heste, Køer, Faar og Geder strejfede om paa Engene ved den ødelagte Vesterbygd².

Men hvad mere var, Landet maatte endnu være befolket med

nordiske Indbyggere. Havde ikke Biskop Øgmundr fra Island, forslagen af Stormen, to Gange været tæt under Grønlands Kyst og den ene Gang saa nær, at han tydelig saa Folkene paa Landet staa ved deres Faarestier med deres Faar og Lam? ¹ Havde ikke Jon Grønlænder, som de kaldte ham, fordi han tre Gange var dreven til Grønland, en Gang kastet Anker deroppe ved en Ø og set en nylig død Mand ligge der paa Jorden, og overbevist sig om, at en Mængde af de andre Øer var beboede? ² Det vilde da ikke blot være en betydelig Fordel, om Kongen atter inddrog disse gamle Besiddelser, og gengav Adelen i Norge „dens Godser i Grønland, hvoraf den eneste havde Brevet tilbage“. Men det maatte først og fremmest anses for en religiøs Pligt at opsøge disse „fortabte Faar“, der endnu nødvendigvis maatte være Katoliker og intet kendte til Reformationens Lys, hvorved Satans Mørke var blevet splittet i Norden ³.

Intet Under da, at Frederik den Anden, trykket af alle disse Grunde, havde gjort de største Anstrængelser for at genfinde og atter inddrage Landet. Om et muligt Togt Aar 1564 vides nu intet med Sikkerhed ⁴. Men vist er det, at Kongen mod Slutningen af Syvaarskrigen, da Danmark var saa udtømt, dog havde fundet Raad til (Aar 1568) at sende en Ekspedition derop. Christian Aalborg var sejlet afsted paa „Uroksen“ ⁵, forsynet med et Opraab fra Kongen til hans Undersaatter i Grønland, hvori Hs. Majestæt tiltalte dem i en gebrokket Blanding af Dansk og Islandsk, et Fantasisprog, som man mente maatte svare til det, der nu taltes deroppe ⁶.

Togtet var imidlertid mislykkedes, Drivis havde vel hindret „Uroksen“ i at komme igennem, og Christian Aalborg havde ikke opnaaet saa meget som blot at faa Opraabet kastet i Land. Aar 1576 vides Kongen at have tilbudt at bestride Omkostningerne ved et Opdagelsestogt udgaaende fra Trondhjem; om det er blevet udført, er derimod usikkert ⁷.

Men Aar 1579 havde Frederik den Anden udrustet et nyt Togt, rimeligvis ængstet ved Rygtet om Frobishers Fremskridt. Denne var nemlig Aaret forud afsejlet fra England med ikke mindre end 15 Skibe for at tage nogle formentlige Guldminer i

Besiddelse og anlægge Kolonier i deres Nærhed¹. For at sikre sig et godt Udfald valgte da Frederik den Anden en Englænder, Jacob Alday, „en god søfarende Mand og Astronomus“², til Befalingsmand, rimeligvis en tidligere Deltager i Frobishers Tog³. Med to smaa, men udsøgte Orlogsskibe⁴ sejlede denne den 1ste Juni fra København⁵. Der maatte intet spares, og da det ene Skib ikke sejlede ham hurtigt nok, løb han ind i Bergen og købte et andet i Stedet.

Næppe var Jacob Alday imidlertid kommen norden for Island, førend han kom ind iblandt en hel Del drivende Isfjelde, prægtige at se til, men i høj Grad farlige for ham og hans Skibe. Efter usigelige Anstrængelser fik han dog endelig den 25. August Grønland i Sigte. Men Drivis spærrede Vejen, og sluttelig skilte en Storm Skibene ad. Det ene drev ad Norge til. Han selv forsloges ned til Shetlands-Øerne, hvor han i en ynkelig Forfatning, med kappet Mast, Mandskabet sygt af Skørbug, drivende trods fire Ankere, kun ved et Under reddedes fra at strandes.

Jacob Alday var næppe naaet til København, førend han, ligesaa ufortrøden som sin Herre, drev paa en ny Ekspedition⁶. Det syge Mandskab opmuntredes ved dobbelt Besolding⁷, to Skibe rustedes paany, og efter Alday's Tegning byggede man paa Holmen en egen Storbaad til 20 Aarer, dannet saaledes, at „den kunde skilles ad i to Parter, hvoraf den ene kunde sættes inden i den anden“⁸. Den skulde vistnok bruges til at trænge gennem Drivisen med. Alt var saaledes i Orden. Men da Foraaret 1580 kom, indtraf en uventet Hindring. Der var pludselig kommet Krigsudsigter, Frederik den Anden vilde, hvordan det saa gik, have fire Skibe til Vardøhus for at hindre Sejladsen der⁹. Mindst 24 Orlogsskibe maatte krydse i Østersøen for at iagttage den svenske Flaade¹⁰. Der var da ikke Tale om under saadanne Forhold at sende to af de bedste Skibe til Grønland. Togtet maatte altsaa opgives. Jacob Alday blev afspist med Løfte om „en sædvanlig Hofklædning“ aarlig for Fremtiden¹¹, og de to „grønlandske Pinker“, som de fra nu af kaldtes¹², maatte løbe til Østersøen.

3

Saaledes stod Sagerne, da Mogens Hejnesøn Vinteren efter gjorde Kongen sit Tilbud. Frederik den Anden havde hidtil trods alle Anstrængelser kun opnaaet at faa fejlslagne Forhaabninger, et af Skørbug ødelagt Mandskab og overordentlige Udgifter til ingen Nytte. Og nu, nu tilbød denne Mogens Hejnesøn at besørge det hele paa egen Haand! Ikke en Skilling skulde det koste Kongen, al Risikoen skulde være Mogens Hejnesøns, al Fordelen Frederik den Andens!

Det var et Tilbud saa storartet som vel muligt og gjort under en Form, saa at selv en Konge kunde tage derimod. Thi der laa ingen egennyttig Hensigt bagved. Det var idel Troskab mod sin Herre og Lyst til Eventyr, der drev denne djærve Sømand til at fremkomme dermed. Med Glæde blev det derfor modtaget. Begge Parter var tilfredse. Kongen kunde jo kun vinde derved, og Mogens Hejnesøn havde allerede vundet, thi hans Plan var lykkedes over al Maade: Fra nu af til sin Død var Frederik den Anden hans fuldtro Beskytter. Han glemte ham aldrig dette Tilbud.

Det var en Selvfølge, at Kongen udstyrede sin tro Mand paa bedste Maade til Rejsen. Pengeudgifterne skulde Mogens Hejnesøn selv bestride, men Kongen havde det i sin Magt at give ham en værdifuld Hjælp, som ikke kunde opvejes med Penge. De sidste Begivenheder havde vist, hvor udsat Mogens Hejnesøn var for Angreb, og hvor værgeløs han var, naar han var borte. Det første, som han derfor udbad sig og straks erholdt af Kongen, var et kongeligt Beskærmelsesbrev¹, hvorved Frederik den Anden tog ikke blot ham, men hans Tyende, Folk og Gods under sin særlige Beskyttelse. Saa længe Rejsen varede, skulde da ingen kunne anklage ham og hans, endsige beslaglægge noget af deres Gods — en ikke ringe Fordel for Folk som Mogens Hejnesøn og hans Mandskab.

Fremdeles forsynede Kongen ham med en Anbefalings-Skrivelse til alle Nabomagter og en Befaling til alle kongelige Embedsmænd om at være ham behjælpelig paa enhver mulig Maade,

og gav ham i samme Dokument („Søbrev“) det udtrykkelige Løfte, at hvis han kunde finde Grønland og skaffe vis Besked om Havnene dèr, saa skulde Kongen nok saaledes betænke ham for slig Troskab, „at han underdanigst skulde takke ham derfor“¹. Ophøjelse i Adelsstanden og en god Forlening Tilgift har sikkert foresvævet Mogens Hejnesøn som Fremtidshaab ved Gennemlæsningen af disse Linjer.

Alt var ordnet — Turen selv stod nu blot tilbage. Det kunde ikke være skjult for Mogens Hejnesøn, at denne sidste Del af Sagen frembød en Del Vanskeligheder. Selve Besværlighederne og Faren ved Rejsen har han næppe agtet videre, det var jo hans Liv og Lyst at tumle sig i Forhold, hvor det stadig gjaldt Liv eller Død. Men Penge-Siden af Sagen, alle Udgifterne til Togtet, hvo skulde bestride dem? Gik Rejsen godt, vilde Kongen maaske dække dem; men naede han ikke Land, stod han selv i Stikken. Slaas med Sørøvere undervejs og saaledes skaffe sig en lille Indtægt, havde han ingen Tid til. Færøerne kunde ikke brandskattes stort mere end sædvanligt, og paa Grønland vilde der næppe være synderligt at plyndre.

Men selv betale det altsammen hverken vilde eller kunde han. Der var da ikke andet for, „Maskepiet“ i Bergen maatte spæde til. Ganske vist kom det hele Foretagende ikke Mogens Hejnesøns Medredere ved, det var et aldeles privat Tilbud, som han havde dristet sig til at gøre Kongen, og hvorfor selvfølgelig kun han personlig hæftede. Men det var dog egentlig for at bevare den færøiske Handel, at han havde gjort det. Faldt Kompagniets Chef i Unaade, vilde Kompagniet selv gaa Glip af hele Forretningen. Omkostningerne til Grønlands-Rejsen var altsaa i Grunden kun at betragte som en simpel Driftsudgift.

Næppe var dette blevet klart for Mogens Hejnesøn, førend han den 15. Marts 1581 skrev fra København til sin vigtigste Medreder, Raadmand Søren Andersen i Bergen, og meddelte ham, hvorledes alting stod. Selv velbekendte Begivenheder kan lyde fremmed, naar de meddeles i Forretningssprog. Her undergik de en overraskende Forandring. Det kom nemlig til at hedde, at Mogens Hejnesøn „efter Kongens alvorlige Befaling, som han

ingenlunde havde kunnet undgaa, havde maattet love og tilsige Kongen at ville udgøre to Skibe i denne Sommer til at lede efter Grønland⁴. Dette var ganske vist en svær Forøgelse af Udgifterne, men den var som sagt uundgaaelig, thi Kongen havde ikke „een Gang, men tre Gange befalet ham det“¹.

Endnu stod kun et Par Ubetydeligheder tilbage. Mogens Hejnesøn købte hos Mikkel Ibsen i København en 50 Tønder simpelt dansk Øl og hos Frans Persen i Læderstræde et andet Parti. De skulde sælges og blev virkelig solgte paa Færøerne under Navn af Rostokker-Øl til femdobbel Værdi². Det var altid en lille Fortjeneste. Da saa alt var kommet ombord, afsejlede han endelig, ledsaget af Kongens bedste Ønsker for Rejsens Udfald.

Turen gik først til Færøerne. Her meddelte han højtideligt det Hverv, som Kongen havde overdraget ham. Det var Hs. Majestæts Vilje, at Færingerne skulde staa ham bi paa alle Maader baade med Mandskab og Proviant; de havde derfor i et og alt at yde, hvad han forlangte. Udskrivningen gik for sig med stor Punktlighed. Hvad der vistnok bidrog ikke lidt hertil, var, at den kongelige Foged var fraværende, saa at Mogens Hejnesøn og hans Broder Lagmanden kunde være eneraadende.

Siden maa det være lykkedes dem ogsaa at vinde den kongelige Foged Mads Poulsen for Sagen. Det gik vel her som i sin Tid med Attesten for det af Sørøerne bortførte Gods, Interesserne faldt sammen. Fogden indkrævede i hvert Fald rask væk Bøder af dem, der havde nægtet at gaa med paa Togtet: af en forlangte han endog den den Gang saa betydelige Sum af 100 Kroner³. Det saaledes udskrevne Mandskab var i alle Henseender efter Ønske. Det var flinke Søfolk, vante til at lystre Mogens Hejnesøn, og ikke nær saa fordringsfulde som hans øvrige Folk; ved Hjemkomsten var ogsaa deres Lønning derefter⁴. Enhver, der ikke udskreves til selve Turen, maatte skaffe Oksekød og Lammekød⁵, som saaledes blev samlet i store Maader.

Da alt var i Orden, efterlod Mogens Hejnesøn en Skrivelse til sin Handelsfuldmægtig Lambert Jansen, der synes endnu

ikke at være kommen over til Færøerne fra Bergen, men som jo efter al Sandsynlighed vilde komme til alene at staa for Handelen denne Sommer igennem. I Brevet foreholdt Mogens Hejnesøn ham alvorligt ikke at forurette Færingerne, men at holde Almuen efter gammelt sædvanligt Køb med Vægt og Maal, saa at der ikke kunde føres Klagemaal derover. Samtidig efter-

lod han ham en falsk Alen i Bodden samt det simple Øl til Forhandling¹. Derpaa drog han til Grønland.

Fig. 15. Claus Lyschander.

(Efter Magnus Petersens Gengivelse af Portrætet paa Gravmælet i Herfølge Kirke.)

4

Om Mogens Hejnesøns Rejse haves ikke faa Beretninger², men alle er de temmelig magre og synes at pege hen til samme oprindelige Kilde, et Digt, som den kongelige Historiograf Lyschander (Fig. 15) nogle og tyve Aar efter ud-

gav derom³. Vi lades saaledes i Uvidenhed om meget, som vi kunde have ønsket Klarhed over i denne Mogens Hejnesøns ypperste eller dog mindst omstridelige Bedrift. Kun Hovedpunkterne kan vi fastholde.

Der er ikke mindste Tvivl om, at Forsøget fra Mogens Hejnesøns Side har været ledet med al den ham ejendommelige Iver og Forvovenhed. Meget afgang jo ogsaa for ham af Udfaldet. Men Forsøgets Skæbne var allerede paa Forhaand afgjort ved den Vej, som han valgte og paa Grund af Forholdene maatte vælge. Som naturligt var, fulgte han den gamle Anvisning og

styrede ligesom sine Forgængere norden om Island (Fig. 16), hvor han derpaa tog vestlig Kurs. Herved kom han ganske vist ind i nogenlunde kendte Farvande og kunde nyde godt af alle de fra Fortiden bevarede Erfaringer, tage Kending baade af Snefjeldsnæs (Fig. 17) paa Island og Hvidsærk i Grønland¹ og hvad

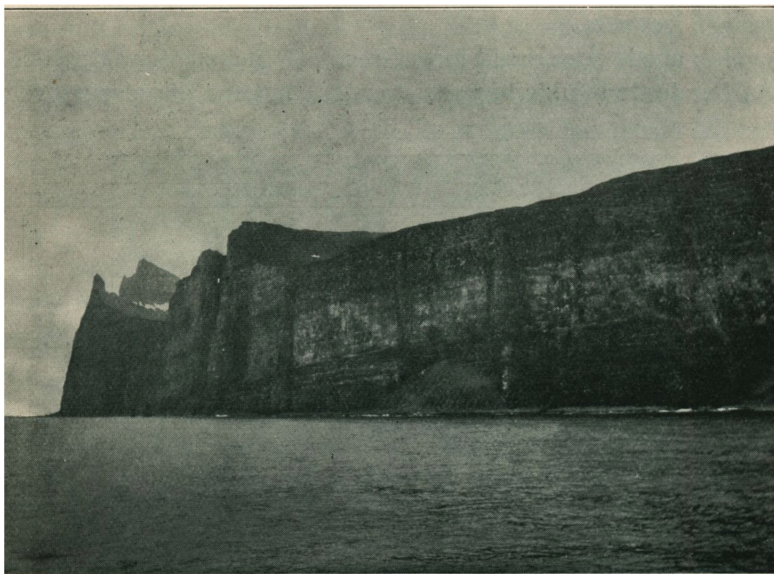

Fig. 16. Kap Nord paa Island.
(Fotograferet af Etatsraad Hammerich.)

de mange Punkter hed, som man siden Sagaernes Dage endnu vidste Afstanden imellem.

Men han førtes tillige ind paa den Vej, ad hvilken Grønland er mest utilgængelig, hvor den iskolde Polarstrøm gør Østkysten ubeboelig, og Drivisen stadig spærrer Adgangen. Havde han taget sig Sagen lettere og straks fra Færøerne gaaet imod Vest, vilde det maaske have lykkedes ham at finde den gamle, længst forglemte Vej om Kap Farvel, som John Davis fire Aar efter (1585) skulde opdage².

Mogens Hejnesøn havde altsaa uovervindelige Vanskeligheder at bekæmpe. Han gjorde imidlertid, hvad der stod i hans Magt.

Med sædvanlig Ufortrødenhed gik han paa, og det lykkedes ham ogsaa at faa et Fjeld i Grønland i Sigte, som han i Overensstemmelse med Datidens Kort maatte anse for Hvidsærk¹. Om denne Isbræ meldte de gamle Beretninger, at den af tre saadanne laa Bygden nærmest. Der var da altsaa nu godt Haab for Hejnesøn om at finde det søgte, og han satte al Kraft paa for at trænge igennem.

Han anede ikke, hvad først Graahs Undersøgelser i det 19de Aarhundrede tilfulde har godtgjort, at alle hans Forudsætninger

Fig. 17. Snefjældsøklen.

var urigtige, at saavel den gamle Vesterbygd som Østerbygd laa paa Grønlands Vestkyst, saa at det virkelige Hvidsærk var skilt fra ham ikke blot ved den Drivis, der spærrede ham Kysten, men ved Hundreder af Mile isklædte Fjelde. Trods alle Anstrængelser naaede han ikke at trænge ind til den vinkende Isbræ. Til Drivisen kom Taage, og Uvejr og forsatte ham saaledes, at Fjeldet tilsidst tabtes af Sigte.

Paa et nyt Punkt søgte han da at trænge ind, men skøndt han her fik Landet i Sigte, var Drivisen ligesaa uovervindelig her som hist. Paa en saadan Kyst var der ikke Tale om at kunne finde Havne. Efter lang forgæves Søgen gik han da — stadig i den

fejlagtige Overbevisning — længere imod Nordøst i Haab om saaledes at nærme sig Østerbygden.

Men her mødte ham nye Vanskeligheder. Han synes at være kommen ind i den rivende, iskolde Strøm fra Nordost, og trods isfrit Farvand og gunstig Bør kunde han paa Grund af Strømmens Virkning ikke komme videre. Dette Tilfælde, som er os saa forklarligt med Kundskaben om Polarstrømmen som Forudsætning, stod for ham som en Gaade. Han mente at maatte søge Grunden dertil i Havbundens Beskaffenhed, hvor svære Magnetstene drog Skibskølen til sig og saaledes hæmmede Skibets Fart¹.

Da denne Hindring syntes uovervindelig, og tilmed Taager og Storme indfandt sig, medens Dagene begyndte stærkt at kortes, maatte Mogens Hejnesøn endelig, saa nødigt han vilde, opgive videre Forsøg og bestemme sig til Tilbagetog. Han styrede mod Sydost, og naaede den 22. August til Bergen².

5

I Bergen var der nogle faa Dage førend Mogens Hejnesøns Tilbagekomst sket en Begivenhed, der havde sat Byen i stærk Bevægelse og skulde blive af indgribende Betydning for hans senere Skæbne. Til Bergens mest ansete Familjer hørte den Gyntelbergske. Faderen Axel Gyntelberg eller Gyntersberg var af adelig Slægt og havde haft ikke faa Forleninger i Norge³, senest Helgeland. Han havde været gift med Kirstine Benkestok, ligeledes af adelig Slægt, og rimeligvis med hende faaet det store Gods Torget paa Helgeland. Hun var død for en halv Snes Aar siden, og Faderen levede nu med de ugifte af Børnene skiftevis i sin Gaard i Bergen og paa Godset Torget paa Helgeland⁴.

Til denne Ejendom knyttede sig foruden de glade Sommererindringer tillige enkelte af Familjens mørkeste Minder. Her var det nemlig, at Mogens Hejnesøn, der synes at have staaet i Omgangsforhold til Axel Gyntersberg, en Gang var gaaet i Land

og havde øvet Vold mod den ene af Døtrene, Margrethe Gyntersberg¹. Det havde sikkert været en for begge Parter lige uheldig Sag, hvis dette var kommet til almindelig Kundskab. Det lykkedes imidlertid Margrethe Gyntersberg at faa alt neddysset², Barnet døde, og hun var nu allerede paa andet Aar gift med Lagmanden over Nordlandene Peder Hanssøn, der ligesom Axel Gyntersberg var bosiddende i Bergen.

Alt var saaledes glemt, Margrethe Gyntersbergs Rygte uanstøtet, og Mogens Hejnesøn var sluppen bedre fra den Historie, end han havde fortjent. Saa en skøn Dag, den 15. August 1581, netop en Uge før Mogens Hejnesøns Hjemkomst, fortæller hun med eet sin forbavsede Husbond hele den saa længe skjulte Hemmelighed. I Forening gaar de til Faderen, hvor hun gentager sin Tilstaaelse, og forlanger Mogens Hejnesøn straffet for Forbrydelsen. Sagen meldes til Øvrigheden. Men Lensmanden Hans Lindenov, som stod paa en venskabelig Fod med Mogens Hejnesøn, forstod Uret, lod Peder Hanssøn arrestere og hans Hustru sætte i Forvaring i hendes Faders Hus. I Ro kunde de nu tænke over Følgerne af det gjorte Skridt, medens Efterretningen om det forefaldne fløj som en Løbeild over Byen. Saaledes stod Sagerne, da Mogens Hejnesøn landede i Bergen³.

Hvad var Grunden til denne Margrethe Gyntersbergs gaadefulde Adfærd? Et Slør hviler derover. Med Sikkerhed lader intet sig afgøre. Men de senere Begivenheder ligesom ogsaa de mere almindelige Oplysninger, vi endnu besidder om de paagældende, gør een Forklaring fortrinsvis sandsynlig. Kun en pludselig, uventet Begivenhed synes at kunne have bestemt hende til et saa afgørende og skæbnesvangert Skridt.

Nu veed vi andetsteds fra, at Mogens Hejnesøn skal ogsaa have forført den yngre Søster Sophie Gyntersberg⁴, og nogle faa Maaneder efter ser vi Folk, der vil Mogens Hejnesøn vel, ivrigt drive paa hans Ægteskab med Sophie Gyntersberg. Det ligger da nær at slutte, at Mogens Hejnesøns anden Udaad mod det Gyntersbergske Hus maa henlægges til denne Tid, saa at han altsaa paa Hjemvejen fra Grønland maa antages at være landet ved Torget og der have behandlet den yngre Søster lige-

som i sin Tid den ældre. Rygtet herom kunde til Lands være naaet ned til Bergen et Par Dage forud for Mogens Hejnesøn selv, hvem Modvind jo let kunde have forsinket.

At denne Efterretning i og for sig kunde have bragt Margrethe Gyntersbergs Sind i Oprør og paany vakt al den længe slumrende Forbitrelse imod ham, vilde være let forstaaeligt. I bedste Fald kunde hun jo nu vente at faa sin Dødsfjende til nærbeslægtet, og i værste vilde Søsterens Rygte være givet til Pris og Familjens Ære krænket af denne Forbryder, der nu anden Gang skulde gaa Ram forbi. I første Øjeblik kunde Tanken herom meget vel afføde et uoverlagt Skridt. Men hertil kom en Side af Sagen, som Nutiden ikke forstaaer uden Forklaring, men som for Datiden stillede sig som den værste af dem alle.

Sagen var, at Datidens moralske Begreber paa dette Punkt var anderledes end vore. Hvad vor Tid forlængst har godkendt, at f. Eks. en Mand efter sin første Hustrus Død kan ægte hendes Søster, stod for hin Tids saavel juridiske som moralske Sans som den mest oprørende Brøde. Slægtskabs-Gradernes Hindring for Ægteskab opfattedes nemlig den Gang anderledes end nu. Mand og Hustru var eet, altsaa var Hustruens Søster ogsaa Mandens Søster. Og da Ægteskab mellem Søkendebørn var forbudt, endsig da mellem Søkende, saa var det i høj Grad strafbart at ægte sin afdøde Hustrus Kusine og ligefrem himmelraabende at ægte hendes Søster¹. Forholdet mellem Mand og to Søstre var Blodskam og betegnedes med et eget Navn: „Kæteri“; her gjaldt kun een Straf uden Naade, Døden². Og burde denne Straf anvendes alene mod den sidste Søster, hvis Brøde var den største, eller gjaldt den ikke tillige den første, hvis Brøde blev Dødssynd ved den andens senere Overtrædelse? Tiden var voldsom og opskræmt i sin Dom over sliq Brøde. Intet Under om Margrethe Gyntersberg straks ved Efterretningen om det skete kunde fyldes med Rædsel og anse ikke blot Mogens Hejnesøn, men sin Søster og sig selv tillige alle som dødsens.

Saaledes vil — i Fald ellers denne Forklaring af Sagens Sammenhæng er den rette — den forfærdelige Vægt forstaaes, som nu med eet blev lagt paa Margrethe Gyntersbergs Skuldre, og

det heftige Udtryk, som den gav sig. Hendes og hendes Søsters timelige Velfærd var forspildt, kun gennem Døden var der endnu Haab om at redde det evige. En og samme var Skyld i begges Ulykke. Mod ham vendte sig derfor nu al hendes Forbitrelse.

Den søgende Gisning kan, om den har Lyst, vove sig videre ad denne Vej. Var det blot Brødebetyngethed, der fyldte Margrethe Gyntersbergs Sind? Eller blandede der sig tillige — bevidst eller ubevidst — endnu en Bestanddel i hendes Følelser mod den paagældende? Havde hun muligt selv en Gang syntes om Mogens Hejnesøn og var bleven bedragen af ham? Vakte nu ikke blot det gamle Had mod Forføreren, men god lønlig Skinsyge Giftdraaber deri og fik det til at nage og blusse stærkere?

Mogens Hejnesøn selv tog Sagen med langt mere Ro. Med den største Frejdighed erklærede han det hele for lutter Opspind, og fastholdt sin Paastand trods alle Vanskeligheder. Straks da han var landet, modtog han en Stævning fra Axel Gyntersberg til at møde i Retten for Guletings Lagmand. Foreløbig gjaldt det dog blot om hans Forhold til Margrethe Gyntersberg. Det langt mere mislige Dobbeltforhold forblev endnu, ligesom efter fælles Aftale, med Flid uomtalt fra begge Sider.

Mogens Hejnesøn nægtede alt, han var saa uskyldig som et nyfødt Barn. Hermed var dog ikke Sagen afgjort. Han blev ført sammen med hende i Fængslet, og i Faderens og flere Vidners Overværelse angav hun ham nu Dag, Tid og Sted samt mindede ham om flere Enkeltheder ved deres Forhold, navnlig nogle haarde Ord, han senere havde ladet falde, da hun klagede sin Nød. Men han forblev ubevægelig og erklærede fremdeles hendes Beskyldning for Usandhed fra Ende til anden¹.

Her stod saaledes Paastand mod Paastand. For at hjælpe Mogens Hejnesøn begærede da Lensmanden Hans Lindenov — der synes blot at have overværet Retsmødet, men ikke selv at have været en af de 16 Bisiddere — at Mogens Hejnesøn maatte frigøre sig ved at beedige sit Udsagn. Bispem Dr. Schielderup og en Del andre gejstlige og verdslige Medlemmer nedlagde imidlertid Indsigelser herimod, idet de fastholdt, at Mogens

Hejnesøn havde givet saa ufyldstgørende Forklaring og havde i den Grad Skinnet imod sig, at de ikke kunde dømme ham til at aflægge Ed. Noget andet var det, hvis en udenforstaaende vilde afkræve ham Eden.

Ogsaa denne Venskabstjeneste viste Lensmanden Mogens Hejnesøn. Han lod ham æske ind i Salen og begærede, at han skulde beedige, hvad der var sandt i denne Sag. Samtlige formanede ham derpaa højtideligt til at tilstaa, om han var skyldig eller ikke. Mogens Hejnesøn gik da frem, lagde Haanden paa Biblen og svor, at han var uskyldig og aldrig havde staaet i noget utilladeligt Forhold til Margrethe Gyntersberg. Hermed var Spørgsmaalet afgjort, og Lagmanden med hans Bisiddere dømte 11. September 1581 Mogens Hejnesøn „kvit for denne Sag, og hans Ære og Rygte uforkrænket, saa længe samme Ed stod ved Magt“¹.

Saaledes var Sagen foreløbig til Ende. Den ulykkelige Margrethe Gyntersberg førtes i Fængsel paa Bergenhus, og Mogens Hejnesøn fik den fornødne Frihed til at drage til Danmark og afgive Beretning om sit Togt.

6

Alt tyder paa, at Mogens Hejnesøn er bleven velvilligt modtaget af Frederik den Anden, saaledes som han ogsaa fortjente. Vel var Rejsens Maal ikke naaet, men det syntes klart, at dette ikke var den ledendes Skyld. Og naar alt kom til alt, havde det hele Togt jo ikke kostet Kongen en Skilling, medens dog ikke faa nye Erfaringer var indvundne. Derimod kunde der ikke være Tale om at erstatte Mogens Hejnesøn hans Udgifter og endnu mindre om at give ham den Belønning, som var udsat for at finde Landet. Skulde han have noget Vederlag, maatte det blive ad en Omvej.

Men et saadant Vederlag kunde der ogsaa blive Brug for. Den utrættelige Christoffer Valkendorf synes nemlig selv under disse

for ham saa ugunstige Forhold ikke at have tabt sit Maal af Sigte, men stadig talt for sin gamle Plan eller i Mangel deraf dog for en væsentlig Forandring ved den nuværende Ordning. Som Forholdene nu var, kunde Færingerne ikke komme til frit at henvende sig til Kongen med deres Klager, og Regeringen var ude af Stand til at have Øje med, hvad der foregik deroppe. Handelen paa Færøerne burde ikke være bortforpagtet; men skulde dette endelig finde Sted, burde det være til en Mand i København og paa den udtrykkelige Betingelse, at det skulde staa Beboerne frit for at rejse ned til Kongen.

Valkendorfs stadige Forestillinger maa have gjort Indtryk paa Frederik den Anden. Men paa den anden Side var han ikke at formaa til, mindst i dette Øjeblik, at ville berøve Mogens Hejnesøn Handelen. Han gik derfor en Mellemsvej. Han skrev¹ til Christoffer Valkendorf, at den kongelige Faktor i Hamborg, Joachim Thim, havde ansøgt om at faa Handelen paa Færøerne. Men Mogens Hejnesøn havde den jo nu, og „Kongen vilde gerne unde denne at beholde den for den Rejse og Omkostning, som han sidste Sommer havde gjort Kongen til Vilje“. Samtidig maatte han indrømme, at dette Forhold havde sine store Ulemper for Færingerne. Det var derfor hans Vilje, at Sagen fremtidig skulde ordnes paa en for alle Parter tilfredsstillende Maade, idet Mogens Hejnesøn skulde gaa i Kompagni med Joachim Thim og en Borger i København, som Valkendorf kunde udvælge, og de tre i Forening kunde saa drive Handelen paa Færøerne.

Det var, fra Valkendorfs Standpunkt set, en meget betydelig Indrømmelse, som Kongen her havde gjort ham. Fra nu af vilde det være muligt fra København af nogenlunde at øve Kontrol med Forholdene deroppe. Men selv for Mogens Hejnesøn var den nye Ordning efter Omstændighederne ikke ilde. Vel kom det til at hedde i det derom udstedte Brev², at mindst eet Skib aarligt skulde løbe til Øresund for at medbringe, hvem der ønskede at klage, og modtage tilbage den kongelige Foged. Men til Gengæld kom der mere Fasthed i det hele Forhold, idet Eneretten til Handelen, som han tidligere aarligt havde

maattet søge fornyet, nu blev dem bevilget for et Tidsrum af fem Aar.

Hertil kom, at Mogens Hejnesøn ved denne nye Ordning som ved et Magtsprog blev løst fra Forholdet til sine tidligere Medredere. Han var nu en Gang af Naturen ikke skabt til i længere Tid at være i Kompagni med de samme, og han kunde vel ønske sit Forhold til „Maskepiet“ i Bergen afviklet, førend Grønlandsrejsen og dens Anledning blev nærmere opklarede. Skulde man da betegne den ved den nye Ordning indtraadte forandrede Magtstilling for de to Modstandere, kunde man maaske udtrykke det ved, at den ene havde vundet ikke lidet, men den anden dog endnu intet tabt.

Da Mogens Hejnesøn — vel omtrent ved Juletid 1581 — vendte hjem til Bergen, var der et paatrængende Spørgsmaal, som krævede Afgørelse: hans Bryllup med den sidst bedragne Sophie Gyntersberg. Dette var nemlig Prisen for, at Freden kunde sluttet, det var den Oprejsning — tarvelig nok i sig selv — som den haardt krænkede Familje maatte kræve. Kun saaledes vil det kunne forstaas, at saa mange af den Gyntersbergske Slægt tilsyneladende stod paa Mogens Hejnesøns Side i hans Strid med Margrethe Gyntersberg¹. I deres Hjerter var de muligvis rasende paa ham, men ikke desmindre var hendes Anklage den værste Hindring for, at den nye Skandale kunde gattes over. Hun maatte og skulde derfor tie.

Hun tav imidlertid ikke. Hun forlangte, at Lensmandens visse Bud skulde sendes til Nordlandene til et bestemt opgivet Sted. Og ganske rigtigt fandt man dør ved Gravning Sporene af et Barnelig. Det var et slemt Vidnesbyrd, der truede med paany at kalde alle bortmanede Ulykker tilbage. Kun een kunde omstøde det, hun selv. Her var ikke andet for at gøre, hun maatte tvinges dertil. Hendes Mand, Peder Hanssøn, var for Øjeblikket i Nordlandene, Hovedsmanden paa Bergenhus, hvor hun sad fængslet, kunde man stole paa, Øjeblikket var altsaa gunstigt. Hendes Broder gik da ind i Fængslet og nødte hende med Vold til at skrive en ny Bekendelse, hvori hun tilstod, at alt, hvad hun tidligere havde sagt, var Usandhed, som hendes Mand,

Peder Hanssøn, af Had til Mogens Hejnesøn havde faaet hende til at fremføre. Mogens Hejnesøn var uskyldig og hun en stakels Kvinde, som kun nødtvungen var faret med Usandhed¹.

Nu var alle Hindringer lykkeligt overvundne, og det længe udsatte Bryllup kunde holdes. Af let forstaaelige Grunde har vel Faderen, Axel Gyntersberg, ikke været saa ivrig for, at det skulde staa just i hans Hus. Til Gengæld var Lensmanden, Hans Lindenov, en trofast Ven af Mogens Hejnesøn. Han udbad

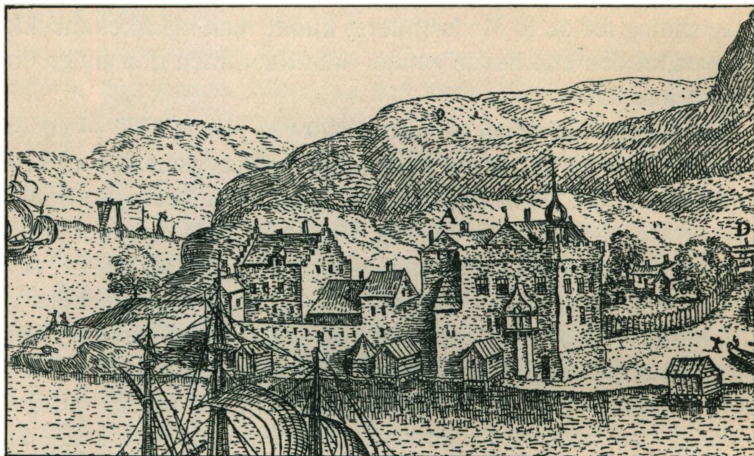

Fig. 18. Bergenhus i det 16de Aarhundrede. Tilvenstre ses Galgen med Stigen sat op til.

(Braunius : Theatrum urblum.)

sig Æren af at maatte holde Brylluppet og stillede selve Bergenhus (Fig. 18) til Raadighed for Festen. Det blev da fejret paa Slottet den 25. Februar 1582².

Et underligt Bryllup! Brudgom og Brud hinanden paanødte. Bruden uberettiget til at gaa med udslagent Haar og Brudekrone³. Et Par Værelser derfra hendes Søster i Fængsel. Indeklemt Forbitrelse under de smilende Ansigter. Glæde over Festen kun som Ende paa Skammen. Og samtidig over de tre Hovedpersoner svævende Lovens Sværd for den værste Forbrydelse, som Datiden kendte. Men lige støjende er det vel efter Tidens Skik gaaet til, lige rigeligt har det vel flydt med Tydskøl og

Mundgodt, medens „Garpedrengene“ flokkede sig udenfor for at se paa Festen, og Kerterne fra det oplyste Bergenhus skinnede ud over den vinterøde Brygge.

Under Omstændigheder som disse afknaptes vistnok Hvedebrødsdagene, og Mogens Hejnesøn har for den Sags Skyld sikkert meget vel kunnet tidligt paa Foraaret begynde sin Virksomhed til Søs. Men der var en anden Sag, der endnu lagde Beslag paa ham, selve Retssagen. Den var nemlig ikke til Ende med Brylluppet. Han var straks efter Frifindelsen gaaet angrebsvis til Værks mod sin nye eller tilkommende Svoger Peder Hanssøn og havde forlangt Bøder af denne for at have paasagt ham en usand Sag samt desuden Udredelse af Sagens Omkostninger og Skadeserstatning. Peder Hanssøn havde hertil svaret, som sandt var, at han jo slet ikke havde anklaget Mogens Hejnesøn, men at det var Margrethe Gyntersberg, der ganske unødigt havde afgivet sin Bekendelse om ham. Til hende maatte han holde sig. Hermed synes Peder Hanssøn at være rejst til Nordlandene¹.

Men næppe var han kommen tilbage igen, førend Sagen antog nye og farligere Forhold. Brylluppet var sikkert allerede holdt. Men saa, just da alt var i Orden, tog Margrethe Gyntersberg til Orde paany. Opmuntret ved Mandens Nærværelse fattede hun Mod til at fremkomme med en Erklæring, hvori hun fastholdt sin gamle Bekendelse og, for at sætte Kronen paa Forargelsen, meddelte, hvorledes man i Fængslet voldeligt havde tvunget hende til at aflægge usandfærdigt Vidnesbyrd.

Nu var alle onde Aander løsslupne paany. Det begyndte at se broget ud ikke blot for Parterne selv, men for Lensmanden med. Paa et saadant Punkt kunde Sagen ikke blive staaende, den maatte føres videre. Rimeligvis efter Hans Lindenovs Raad har Mogens Hejnesøn valgt fremdeles at være den angribende, og han skrev derfor ned til Kongen og androg om, at der maatte blive nedsat en Kommission i Norge til at paadømme Sagen². Det kunde imidlertid blive for langvarigt at vente, til der kom Svar herpaa tilbage fra Bergen. Mogens Hejnesøn sejlede derfor forinden afsted til sin vante Virksomhed.

7

Svaret, der endelig indløb, var efter Ønske. Frederik den Anden befalede Lensmanden i Trondhjem og en Del andre at træde sammen og fælde Dom i Sagen mellem Margrethe Gyntersberg og Mogens Hejnesøn¹. Denne Efterretning synes at være bleven meddelt Mogens Hejnesøn skriftligt og Brevet at have truffet ham paa Shetlands-Øerne. Det var en Nyhed, der kun kunde glæde ham, derved voksede Sandsynligheden for, at han kunde slippe helskindet fra Sagen.

Men der var en uheldig Biomstændighed ved det hele. Peder Hanssøn og Margrethe Gyntersberg behøvede ikke at møde for denne Ret. De var begge norske Adelsfolk, og følgelig var i Æres- og Livssager kun det samlede Rigsraad deres rette Værneting. Sæt, at de vilde benytte sig af denne Ret! Saa stod jo Mogens Hejnesøn Fare for at blive dømt af en Forsamling, hvori der sad Folk som Christoffer Valkendorf og alle disse andre dernede i København, der paa Forhaand havde et godt Øje til ham, og hos hvem det ikke hjalp det mindste, om Lensmanden paa Bergenhus var hans Ven eller ikke.

Dette maatte for enhver Pris undgaas. Hvad om Mogens Hejnesøn lod sine Modstandere forstaa, at der ikke var noget for dem at vente hos Rigsraadet og særlig ikke hos Christoffer Valkendorf, af hvem der gik saa stort Ry i Bergen, siden han havde været Lensmand der! Det vilde dog maaske skræmme dem, om de hørte, at Mogens Hejnesøn og Valkendorf var blevne særdeles gode Venner. Og herved kunde der slaas to Fluor med eet Smæk. Den samme Efterretning kunde sikkert gyde koldt Vand i Blodet paa hans tidligere Medredere, der nu, som det lod, var i Færd med at ville anklage ham for hans Regnskabsførsel og især for hans Paaligning af Udgifterne til Grønlandsturen, hvis Virkninger jo ikke længer kom dem til Gode².

Han skrev da den 16. Juni 1582 fra Shetlands-Øerne et Brev³ hjem til Byfogden Hans Møller i Bergen, hvori han, næst efter at bede denne varetage hans Sag for den nedsatte Kommission,

tillige underrettede ham om, at han ikke selv kunde møde, da han nylig havde faaet et vigtigt Brev fra Christoffer Valkendorf.

Denne var nemlig — saaledes antydes der i Skrivelsen — nu gaaet i Kompagni med Mogens Hejnesøn. Kun han og ingen anden maatte efter Valkendorfs Vilje drive Købmandskab paa Færøerne, og en stor Ladning var nys ankommen fra København, som han derfor snarest muligt maatte til Øerne for at forhandle. For en Forsigtigheds Skyld satte Mogens Hejnesøn hverken sit Navn eller Segl under Brevet. Sligt kunde forklares som glemt i Skynding, og det vilde nok alligevel kunne have den forønskede Virkning.

Brevet virkede dog ikke som tiltænkt. Hans tidligere Partnere lod sig ikke afskrække fra at forlange Rede paa Regnskaberne, og Peder Hanssøn og Margrethe Gyntersberg gjorde Indsigelse imod at dømmes af den nedsatte Kommission. Der var da ikke andet for end at bide i det sure Æble og møde med dem i København. Da ethvert Forsøg var strandet, kaldte Hans Lindenov dem sammen i Bispegaarden i Bergen, og da Ægteparret endnu en Gang nægtede at møde for Kommissionen, trak Lensmanden en Stævning frem, hvorefter alle tre havde at møde for Kongens Domstol førstkommende Mortensdag¹.

Fristen var knap, der var ingen Tid at spille. Begge Parter begav sig derfor afsted. For Peder Hanssøn oplivedes Turen ved Haab om Sejr. Hele dette Væv af Løgn, hvormed han var omspunden, maatte spredes og briste, naar upartiske Mænd fik Sagen under Behandling. For Margrethe Gyntersberg var Rejsen altid en Adspredelse i det triste Fængselsliv. At sidde i Forvaring paa Københavns Slot kunde snart være bedre end at være spærret inde paa Bergenhus, hvor Hans Lindenov var hende fjendsk og kun gav ligestemte Adgang til hende. For Mogens Hejnesøn derimod var den hele Tur et ubehageligt og yderst farligt Vovestykke. Han havde lidet at vinde, alt at tabe derved. Om han under disse Forhold har forbandet sin Færd paa Torget, er ikke at undres over.

At han dog ikke har ladet sit gamle Mod fare, viser et lille Træk

af ham fra disse Dage, en af de sidste Handlinger, som han foretog sig, førend han forlod Bergen. Han udstedte den 12te September 1582 et Pas for en af sine Matroser, og havde Dristighed nok til at affatte det saaledes: Jeg Mogens Hejnesøn, Befalingsmand paa Færøerne, gør alle vitterligt o. s. v.¹.

Mortensdag kom, Retten var samlet. Peder Hanssøn mødte, men — Mogens Hejnesøn udeblev. Han havde — som det senere hed — „holdt sig fra København og i sin Bestilling begivet sig til Hamborg“². Det var det dristigste Skridt, Mogens Hejnesøn længe havde gjort. Det var en Fornærmelse mod Kongen og Rigsraadet, som let kunde have de farligste Følger. Og hvilke var hans Bevæggrunde dertil? Det lader sig vel nu ikke med fuld Sikkerhed afgøre, men det synes dog næppe troligt, at han med eet skulde have faaet saa uopsættelige Forretninger i Hamborg, at han nødvendigvis maatte tage dertil selv med Fare for at sætte hele sin øvrige Velfærd paa Spil.

Rimeligere synes det, at han i sidste Øjeblik er bleven betænkelig for Sagens Udfald, og altsaa ikke af Foragt, men af Frygt for Retten har forladt København. En slig Flugt kunde imidlertid berettigede Dommerne til at erklære hans Sag for tabt, saa Mogens Hejnesøn maa kun have haft ringe Tillid til sin retfærdige Sag for at bestemme sig til saa fortvivlet en Udvej.

Det er ikke usandsynligt, at der iblandt Rigsraaderne har været Stemning for at erklære hans Undvigen for en Tilstaaelse af Brøden og dermed hans Sag for tabt. I det mindste veed vi med Sikkerhed, at Christoffer Valkendorf tog Anledning deraf til at behandle ham som Rømningsmand og beslaglægge hans Gods baade i København og i Bergen, ganske vist under Paaskud af blot at ville sikre Kongen mod Tab³.

Men i hvert Fald har Frederik den Anden ikke givet sit Minde til denne haarde Fortolkning. Udeblivelsen blev taget saa mildt, som Omstændighederne overhovedet tillod. Kongen lod skrive et alvorligt Brev⁴ til Hans Lindenov, hvori han meddelte denne det skete, gjorde opmærksom paa, hvor mistænkeligt det tog sig ud, og forlangte sluttelig Oplysning om, hvo der var gaaet i Borgen for Mogens Hejnesøns Tilstedeværelse, samt hvor høj denne

Borgen var. Endelig — og det var nok egentlig Hovedsagen — bød han ham snarest muligt meddele Mogens Hejnesøn, at han havde at indstille sig for Retten i København, da det ellers vilde komme til at gaa ud over Forloverne.

Under almindelige Forhold vilde det have haft lange Udsigter, førend der kunde spores Virkninger af slikt et Vinterbrev til Bergen om at meddele noget til en Mand i Hamborg. Men Hans Lindenov synes at have været ventet og maaske allerede været ankommen til København. Han var uden Tvivl en af dem, der bedst havde Rede paa, hvad det var for et „Hamborg“, Mogens Hejnesøn for Tiden opholdt sig i. Og havde Hans Lindenov maaske undladt at tage Borgen af Mogens Hejnesøn, eller var han selv en af Forloverne for hans Tilstedeværelse i København, trak det op til en dyr Fornøjelse for ham selv, hvis hans forsorne Ven ikke skaffedes til Veje.

Hans Lindenov var da uden Tvivl den rette at henvende sig til, naar det gjaldt om at faa hurtigt Bud til Mogens Hejnesøn. Og, uden at vi nu kan spore hvorledes, synes Brevet ogsaa at have hjulpet. Mogens Hejnesøn var udebleven den 11. November 1582. Den 9. December 1582 skrev Kongen til Hans Lindenov. Og allerede den 26. Januar 1583 mødte den udeblevne for Retten.

Det var ogsaa i Virkeligheden et overilet Skridt af Mogens Hejnesøn at flygte. Og endnu mere ubesindigt vilde det have været trods Opfordring ikke at komme tilbage. Roligt set, var nemlig hans Udsigter ikke saa ugunstige. Det var jo ham, der var Anklageren, han havde sagsøgt Peder Hanssøn for at have rettet en usandfærdig Beskyldning imod ham. Gik Sagen da galt, vilde Peder Hanssøn blot blive frifunden. Men der hørte en ny Sags Anlæggelse og en ny Dom til, for at Mogens Hejnesøn skulde blive fædet for sit Dobbeltforhold. Til den Tid var det tidsnok at undvige Retten.

8

Mogens Hejnesøn mødte altsaa for Retten i København. Det har vel ikke faldet ham vanskeligt at finde paa en Undskyldning. Den blev tagen for gode Varer. Rigsraadet var imidlertid ikke samlet, der blev da nedsat en Kommission af de tilstedeværende Rigsraader, fire i Tallet, blandt hvilke Christoffer Valkendorf, og senere tilkaldtes endnu fire af de nærmestboende. De samledes den 25. Januar 1583 paa Københavns Slot, og for at forstærke sig tilkaldte de ifølge kongelig Tilladelse endnu 11 andre Adelsmænd, saa at det tilsidst var en anselig Forsamling, for hvilken Mogens Hejnesøn skulde give Møde¹.

Han havde Frækhed nok til endnu en Gang at udeblive, denne Gang dog kun for en Dag, saa at det til Nød kunde fortolkes, som om han blot havde ladet vente paa sig. Denne gentagne Hensynsløshed har imidlertid næppe bidraget til at stemme Dommerne mildt mod ham². Først den 26. Januar behagede han altsaa at møde, og holdt sit Indtog i Retssalen paa en ret opsigtsvækkende Maade: Han kom nemlig bærende paa ikke mindre end 28 Beviser for sin Uskyldighed.

Disses Beviskraft maa dog mest have gaaet i Retning af at blænde paa Afstand, thi ved nærmere Eftersyn viste det sig, at deres Værd ikke svarede til deres Antal, saa at Retten ikke fandt det fornødent at føre blot et eneste af dem til Bogs. Hans Styrke kom da væsentlig til at ligge i, hvad han mundtlig kunde anføre, og her lader han til at have brugt sig vel. Særlig har det Sted i hans Tale næppe været uden Virkning, hvor han krævede Dommernes Beskyttelse imod Margrethe Gyntersbergs „skvalderagtige Mund“.

Derpaa fik Peder Hanssøn Ordet. Han anførte de Grunde, som vi kender, og gav en klar Fremstilling af de ulovlige Midler, der var blevne anvendte for at tilsløre Sagens sande Sammenhæng. Han understøttedes af Axel Gyntersberg, der nu tydeligt tog denne Svigersøns Parti, medens han i Bergen havde spillet en mere uklar Rolle. Men den, hvis Stemme vilde blive den vægtigste, og hvis Fremtræden sikkert blev imødeset med

mest Forventning, var dog den kvindelige Part, Kilden til Træ-ten, den ulykkelige, forførte Margrethe Gyntersberg.

Hun kom slet ikke. I hendes Sted fremkom fire Præster, der afleverede hendes skriftlige Erklæring. Hun var nemlig bleven syg, laa, som man antog, for Døden, og Præsterne mødte nu for at meddele hendes sidste Bekendelse. Som det vil erindres, havde hun i sin Tid afgivet to modsigende Vidnesbyrd, et imod Mogens Hejnesøn og et imod sin Mand. Det gjaldt om at faa Vished for, hvilket af disse der var det sande, og den forsynlige Christoffer Valkendorf havde derfor, saa saare hendes Sygdom antog en farlig Karakter, gentagne Gange sendt tre af Københavns Præster til hende for at faa hende til at afgive en Erklæring om, hvilket af hendes Udsagn der var det sande. Saavel begge disse Gange som siden, da hun blev berettet af Slotspræsten, havde hun bestemt erklæret, at Mogens Hejnesøn var Fader til hendes afdøde Barn, og at hendes skriftlige Beskyldning mod Peder Hanssøn kun var bleven hende aftvungen ved Trusler og Vold i Fængslet.

Denne, en døendes, Bekendelse maatte staa til Troende. Det var ogsaa den, som Dommerne væsentligt tog Hensyn til. Dommen lød, at Peder Hanssøn skulde være fri for Mogens Hejnesøns Tiltale, anses for at være sket Uret, og hans Hustrus Brev ikke at komme ham til Skade i nogen Maade paa gode Navn og Rygte¹.

Peder Hanssøn var altsaa frifunden. Men Mogens Hejnesøn da? Flygtigt set, skulde man tro, at Margrethe Gyntersbergs Bekendelse, der befriede hendes Mand, samtidig maatte fælde hans Modstander. Ingenlunde. Mogens Hejnesøn havde jo i sin Tid svoret sig fri, og Lagmandsdommen, der frifandt ham, var ikke indanket for denne Ret. Han gik altsaa foreløbig fri. Men ogsaa kun foreløbig. I Slutningen af Dommen, hvor dette Punkt berøres, opfordre Dommerne utvetydigt Kongen til at indstævne ham, og i de kolde, forretningsmæssige Ord ligesom dirrer der en undertrykt Forbitrelse over ikke at kunne dømme ham med det samme. Mogens Hejnesøn skulde vogte sig for disse Dommere.

Hvem var de imidlertid? Ikke Rigsraadet som saadant, det havde jo ikke været samlet. De var kun en nedsat Kommission, hvorefter nogle Medlemmer ganske vist var Rigsraader, men over Halvdelen ikke. Deres Dom maatte da aabenbart kunne indankes for det samlede Rigsraad. Mogens Hejnesøn benyttede denne Udvej¹. Herved kunde Tiden dog altid spindes noget ud endnu. Tillige henvendte han sig til Kongen og bad om atter at maatte faa sit beslaglagte Gods udleveret. Han var jo ikke bleven overbevist om noget utilbørligt. Hans Gæld til Regeringen for sidste Aar var nu klaret og det var jo kun af Hensyn til dette Penge-Mellemværende, at Christoffer Valkendorf havde arresteret hans Ejendele.

Kongen føjede ham. Han skrev til Rentemesteren² og befalede ham atter at frigive Mogens Hejnesøns Gods; Regnskabet var i Orden, og den Brøde, som man tillagde ham, var man uberettiget til at gøre ham noget for, da den sidste Dom ikke havde afgjort noget i saa Henseende og han tidligere i Bergen ligefrem var bleven frifunden derfor.

Det har sikkert faldet Christoffer Valkendorf haardt at skulle lystre. Som Medlem af Kommissionen havde han haft rig Lejlighed til at overbevise sig om Mogens Hejnesøns Skyld, og han var nu engang for alle ikke vant til af en blot formel Grund at lade sig hindre i at skride ind. Det maa imidlertid have været ham en Trøst, at samtidig med at han nødtvungen aabnede denne Dør, stod han parat til at kaste et Net over den flygtende, hvorefter det forhaabentlig ikke skulde lykkes denne at vikle sig ud.

Næppe havde Christoffer Valkendorf nemlig faaet Øjnene op for, hvad Mogens Hejnesøn førte i sit Skjold, førend han med sædvanlig Iver straks havde gjort sig det til Opgave at faa denne farlige Forbryder greben og afstraffet. Hemmeligt havde han været paa Spor allevegne, han havde forhørt den kongelig Foged fra Færøerne og derpaa efter hans Anvisning to, der tidligere havde været i Mogens Hejnesøns Tjeneste som Købmands-Svende, og ad denne Vej var det lykkedes ham at faa saa meget

op om Mogens Hejnesøn, at, hvis blot det halve var sandt, vilde Galgen være ham vis.

Fogden Søren Flue havde saaledes tilstaaet¹, at Mogens Hejnesøn havde stadig holdt to til tre Mænd, som rejste om paa Færøerne og afkøbte Bønderne deres Varer, saa at der sjældent var noget tilbage, naar de kongelige Skatter skulde betales. Sidste Sommer havde Bønderne klaget paa Tinge over en falsk Alen, som hans Folk benyttede. Da Fogden i Kongens Navn havde forlangt den fremvist, havde Mogens Hejnesøn svaret, at den var, som den burde, den laa i hans Skrin, og dør skulde den blive. Lagmanden, Jon Hejnesøn, rettede sig i eet og alt efter Broderen. Til Gengæld gjorde denne for ham, hvad han kunde. Da saaledes Lagmanden i de sidste Aar var bleven svagelig og stadig havde Badsvær behov, havde Mogens befalet Indbyggerne at underholde en saadan til hans Broders Bedste.

I Forening opkøbte de imod Loven det kongelige Jordegods og bedrog saaledes Kongen for store Summer. Mogens Hejnesøns Optræden paa Færøerne før Afrejsen til Grønland havde været en Kæde af Ulovligheder, ligefra Presningen af Mandskab efter paastaat kongelig Befaling indtil den almindelige Udskrivning af Fødevarer. Med eet Ord: Skulde Mogens Hejnesøn fremdeles have Lov til at husére paa Færøerne, vilde det blive Øernes Fordærv. Han optraadte ikke som Købmand men som Enehersker, og af Frygt for ham lod Bønderne sig drive til alt.

De to Købmandssvendes Vidnesbyrd² var ikke bedre. De vidste begge at melde om den falske Alen, som de hver især havde brugt. De oplyste, at efter Ildebranden i Bergen havde Mogens Hejnesøn gjort storartet Opkøb af forbrændt Korn. En Del deraf havde han solgt som det var, en Del malet til Mel, men altsammen ikke lidt dyrere, end hvad ufordærvet Korn og Mel skulde sælges for paa Færøerne. Fremdeles havde han blandet Byg og Havre sammen og solgt det for Byg; Øl og Mjød havde han heldt Mundgodt i og solgt under falske Navne. Dansk Øl havde han solgt til firdobbelt Pris under Navn af Rostokker Øl. Sine Medredere havde han grundigt bedraget ved

fejlagtige Regnskaber. Spurgte man Befolkningen, hvorfor den ikke klagede, var Svaret altid det samme, at de ikke kunde faa Ret, thi Lagmanden dømte stadigt, som Mogens Hejnesøn vilde.

Det var et ordentligt Synderegister. Neppe havde Christoffer Valkendorf faaet alle disse Oplysninger, førend han, skøndt selv syg¹, befalede Mogens Hejnesøn at møde hos sig, og lod Vidnerne afgive deres Forklaring i hans Nærværelse. Som sædvanligt paastod Mogens Hejnesøn, at der var ikke et sandt Ord i, hvad man beskyldte ham for. Vidnerne lod sig dog ikke betutte, men tilbød at bevise deres Udsagn ved Hjælp af deres Regnskabsbøger samt ved Hjælp af nogle af Mogens Hejnesøns Baadsmænd, som just opholdt sig i København. Da Christoffer Valkendorf saa, at Tilstaaelsen ikke var saa let at faa ud af Forbryderen, som han maaske havde haabet, befalede han i Kongens Navn begge Parter at møde for Raadstueretten i København. Mogens Hejnesøn var imidlertid ikke til Sinds at ville lade sig fange saa let, han havde ikke undgaaet Scylla for at omkomme i Charybdis. Istedetfor at begive sig til Raadhuset gik han ombord i sit Skib og sejlede sin Vej. Medens de velvise Fædre forgæves ventede ham paa Gammeltorv, gængede han allerede paa Sundets Bølger².

9

Mogens Hejnesøn var undsluppen, han havde sejret, om man vil, men af saadanne Sejre vinder man ustraffet ikke mange. Hans sidste Bedrift maatte nødvendigvis drage Følger efter sig, og det varede heller ikke længe, førend han sporede dem. Christoffer Valkendorf blev naturligvis i høj Grad forbitret, da han fik Underretning om Flugten. Kongen var i Haderslev, men saa snart ske kunde, har Valkendorf vistnok fremstillet ham hele Sagen. Der maatte gøres noget. Det gik ikke an, at man saaledes aldeles ustraffet satte sig ud over alt, hvad der hed kongelig Befaling.

Frederik den Anden indsaa dette, og han gik ind paa rimeligvis det mildeste af Rentemesterens Forslag, at al Sejlads paa Færøerne skulde forbydes Mogens Hejnesøn, indtil han havde klaret for sig angaaende disse Beskyldninger¹. Samtidig udvirkede Christoffer Valkendorf en kongelig Befaling til Hans Lindenov om at lade optage Forhør i Bergen angaaende den af Mogens Hejnesøn og Kompagniet brugte falske Alen². Og for at have alt i Orden befalede han Vidnerne, som hidtil kun havde givet mundtlige Erklæringer, at affatte deres Vidnesbyrd skriftligt³. Videre lod der sig foreløbigt ikke gøre, saalænge Mogens Hejnesøn var paa Afstand.

Som man kunde vente, var den undvegne sejlet til Bergen. Han fik imidlertid kun kort Ro til at nyde Hjemmets Glæder, thi snart indtraf de afsendte Kongebreve ham vedkommende. Han maatte møde hos Lensmanden og tilbagegive sin kongelige Tilladelse til at besejle Færøerne, „thi Kongen vilde ingenlunde have sine fattige Undersaatter der paa Landet forfordelt eller belistiget af ham i nogen Maade“⁴.

Han modtog desuden Stævning til at møde paa Tinge og høre paa og selv afgive Vidnesbyrd om den falske Alen. Og for at endelig hans Ophold i Bergen heller ikke i andre Henseender skulde blive ham frugtbart, indtraf der Befaling om, at han ikke maatte lade optage Vidner i Sagen angaaende sit Forhold til Margrethe Gyntersberg, uden at de Rigsraader, som havde dømt ham sidst i København, tillige var stævnedede dertil⁵. Al Udsigt til at forøge de 28 Uskyldigheds-Beviser med flere var hermed afskaaren.

Galt var det for Mogens Hejnesøn, men det kunde dog have været langt værre. Ikke et Ord var der Tale om Fængsling eller sligt, blot det ene Forbud mod Sejlads paa Færøerne. Og selv dette havde ikke saa meget at sige. Skulde han tilfældigvis blive forslaaet did af en Storm, vilde da vel ingen forlange, at han skulde drukne istedetfor at redde sig i Land. Med Lensmanden i Bergen til Ven lod sig meget gøre, og til Held for Mogens Hejnesøn var Hans Lindenov ligesaa oprørt som han over den sidste Tids Begivenheder.

Under Retssagen i København havde Peder Hanssøn og Axel Gyntersberg jo vovet at fortælle, hvorledes en Fange paa Bergenshus var bleven med Vold tvungen til at afgive falsk Vidnesbyrd. Dette faldt tilbage paa Lensmanden. Men han skulde vide at ramme dem for denne Beskyldning. Han havde heldigvis selv været tilstede paa samme Tid i København og straks kunnet erholde Genpart af deres Indlæg¹. De skulde paa første Herredag komme til at staa ham til Ansvar for deres Ord. Og saa denne utidige Vigtighed af Christoffer Valkendorf at blande sig i Bergens Forhold og mundtlig give ham Ordre om, hvorledes Sagen angaaende den falske Alen skulde forfølges². Rentemesteren skulde imidlertid faa Svar derefter; med Hans Lindenovs gode Vilje skulde han ikke faa synderligt værdifulde Oplysninger om det, han havde begæret Vidneforhør over.

Tingdagen kom. Lagmænd, Borgmestre og Byfoged mødte hos Lensmanden paa Bergenshus og desuden en Raadmand fra København, som Christoffer Valkendorf vistnok havde sendt derop med Befalingen og for at paase dens lovlige Udførelse³. Lensmanden fremæskede Mogens Hejnesøn og hans fordums Kompagnon Hans Pedersøn, for at afgive Forklaring om den falske Alen. De henviste med ædel Værdighed til deres Underordnede, de Herrer Lambert Jensen og Eggert Stadtlænder, der havde havt Forretningens Enkeltheder under sig og altsaa bedst kunde give Forklaring. Begge disse bevidnede, at den altfor korte Alen⁴ var bleven leveret dem ikke af deres Handelsherrer men af den mest lovlige Myndighed paa Stedet, af selve den kongelige Vinterfoged paa Færøerne. Han maatte bære Ansvar, hvis den Alen skulde være fejltagtig, hvad der iøvrigt ikke var dem bekendt.

To Skippere blev derpaa afhørte. De kom for Skade at bevidne det modsatte, men Meningene var i hvert Fald god. De havde overværet et Forhør paa Færøerne, hvor Mogens Hejnesøn skulde have udspurgt ovennævnte Eggert Stadtlænder, hvorfra han dog havde denne falske Alen. Hertil havde Eggert svaret, at han havde faaet den af Raadmand Hans Pedersøn. Men straks havde Jon Hejnesøn afbrudt ham og sagt: „jeg kender

den Mand Hans Pedersøn, han er altfor from til, at han skulde have leveret nogen uret Alen.“ Derpaa havde Mogens Hejnesøn taget den omstridte Alen, maalt den med en færøisk Alen, og da den fandtes for kort, brudt den sønder paa Stedet, saa at den aldrig mere blev brugt.

Ihvorvel dette Vidnesbyrd ikke stemmede med det tidligere, saa viste det dog Mogens Hejnesøn i en smuk Belysning. Denne fortsattes med Held, idet Mogens Hejnesøn for at sprede al Tvivl bød Lambert Jansen oplæse det Brev, som han havde efterladt ham paa Færøerne, da han selv drog til Grønland. Heri bød han ham alvorligt og befalede ham strengeligen at holde Almuen paa Færøerne efter gammelt sædvanligt Køb med Vægt og Maal, paa det ingen skulde have noget at klage over. — Havde man yderligere Vidnesbyrd behov? Mogens Hejnesøn stod ren og frigjort. Mødet hævdedes. Nu kunde Christoffer Valkendorf vælge imellem, om han vilde tro, at Vinterfogden havde forfærdiget den falske Alen, eller at denne overhovedet ikke havde været til.

Al Sejlads paa Færøerne var ganske vist forbudt Mogens Hejnesøn, og han havde maattet aflevere den kongelige Tilladelse til Lensmanden. Men heri kunde dog fornuftigvis vel kun ligge, at han ikke mere maatte handle paa Øerne. At han ikke skulde maatte gense sin Fødeø, afvikle sine Forhold derovre og sige et sidste Farvel til sin syge Broder, det kunde Kongen umuligt have ment. Mogens Hejnesøn sejlede til Færøerne.

Her var alt i den travleste Bevægelse. Christoffer Valkendorf havde sendt to paalidelige Mænd derop for i Kongens Navn at optage Forhør over alle begangne Ulovligheder, og samtidigt havde han afsat Mogens Hejnesøns bedste Støtte, hans Broder Lagmanden. Denne glubske Fremgangsmaade synes i Førstningen at have taget Modet fra Jon Hejnesøn. Men næppe kom Mogens Hejnesøn til, førend de i Forening vakte en modsat Rejsning. Alle Øernes Beboere stævnedes sammen til et stortartet Møde ved Thorshavn den 25. Juni 1583. Skøndt de to kongelige Udsendinge var tilstede, maaske oprindeligt for at

hindre Mødet eller i hvert Fald for at lægge en Dæmper paa Stemningen, saa grebes dog hele Forsamlingen af den gamle Frygt, parret med en vis Følelse af Stolthed over, at det var deres egne, da Broderparret viste sig.

Som en anden Samuel traadte Jon Hejnesøn frem og spurgte den hele Forsamling baade hver enkelt Stand for sig og alle tilsammen, høj og lav, ingen undtagen, om han nogensinde havde gjort Nogen Uret, eller om han vel nogen Tid havde handlet uskikkeligt som Dommer, som Ven, som Nabo, som Menneske. Forsamlingen svarede enstemmigt „at han havde skikket sig i sit Embede og Kald som en oprigtig, god, from og retfærdig Dannemand efter den Gave, som Gud havde forlenet ham.“ Og Lagretsmændene bevidnede særligt, at han aldrig havde fældet nogen Dom, uden at de havde givet deres Samtykke dertil og den havde været overensstemmende med Norges Lov¹.

Derefter traadte Mogens Hejnesøn frem og spurgte, om nogen havde noget paa ham at klage, i saa Fald bad han dem om at gøre det nu. Ingen meldte sig. Derpaa bad han Forsamlingen om deres Vidnesbyrd for, hvorledes hans hele Færd paa Øerne havde været. Enstemmigt bevidnede da hele Forsamlingen, at „ingen af dem vidste selv eller havde hørt andre at beskyldte ham i nogen Maade, men alle takkede de ham for den Ære, Dyd og Godt i Omgængelse, Handel og Vandel, som han med dem havde brugt fra den første indtil denne Dag“².

Det var et smukt Udtryk for den almindelige Stemning i Landet, og begge Brødrene takkede rørte den samlede Befolkning for det gode Omdømme og for den havte Ulejlighed. Derpaa udstedtes Dokumenter, hvori det passerede meddeltes, og Brevene forseglede af alle tilstedeværende Storfolk, af Provst og Præster, Herredsfoged og Lagretsmænd. Mogens Hejnesøns Skudsmaalsbrev synes imidlertid at have lidt af en lille formel Mangel. Det maatte i det mindste den 17. August forhverves paany af den yngre Broder, Hejne Hejnesøn, hvem det dog lykkedes at faa det udstedt i omtrent ligelydende Form³.

Da denne vigtige Sag var ordnet, rejste Mogens Hejnesøn

atter bort. Hans Bortrejse synes at have givet Tegnet til, at Modpartiet samlede sig og fik Mod paany. Og nu gik det Slag i Slag med Optagelsen af Tingsvidner, der beviste det stik modsatte. Den 31. Juli stævnedes Christoffer Valkendorfs Udsendinge alle de Lagretsmænd, som i sin Tid sammen med Jon Hejnesøn havde udstedt Attesten om det af Fribytterne tagne Gods, og spurgte dem, om de vidste, hvormeget Gods der havde været før Sørøvernes Ankomst, eller hvormeget der havde været bag-efter. De maatte tilstaa, at de ikke vidste nogen af Delene¹.

Den 15. August maatte Jon Hejnesøn selv frem paa Tinge i samme Anledning. Heller ikke han vidste, hvormeget Gods Sørøverne havde borttaget, eller hvormeget der havde været før og efter, og det uagtet han selv havde udstedt og forseglede den nøjagtige Fortegnelse derover². Dagen forud, den 14. August, bevidnede 25 Mænd, at Grunden til Landets Forarmelse var de Udskrivninger, som Mogens Hejnesøn uafbrudt uden Skin af Ret havde gjort. Alene disse Mænd havde nødtvungent udlagt for Mogens Hejnesøn uden noget som helst Bevis eller Vederlag over 7000 Kroner. Og med mange andre, som ikke var tilstede, havde det samme været Tilfældet³.

Medens paa Færøerne Stemningen for Mogens Hejnesøn saaledes atter var i Tilbagegang, befandt han sig selv i Bergen. Heller ikke her skulde det lykkes ham at nyde denne, rimeligvis sidste, Sommer i Fred. Hans Pedersøn, der i Foraaret saa troligt havde staaet ved hans Side, da det gjaldt den falske Alen, og Søren Andersen, begge Medlemmer af hans gamle „Maskepi“ i Bergen, indstævnedes ham nu for Retten for at tvinge ham til at gøre Rede for det fælleds Regnskab⁴.

Det var en kedsommelig Sag, men der var ikke andet for, han maatte møde. I Nærværelse af Lagmanden, Borgemestre og Raad fremlagdes da Regnskabsbøgerne, og det viste sig, at alene Søren Andersens Udgifter beløb sig til omtrent 6000 Kroner mere end hans Indtægt. Men heller ikke Mogens Hejnesøns Regnskabsbog viste synderlige Indtægter. Og for straks at afgøre al Tvivl skyndte han sig at lægge Haanden paa den og sværge ved sin Salighed og Himmerigspart, at denne Bog var rigtig og

uforfalsket i alle Maader, og at han ikke havde oppebaaret en Hvid eller Hvids Værd mere, end dèr stod skrevet.

Her afbrød Søren Andersen ham og sagde: „Kære Mogens! sværg nu ikke mere, her er allerede svoret for meget.“ „Hvad for noget!“ raabte Mogens Hejnesøn i billig Harm, men Søren Andersen mindede ham blot om 1200 Kr. fra Bernt Schult og 460 Kroner fra Johan Buthendach o. s. v., som Mogens Hejnesøn havde oppebaaret, uden at de fandtes indførte i hans Regnskabsbog. Mogens Hejnesøn maatte indrømme dette, men det beroede paa en Forglemmelse.

Derpaa trak Søren Andersen ham til Side og sagde, at han vilde nævne ham meget mere, som heller ikke stod anført i Bogen, hvorpaa han uherligt for de andre hviskede ham en hel Del Smaadjævle i Øret, lutter „Maskepi“-Hemmeligheder, som ikke ønskedes offentligt omtalte, men hvoraf Mogens Hejnesøns Uvederhæftighed dog formentlig fremgik. Dette var forsaavidt lettere at besvare, som Forsamlingen ikke havde hørt, hvad der sagdes, og Mogens Hejnesøn svarede derfor lydeligt, at det havde han beregnet sig selv i Fragt. Enstemmigt faldt Modparten ind: hvor da Fragten var bleven af for de to dem tilhørende Skibe, som han havde anvendt til Grønlandsfarten?

Herved kom Striden ind paa dette Omraade. Mogens Hejnesøn fastholdt, at de skulde betale deres Part af de 6000 Kroner, som den havde kostet, da den var foretaget ifølge Kongens Befaling. De andre paastod, at de ikke havde det mindste med den Sag at gøre. Paa dette Punkt blev Sagen afbrudt. Om Forlig kunde der ikke være Tale. Afgørelsen maatte opsættes, indtil man kunde faa Klarhed over, hvorledes det egentlig forholdt sig med denne kongelige Befaling, hvorom der aldeles intet skriftligt forelaa. Det var blot et Tidsspørgsmaal, naar Mogens Hejnesøn vilde kunne overbevises ogsaa paa dette Punkt; men foreløbig var han skudfri. Det var ikke den eneste Henseende, i hvilken han kun var indrettet paa det foreløbige.

10

Vinteren kom. Det var paa Tide at begive sig ned til Kongen og gøre et sidste Forsøg paa at omstemme ham. Kun ad denne Vej var der endnu en svag Mulighed for et gunstigt Udfald. Men Turen var vovelig. Ingen indestod for, om ikke Christoffer Valkendorf kunde faa udvirket en kongelig Arrest-Befaling. Og sad Mogens Hejnesøn først fængslet, saa var der med hele hans Fortid størst Rimelighed for, at Døren ikke vilde aabnes for ham, førend han førtes til Galgen.

Mogens Hejnesøn vovede dog Forsøget. Maaske ledsaget af Broderen Jon, i hvert Fald med Fuldmagt fra denne, begav han sig ned til Kongen paa Skanderborg¹. Det var meget heldigt for ham, at han saaledes kunde træffe Kongen alene uden Valkendorfs Paahæng. Frederik den Anden uden fremmed Paavirkning vilde sikkert lægge den tilbørlige Vægt paa et Skudsmaal fra den samlede færingske Befolkning ligefra Lagmanden til den fattigste Fisker; Christoffer Valkendorf kunde maaske fra sin tidligere Tid have Kendskab til, hvorledes slige Breve blev til.

Kongen svigtede ikke den viste Tillid. Synet af Mogens Hejnesøns djærve Ydre har vistnok øvet sin vante Virkning. Det mindede saa naturligt om, hvad denne Mand nys havde virket for Konge og Fædreland, og hvor Frederik den Anden skulde henvende sig, naar han, maaske snart, havde sine flinkeste Sømænd behov. At man igen var gaaet for strængt til Værks mod Mogens Hejnesøn, syntes tydeligt nok. Han havde jo for nylig faaet Tilladelse til i Forening med to andre i fem Aar at besejle Færøerne. Saa var han med eet bleven berøvet denne Tilladelse saalænge, indtil han havde rensset sig fra Beskyldningen for at have brugt falsk Alen og Vægt.

Nu forelaa Beviset. Vidnerne i Bergen havde alle godtgjort Mogens Hejnesøns Uskyldighed. Og yderligere havde den samlede færingske Befolkning — netop de, der skulde være bebragte af ham — enstemmigt takket ham for hans Handel og Vandel og kun tillagt ham lutter Ære og Dyd. En grundigere Gendrivelse af en Beskyldning kunde ikke tænkes, og det

syntes klart, at han atter maatte have Tilladelsen til Handelen tilbage¹.

Kongen skrev til Christoffer Valkendorf²: Her havde været Begæring fra Jon Hejnesøn, tidligere Lagmand paa Færøerne, om Genindsættelse i sin forrige Stilling. Han henviste til et Skudsmaalsbrev fra Øens Befolkning, hvoraf formentlig fremgik, at han intet havde forbrudt. Samtidig havde Mogens Hejnesøn været der og modbevist den mod ham rettede Beskyldning, paa Grund af hvilken han indtil videre var bleven berøvet Handelen paa Færøerne. — Hvad Lagmanden angik, saa erindrede Kongen ikke rigtigt, hvorfor han havde faaet sin Afsked, og kunde derfor ikke give videre Svar derpaa. Men med Hensyn til Mogens Hejnesøn tilstod Kongen, at han ugerne saa, at man handlede mod hans egne kongelige Breve, naar de ikke ved tilstrækkelig Skyld vare forbrudte. Mogens Hejnesøn havde ment enhver Beskyldning slaaet til Jorden ved sit forhvervede Skudsmaalsbrev. Kongen maatte derfor bede Valkendorf læse begge Sagerne igennem og meddele, om han havde noget derved at bemærke³.

Christoffer Valkendorf havde rigtignok meget derved at bemærke. Som naturligt var, blev han oprørt over Mogens Hejnesøns uhørte Dristighed. Det vilde allerede have været ubesindigt nok under Forhold som disse at vende tilbage og bede, om det skete maatte være glemt. Men at lade som ingenting og forlange som en Ret Handelen paa Færøerne tilbage og vel Rentemesteren irettesat oven i Købet, det var dog lovligt frækt. Christoffer Valkendorf forløb sig imidlertid ikke. Han blev sig selv lig i sit Svar. Det lykkedes ham at faa sig helt udtrykt deri, saa at ikke blot det voldsomme men tillige det hensynsfulde, det forretningsmæssigt brede og dog punktligt men fremfor alt det slaaende praktiske kom til sin Ret.

Den tykke Brevpakke, som det ridende Bud denne Gang bragte tilbage fra København til Skanderborg — fuldstændig opbevaret som den er⁴ med dens solide Indhold af tre Hovedskrivelser og en Mængde Bilag, alle omhyggeligt ordnede og paategnede med Valkendorfs kantet-læselige Haand — giver os

endnu den Dag i Dag maaske det fyldigste Billed af ham som den trofaste, nidkære Statstjener. Om det saa er det praktiske Hensyn til Frederik den Andens mulige Ulyst til at læse saa meget igennem, at Hovedsagen stedse er let kendelig ved Valkendorfs egen Haandskrift, saa ligner det ham.

Christoffer Valkendorfs Svar var egentlig et tredobbelt Skud, et rettet imod hver af de tre Hovedmænd i Komplottet. Med sit øvede Blik havde han nemlig gennemskuet, at Mogens og Jon Hejnesøn samt Hans Lindenov maatte være i Ledtog sammen, og den ene var ikke stort bedre end den anden. Hver fik nu sin Overhaling.

Der var først Jon Hejnesøn¹. Ham havde Rentemesteren indstillet til Afsked som Lagmand paa Grund af Uduelighed. Dette var nemlig det mildeste Udtryk, som kunde anvendes om hele hans Eftergivenesshed paa Kongens Bekostning overfor Broderen, Mogens Hejnesøn. Ønskede Kongen et bestemt Bevis imod ham, saa vilde Valkendorf blot henvise til den Attest, som Lagmanden havde udstedt 1579, hvor til Punkt og Prikke nøjagtigt anføres, hvormeget en Sørøver havde bortført af det kongelige Gods.

Men nu sidste Sommer havde den samme Lagmand maattet tilstaa, at han ikke havde haft fjerneste Anelse om, hverken hvormeget Gods der havde været, eller hvormeget Sørøverne havde borttaget deraf, eller endelig hvormeget der var blevet tilbage. Afgivelsen af et sligt falsk Vidnesbyrd havde gjort Valkendorf det til en Pligt at indstille ham til Afsked, og Kongen havde haft fuld Føje til at give ham den.

Hvis Kongen vilde tillade Valkendorf at give et Raad, saa vilde han bestemt opfordre til ikke at blive staaende herved, men at anlægge Sag imod Jon Hejnesøn. Gik nemlig dette upaataalt hen, saa vilde Kongen ende med ikke at faa mere Indtægt af Øerne, end hvad slige Fyre vilde unde ham. Hvad sluttelig angik det af Jon Hejnesøn og hans Broder forhvervede gode Skudsmaal fra Provst, Præster og Lagretsmænd, saa kunde det maaske gaa op mod alle de samme Mænds Underskrift paa den ovennævnte falske Attest. Begge Slags Attester beviste lige meget.

Hvorfor Kongen havde berøvet Mogens Hejnesøn¹ Handelen paa Færøerne, skøndt han dog havde Bevilling paa den for fem Aar? Ganske simpelt, fordi han havde brudt den derom indgaaede Kontrakt. Til Bevis herfor anfører Valkendorf alle de Bedragerier, som Fogden og Mogens Hejnesøns egne Folk havde berettet fra hans Ophold paa Færøerne, fortæller, hvorledes Mogens Hejnesøn istedetfor at svare paa alle disse Beskyldninger var sejlet sin Vej, hvorfor Kongen havde skrevet til Bergen og forbudt ham Handelen, indtil han havde klaret den Sag, og ender med den ligesaa spydige som frimodige Sætning: „Hvad jeg dengang syntes var Ret, det synes jeg endnu, saa sandt hjælpe mig Gud!“

Værd at lægge Mærke til ved denne Skrivelse om Mogens Hejnesøn er, at den helt og holdent er skreven med Christoffer Valkendorfs egen Haand, et Udtryk for Emnets Vigtighed. Fremdeles den Sindighed, hvormed han indskrænker sig til kun at andrage om, hvad han mener at kunne opnaa hos Kongen. Han forlanger ikke Mogens Hejnesøn straffet for hans Flugt, end ikke for de begangne Bedragerier — dette antydes kun svagt i den foregaaende Skrivelse — han støtter sig blot til den kongelige Retfærdighedsfølelse overfor Færingerne, og takker Kongen underdanigst, fordi han ikke har afgjort Sagen uden først at have indhentet hans Betænkning. For ikke at lade noget Middel uforsøgt, meddeler han sluttelig, at Mogens Hejnesøns Fjernelse fra Handelen har skaffet Kongen en aarlig Merindtægt af mindst 4000 Kroner.

Den tredje, der skulde rammes, var Hans Lindenov. Her gick det imidlertid ikke an at rejse nogen ligefrem Beskyldning. Det hele, der forelaa, var jo kun en udvist Mangel paa Iver for at forfølge Sagen. Christoffer Valkendorf indsløg derfor den Vej blot at anføre, hvad der formentlig burde være gjort; i den skrigende Modsætning til den Smule, der virkelig var gjort, laa en tavs og dog meget talende Anklage².

Christoffer Valkendorf havde mødt Hans Lindenov i København, førend han drog hjem til Bergen, og meddelte ham sin Mening om, hvorledes den Sag om den falske Alen skulde be-

handles. Hvis Hans Lindenov helt havde forstaaet Valkendorf, hvad det dengang ganske gjorde Indtrykket af, vilde han have baaret sig saaledes ad:

Byfogden i Bergen skulde have stævnet Mogens Hejnesøns to Købsvende, der havde brugt den falske Alen. Fastholdt de Paastanden om at have faaet den af Hans Pedersøn, skulde ogsaa denne stævnes. Saavel Svendene som denne burde straffes. Thi som voksne Mennesker var hine strafskyldige, naar de med Vidende brugte en falsk Alen. Og selv om Hans Pedersøn ikke selv havde lavet denne Alen, men, som han sikkert med Urette paastod, faaet den af Vinterfogden, saa var ifølge gammel Skik paa Færøerne kun een Alen lovlig: den som Lagmanden udleverede, Brugen af enhver anden var strafbar. Ogsaa Vinterfogden burde forhøres og i Tilfælde af urigtig Adfærd straffes, alle, der havde haft Fordel af den falske Alen, burde tiltales. Alt det dermed maalte Gods burde være forbrudt til Kongen, og Færingerne have fuld Erstatning derfor af dem, der havde nydt Fordelen.

Var Sagen bleven tagen saaledes, vilde der maaske dog være kommet mere ud af den end nu. Det kunde imidlertid ske endnu. Ved at befale Hans Lindenov at lade Byfogden forfølge den saaledes vilde „Kongen gøre Gud en Behagelighed og de fattige Undersaatte en stor Almissegerning.“

Desværre lader disse Skrivelser Virkning paa Kongen sig ikke oplyse. Frederik den Anden opholdt sig hele dette Halv-aar i Nord- og Sønderjylland fjærnt fra sin virksomme Rentemester i København. Begge havde de just i denne Tid nok at tage Vare med vigtigere Sager. Det synes da foreløbigt at have haft sit Forblivende med den af Valkendorf trufne Ordning. Mogens Hejnesøns Partner i Hamborg gjorde vel et nyt Forsøg — i Ledtog med ham eller bag hans Ryg? — paa at faa Kongen til igen at overlade ham Enehandlen paa Færøerne. Men Frederik den Anden henviste ogsaa denne Ansøger til Rentemesteren¹.

Kun paa eet Punkt kan vi tydelig spore Virkningen af den ene af Valkendorfs tre Skrivelser. Det er ligeoverfor Hans Linde-

nov. Kongen maa have fundet Rentemesterens Form særlig vellykket, han valgte den korte Fremgangsmaade at sende Valkendorfs Skrivelse til Hans Lindenovs Erklæring.

Som rimeligt var blev denne yderligere forbitret over den nye Indblanding af Christoffer Valkendorf. Han svarede Kongen i et Brev, der, ihvorvel ærbødigt i Tonen, dog paa den tydeligste Maade og ikke uvittigt betegner Valkendorfs Forslag som et Eksempel paa en Ukyndigs Godtkøbs-Jura, som man baade for Personens og for Sagens Skyld helst maatte lade uomtalt¹.

Det var ganske rigtigt, at Rentemesteren havde anmodet ham om at lade Sagen forhøre, naar han kom til Bergen. Dette havde han ogsaa gjort straks ved sin Hjemkomst og i den mest lovlige Form for Lagmænd, Borgmestre og Raad. Af Forhøret var imidlertid fremgaaet, at Mogens Hejnesøn ikke alene ikke havde brugt den Alen, hvorfor han var anklaget, men endogsaa straks havde sønderbrudt den, da han fik Nys om den. Hermed var det oplyst, som Valkendorf ønskede at faa at vide, og der var i Virkeligheden ikke mere at gøre ved Sagen, i det mindste paa dette Trin.

Men at han skulde have valgt den Fremgangsmaade, som Rentemesteren anbefaler, var ham rent uforstaaeligt. Hvorledes skulde Hans Lindenov kunne forfølge Sagen i Bergen, hvor der ikke var et Menneske, der var Anklager? Og hvorledes kunde han lade Byfogden optræde som kongelig Anklager, naar der ikke forelaa noget om, hvem der var bleven bedraget, eller naar, hvor og hvorledes, men kun det ene, at Rentemesteren nærede Mistanke? Selv om Hans Lindenov havde drevet Sagen igennem, vilde det dog tilsidst være kommet til at skorte ham paa Dommere, der besværedes saa lidt af deres Samvittighed, at de efter Rentemesterens Anvisning vilde dømme Folk fra Liv og Gods, uden at der forelaa klart Bevis. Hans Lindenov havde da formentlig kun gjort sin Pligt og bad Kongen ikke at mistænke ham, som om han ikke i et og alt stod paa Kongens Bedste.

Det var Valkendorfs uheldige Lod i hans Forhold til Mogens Hejnesøn stedse at forløbe sig, naar det kom ind paa Processens

Omraade. Han havde uden Tvivl i sin Skrivelse overdrevet, hvad Hans Lindenov kunde og burde have gjort, og maatte nu finde sig i den modtagne Tilrettevisning. Han vilde imidlertid ikke have været Christoffer Valkendorf, hvis han dermed havde ladet Sagen være omme. Naar der da ikke desmindre synes at være indtruffen en Standsning i hans Fremrykken omtrent ved denne Tid, saa maa Grunden hertil søges paa et andet Punkt.

Sagen var, at dette dog tilsidst var en Biting i Forhold til det langt vigtigere baade Hans Lindenov og Mogens Hejnesøn be-
træffende, som nu stundede til sin Afgørelse. Herredagen stod for Døren. Havde Hans Lindenov virkelig med Vidende fremmet et Blodskams-Forhold og med Vold tvunget en Fange til falsk Tilstaaelse, og havde Mogens Hejnesøn virkelig forført to Søstre, saa gjaldt det nu begges Hals. Saa kunde det bagefter jo være det samme, om Historien med den falske Alen ikke fuldt var bleven klaret. Det er sikkert dette, som Christoffer Valkendorf har slaaet sig til Ro med.

11

Om Herredagen lejrede sig da alle Forventningerne, Frygt saa vel som Haab. Med blandede Følelser saa man vistnok i Bergen kort før Midsommer 1584 de tre Parter, Lensmanden, Mogens Hejnesøn og Peder Hanssøn drage afsted. De vilde næppe alle vende tilbage, thi, som Sagerne stod, og saa lang Tid som der nu var gaaet, kunde Kongen og Rigsraadet dog umuligt blive ved at tage det hele blot formelt. Tabte Mogens Hejnesøn, vilde der sikkert straks blive rejst Anklage for „Kætteri“. Den fjerde Part, som oprindeligt havde vakt mest Opsigt, men nu vistnok for en Stund var gaaet i Glemme, Margrethe Gyntersberg, havde kortest at rejse. Hun var i Mellemtiden bleven ført fra Bergenshus til Malmøhus. Hans Lindenov havde andraget herom, saa snart han var bleven beskyldt for at have øvet Tvang imod hende i Fængslet, og Kongen havde bevilget det¹. Stakkel, Døden havde været haard imod hende, da den skaanede hende

sidst i København. Hvorledes saa Sagen gik, stillede Fremtiden sig lige mørk for hende.

Det syntes, som om der hvilede en ond Stjerne over den Herredag. Og dog trængte den dobbelt til at begunstiges af Omstændighederne, thi den var beregnet paa at falde sammen med

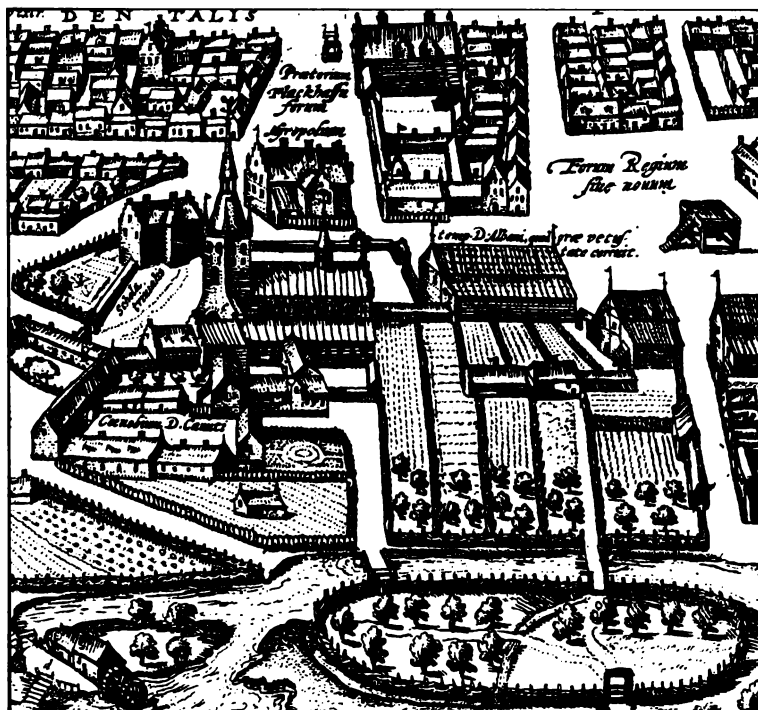

Fig. 19. Parti af Odense i Slutningen af det 16de Aarhundrede.

(Braunius: Theatrum urbium.)

en betydningsfuld Festlighed. Den syvaarige Christian den Fjerde skulde hyldes hele Landet over, og, samtidig med at dette foregik i Odense, skulde Rigsraadet samles der og Herredagen holdes (Fig. 19).

Men der kom en uindbudet Gæst, der greb forstyrrende ind i begge de berammede Højtideligheder, det var Pesten. I det tætbepakkede Odense holdt den en rig Høst¹, og det var vel

kun for at imødegaa de onde Varsler, der ellers vilde kunne drages af den afbrudte Fest, at man holdt ud og virkelig lod Hyldingen foregaa den 27. Juni¹. Hvor yderligt alt var taget, kan bedst ses af, at endnu samme Dag som Hyldingen foregik, og hvor under almindelige Forhold Festlighederne vilde have optaget enhver Tanke, udstedte Kongen en Befaling, hvorved Herredagen af Hensyn til Sygdommen hævedes, eller rettere forflyttedes til Antvorskov². Derhen drog da alle, hvis Sager ventede paa Afgørelse.

Den bergenske Strid havde, som vi veed, givet Anledning til to Retstrætter, en imellem Mogens Hejnesøn og Peder Hanssøn, og en senere mellem denne og Hans Lindenov. Ihvorvel mindre iøjnefaldende var den sidste Sag fuld saa skandaløs som den første. Hans Lindenov mødte som Anklager³.

Han anførte Peder Hanssøns Ord om, at Margrethe Gyntersberg i Fængslet paa Bergenhus med Vold var bleven tvungen til at vidne Usandhed. Denne Beskyldning var usand og faldt tilbage paa den, der havde rejst den. Hvor forvansket Fremstillingen var, kunde bedst ses af, at Hans Lindenov overhovedet slet ikke havde ladet hende fængsle paa Bergenhus. Hendes Fader var blot kommen til ham og havde bedt om, at Datteren foreløbigt maatte bebo et Kammer paa Slottet, hvilken Bøn Hans Lindenov ikke havde villet afslaa. Men hvad hun deri maatte have foretaget sig med eller imod sin Slægts Ønsker, var Lensmanden ganske uvedkommende. Da Hans Lindenov saaledes stod udenfor den hele Sag, men desuagtet var bleven ærerørigt beskyldt af Peder Hanssøn, burde dennes Ord formentlig erklares for magtesløse og han selv staa til Rette derfor.

Peder Hanssøn fik derpaa Ordet. Han paastod, at hans Hustrus Ophold paa Bergenhus var enstydigt med en Fængsling. Hun var med Magt bleven ført did, maatte ikke forlade Værelset og ikke modtage Besøg af nogen end ikke af hendes Mand. Sligt kunde ikke ske uden Lensmandens Minde, og han stod til Ansvar for den hele Behandling og for, hvad der under Opholdet paa Bergenhus var foretaget med den indespærrede.

Efterat Parterne gentagne Gange havde haft Ordet, faldt ende-

lig Dommen. Den var saa gunstig for Hans Lindenov som vel muligt. Han erklæredes for „noksom undskyldt, saa at hans Ulempe ikke findes imod Peder Hanssøn og Axel Gyntersberg i nogen Maade“. Det var unægtelig heldigt sluppet. Til Gengæld lod Kongen ham forstaa, at han skulde lade sig nøje hermed og ikke forlange nogen Straf over Modparten. „For Vor Forbøns Skyld har Hans Lindenov efterladt hvad Tiltale han formener sig at have til Peder Hanssøn og Axel Gyntersberg“¹. Med andre Ord begge Parter blev bragte til Tavshed, man tyssede paa dem for at faa Ørelyd for Hovedsagen. Det var aabenbart dèr, at Slaget skulde staa.

Slaget skulde staa, men hvor var den ene af Parterne, hvor var Mogens Hejnesøn? Han var, da det kom til Stykket, ikke mere til at finde, han havde gjort kort Proces og var atter — løben sin Vej. Det sidste, man havde set til ham, var i Odense². Siden da havde han været usynlig og var ikke dukket op igen i Slagelse.

Dette Skridt af Mogens Hejnesøn var, skøndt han syntes at have en Slags Hævd paa at undløbe Retten, dog saa uforskammet og saa fuldt af Haan lige overfor selv den simpleste Følelse af Ret og Sømmelighed, at det ventelig maatte blive hans sidste. En Fornærmelse af denne Natur maatte paatales, hvis der overhovedet skulde være Tale om en lovlig Regering i Landet. Og Straffen derfor kunde under de givne Forhold fornuftigvis kun være een, Døden. Ja, selv om man vilde bortse fra alt det udfordrende i Flugten, endte man dog i det samme, thi ved sin Undvigelse nu erklærede han sig skyldig i den ham tillagte Brøde.

Det lader sig ogsaa paavise, at saavel Mogens Hejnesøn som Kongen har betragtet Skridtet som afgørende. Saavidt man kan skønne, flygtede nemlig Mogens Hejnesøn denne Gang ikke blot selv bort, men brød op med alt, hvad han kunde tage med sig, for at bosætte sig i Udlandet. I det mindste omtales han i et af de nærmest følgende Kongebreve som „vor Undersaat, der bosiddende var i Bergen“, og altsaa ikke mere ansaas for bosiddende Borger i Landet³. Og hvad Kongen angik, saa synes

Efterretningen at have virket paa ham saaledes, at han glemte alt tidligere og nu slog Haanden af sin Yndling. Næppe var det sikkert, at Mogens Hejnesøn var flygtet, førend Frederik den Anden afsendte et Orlogsskib til Bergen med Ordre til at eftertrage ham og se at overkomme ham, hvor han saa kunde træffes¹.

Saaledes syntes alt brudt, og Mogens Hejnesøns Løbebane med Aaret 1584 for bestandigt fjernet fra hans fordums Fædreland. Det højeste, der for hans Vedkommende nu kunde være Tale om, indskrænkede sig til med Held at faa unddraget det tilbageblevne Gods fra Christoffer Valkendorfs Beslaglægning. Under slige Forhold lyder det næsten som et Eventyr, at det endnu en Gang skulde lykkes Mogens Hejnesøn at ride Stormen af og atter naa til smult Vand herhjemme. Og dog skete dette utrolige.

Hvorhen Mogens Hejnesøn er flygtet fra Odense, vides ikke. Men fra sit ukendte Skjul havde han Dristighed nok til, da den første Forbitrelse maatte antages at have lagt sig, at tilskrive Frederik den Anden et Brev. Heri forestillede han Kongen Grundene til sin Flugt. Selve Skrivelsen haves ikke længere, den kendes kun af, hvad derom meldes i det kongelige Svar². I dette hedder det, at Mogens Hejnesøn har anført som Grund, „at han befrygtede med Uret at blive besværet ved Dommen“; hvorimod han ingenlunde ved sin Flugt erklærede sig selv for skyldig.

Da Hans Lindenov 14 Aar efter fortæller, hvorledes det var gaaet til, siger han, „at Mogens Hejnesøn lod sig bevæge af Odense paa Grund af Trusel, som han berettede, at drage fra sin Ret“³. Man tør da maaske uden for stor Vilkaarlighed slutte, at Mogens Hejnesøn i sin Skrivelse til Kongen har klaget over, at Rigsraaderne i Odense paa Forhaand havde truet ham med at blive dømt til Døde, og ingen blandt disse ligger det her nærmere at tænke paa end Christoffer Valkendorf.

Hvorledes nu end dette maatte forholde sig, saa er det vist, at Skrivelsen virkede paa Frederik den Anden. Det var ikke det første Eksempel, han havde paa, at Mogens Hejnesøn var

bleven vel haardt medtaget af Rentemesteren. Dennes Uvilje imod ham skrev sig fra en anden Sag, fra Angivelserne fra Færøerne, men de var jo endnu ubeviste og kom i hvert Fald ikke det foreliggende Spørgsmaal ved. Kongen vilde først og fremmest, at ingen, selv den ringeste, med Føje skulde kunne klage over at være sket Uret, mindst ved Landets højeste Domstol. Nok er det, han bestemte sig til at svare naadigt paa Mogens Hejnesøns Skrivelse.

Den 22. December 1584 udstedtes et kongeligt Lejdebrev¹ for Mogens Hejnesøn til atter at vende tilbage til Danmark og Norge. Det var saa gunstigt og betryggende som han kunde forlange det. Det hed heri, at Mogens Hejnesøn, „for ikke at have Aarsag til at beklage sig over at være sket for kort imod Retten, skulde have frit og sikkert Lejde til igen at komme til Danmark og Norge sin Ret at udføre, til saa længe Herredag af Kongen bliver forordnet, og samme Sag af Kongen og Rigsraadet paa-dømt“. Men dette Lejde skulde selvfølgelig ikke gælde længere, end til Dommen var fældet, saa at den dømte i Kraft deraf ikke kunde unddrage sig sin Straf. Og det fulgte ligeledes af sig selv, at han under Opholdet i Hjemmet skulde opføre sig lovligt, afholde sig fra Overfald, Overlast o. s. v.

Det var unægteligt et betydeligt Udbytte, som Mogens Hejnesøn her havde opnaaet. Trods al udvist Foragt for Lov og Ret og Rettens Haandhævere tillodes det ham i mindst et halvt Aar endnu at færdes uhindret i Hjemmet, og i denne Mellemtid toges han endog under en Art kongelig Beskyttelse. Men selv om man vil værdsætte Goderne heraf nok saa højt, saa vilde det dog vist ikke nu falde endog den dristigste Indbildningskraft ind — saa lidt som vel Mogens Hejnesøn har vovet at haabe det — at Sagen hermed skulde være omme, at dette rent foreløbige Udfald inden føje Tid skulde glide over til at blive det samme som fuldstændig Strafløshed saa vel for den egentlige Brøde som for alle de senere Overtrædelser. Og dog skete det saa.

Desværre er der her paa det mest spændende Punkt et tomt Rum i de skriftlige Efterretninger om Mogens Hejnesøn. Da disse ellers ikke lider af stærkt fremtrædende Ufuldstændighed,

og man netop paa et Punkt som dette har mange Veje til at komme paa Spor efter, hvad der maatte være foregaaet, tør man maaske slutte, at Manglen dog alligevel ikke ligger hos dem, og at der altsaa ikke her er gaaet noget væsentligt Dokument tabt. Med andre Ord, der er høj Grad af Sandsynlighed for, at den Løsning, som den hele sammenfiltrede Sag endelig har faaet, ikke har givet sig Udtryk i noget skriftligt, men er foregaaet paa den Maade, som bedst svarede til Sagens hele vanskelige Natur: rent mundtligt. Men forholder det sig saa, staar vi overfor en Begivenhed, hvor det paa Forhaand er givet, at vi ikke kan naa til Vished, men kun til en mere eller mindre berettiget Gisning om, hvad der er sket.

Hvad er der da sket? Lad os først fastholde de Punkter, hvorom vi har Vished, og derpaa opstille de Mellemlid, hvormed de formentlig bør udfyldes for at svare til en levende Begivenheds-Række. Vi veed, at Mogens Hejnesøn efter Udstedelsen af dette Lejdebrev og indtil sin Død oftere og stundom paa længere Tid har været i Danmark og Norge, uden at der nogen-sinde synes med et Ord mere at have været Tale om Dom i Sagen mellem ham og Margrethe Gyntersberg. Vi veed, at han gentagne Gange senere har været stillet for danske Domstole¹, uden at der, skøndt naturlig Lejlighed gaves, er blevet hentydet til en endnu svævende Retssag af en saa mislig Natur. Vi veed, at Hans Lindenov, da han efter Mogens Hejnesøns Død skal fremstille sin Vens Levnet — hvilket naturligvis sker saa vidt muligt i Rosensker — sætter dette Lejdebrev som Sagens Vendepunkt og siger, at Mogens Hejnesøn ifølge dette Brev „kom igen til Stede og svarede hver Mand til Rette“². Vi veed endelig, at Mogens Hejnesøn allerede i Februar 1585 har taget mere blivende Ophold i Holland³ og Sommeren efter er gaaet i nederlandsk Tjeneste, hvori han forblev i to Aar⁴.

Det synes, som om disse sikre Kendsgerninger kun naturligt kan forklares og forenes paa een bestemt Maade. Der er overvejende Sandsynlighed for, at Mogens Hejnesøn virkelig er vendt tilbage og i en Sammenkomst med Kongen har opnaaet mundtligt Tilsagn om, at alt skulde være glemt, mod at han for

nogle Aar gik i fremmed Krigstjeneste og holdt sig borte fra Danmark-Norge. Hvad der kan have lettet denne Overenskomst, og hvad der ikke synes noget til Hinder for at antage, er, at Margrethe Gyntersberg kan være død forinden, hvorved den værste Hindring for mindeligt Forlig vilde være bortryddet.

En saadan Løsning vilde heller ikke være i Strid med Lejdebrevets Ord. Vel omtales det heri som en Selvfølge, at Sagen skal til Doms. Men naar det erindres, at det var Mogens Hejnesøn, der var Anklageren, og at, naar han undlod at forfølge Sagen, det beroede paa kongeligt Forgodtbefindende, om Kongen vilde optage den eller ej, saa er der intet i Vejen for, at man med lidt god Vilje har kunnet fortolke Lejdebrevets Ord: „saa længe indtil Herredag af Kongen bliver forordnet, og samme Sag af Kongen og Rigsraadet paadømt“ som eet med: indtil videre, paa Kongens Naade. Eller saafremt man ikke er gaaet denne Vej, kan man meget vel i Overensstemmelse med Dattidens Begreber have betragtet et af Kongen givet betinget Løfte om Glemsel som en Slags Domsafgørelse. I begge Tilfælde slap man for, hvad man sikkert saa gerne vilde undgaa, at udstede et nyt skriftligt Dokument i denne Sag.

Naar en saadan Sammenkomst mellem Kongen og Mogens Hejnesøn har fundet Sted, er naturligvis umuligt nu at afgøre. En Del kunde tale for, at det maa være sket efter Lejdebrevets Udstedelse. Maaske har Mogens Hejnesøn opholdt sig skjult i Nærheden, saa at han lige efter at have opnaaet det første — Lejdebrevet — straks er ilet til Kongen paa Antvorskov. Under de gunstige Betingelser her: Christoffer Valkendorf langt borte og Frederik den Anden i Julestemning kan han saa maaske have opnaaet det næste: det betingede kongelige Løfte og derpaa hurtigst muligt være dragen til Holland for at opfylde den krævede Betingelse. Ligesaa meget kunde dog tale for, at Sammenkomsten har fundet Sted senere og Kongen først afgivet sit Løfte, da Mogens Hejnesøn mødte som halv Udlænding, i fremmed Fyrstes Tjeneste, altsaa som den, der alt havde opfyldt, hvad der maatte kræves af ham.

Hvorledes end det hermed maatte forholde sig, saa var der — stadigt vor Forklarings Rigtighed forudsat — een, som havde Grund til at være misfornøjet med den hele Løsning, det var Christoffer Valkendorf. Saa nær ved at faa Forbryderen greben, saa sikker paa at faa ham afstraffet om ikke for det ene, saa for det andet, og saa at maatte være Vidne til, at han lige for Øjnene slap ud af det hele, rejste fri og frank bort, maaske endog med Løfte om at komme igen, hvis Kongen skulde trænge til ham! Det var haardt. Intet Under, om Christoffer Valkendorf har gjort alt, hvad der stod i hans Magt, for at paavirke og omstemme sin Herre eller, da det ikke lykkedes, for at lade Kongen føle alle Ulemperne ved det foretagne Skridt.

Saaledes vilde det kunne forstaas som ikke saa ganske tilfældigt, at Rentemesteren just i Januar Maaned 1585 havde saa travlt med at sætte Kongen ind i Mogens Hejnesøns Bedrifter fra Bergen. Var Kongens Løfte ikke givet endnu, kunde det maaske hindres herved. Og var alt allerede klappet og klart, kunde Kongen have godt af at føle, hvem det var, han havde benaadet. Først havde Rentemesteren den Tilfredsstillelse at kunne melde sin Herre, at Mogens Hejnesøns bergenske Medredere havde været hos ham i Rentekamret for efter Ordre at betale, hvad de endnu var skyldige for den færøiske Handel, og da havde de klaget over, at Mogens Hejnesøn havde bedraget dem og selv oppebaaret alle Indtægterne, medens Udgifterne nu var efterladte til deres Bestridelse. Deres eneste Haab var, at Mogens Hejnesøn mulig endnu ikke havde faaet inddrevet alle Pengene for de af ham ulovligt solgte Varer, hvorfor de bad om kongelig Ordre til Lagmand, Borgmester og Raad i Bergen om at lade dette Forhold undersøge ved Befaling til Købmændene om at fremlægge deres Bøger¹.

Kongen udstedte den 21. Januar 1585 den forønskede Ordre². Men tre Dage efter maatte han lade udgaa endnu et Brev. De samme to bergenske Købmænd, Søren Andersen og Hans Pedersøn, havde paa Rentekamret klaget over, at Mogens Hejnesøn havde paalignet dem at betale 4000 Kroner til Udgifterne til hans Grønlandsfart, hvormed de dog intet havde haft at gøre.

De havde hverken modtaget nogen kongelig Befaling i saa Henseende eller vidst noget af, at Rejsen foregik, endsige haft nogen Fordel deraf. De bad derfor om at faa Erklæring om, hvorledes det egentlig forholdt sig med denne Grønlandstur og med den kongelige Befaling til Mogens Hejnesøn desangaaende.

Denne nye Afsløring om Mogens Hejnesøn, hvoraf det fremgik, at han heller ikke havde undset sig ved at lyve Kongen paa, har sikkert gjort Indtryk paa Frederik den Anden. Der er noget harmfuldt i Tonen i det kongelige derom udstedte Brev: „Dette er Os meget fremmed og uforvarende forekommet, efterdi Vi det ikke have tænkt, endsige at det skulde være sket“. Mogens Hejnesøn havde selv tilbudt sig til Rejsen, og selvfølgelig var, hvad han i saa Maade havde paataget sig, hans Medredere uvedkommende¹.

Selv om imidlertid disse Afsløringer kunde være Kongen personligt nok saa ubehagelige og i mange Maader forringe hans Velvilje for hans uregérilige Yndling, saa bevirkede de dog ikke nogen Forandring i Hovedsagen. Mogens Hejnesøn slap ud af den Klemme, hvori han var kommen. Som vi oftere har fremhævet, hans hele senere Stilling lader sig kun naturligt forklare paa den ene Maade: Da han forlod Danmark, var det ikke som blot slagen Mand. Han havde allerede opnaaet eller skulde snart opnaa kongelig Syndsforladelse for sin Fortid. Saaledes udrustet begyndte han forfra som et nyt og bedre Menneske i Egenskab af — nederlandsk Kaper i Nordsøen.

12

Mogens Hejnesøn kom til Holland senest i Februar 1585², og tilbragte den første Tid af sin Landflygtighed i den lille By Enkhuyzen nordost for Amsterdam ved Zuydersøen (Fig. 20). Hans Beslutning var maaske endnu ikke tagen om, i hvis Tjeneste han agtede at træde. Og der var ogsaa Tid nok til at betænke sig, thi Aarstiden forbød Sejlads, og han havde vel heller

ikke de fornødne Midler ved Haanden, saa at han kunde begynde at ruste Skib. I denne kedsommelige Ventetid, hvor han havde tilstrækkelig Lejlighed til at ærgre sig over sine Ungdoms Ubesindigheder, hvorved han nu havde lukket sig ude fra Op- hold i Hjemmet, henvendte der sig en Dag en ung dansk Adels- mand til ham med en Anmodning, som, særlig i den Stemning, hvori han befandt sig, vistnok har aflokket ham en lille Ed for-

Fig. 20. Zuydersøen i Blæst.
(Maleri af Jacob Ruysdael, født 1630.)

uden Afslaget. Han bad nemlig Mogens Hejnesøn om at fri for ham. Mogens Hejnesøn, der havde faaet mere end nok af sligt, svarede ham, at det kunde han jo selv besørge.

Herluf Daa, saaledes hed det unge Menneske, lod sig imidlertid ikke afvise hermed. Han fortalte videre, at det var netop Ulykken, at han selv oftere havde friet, men aldrig faaet bestemt Besked. Han forklarede derpaa, hvem den unge Pige var, We- nique Willums, en Datter af Isebrand Clausen og Gertrud Jansen i Enkhuyzen, begge rimeligvis Mogens Hejnesøns Bekendte.

Denne, der synes for en Stund at have forandret sig ovenpaa de sidste Erfaringer, svarede ham med Værdighed og Vægt: „Du est en ung Mand og bør se Dig vel for; hun er en ærlig Jomfru, og det var Synd at bedrage hende.“ Men Herluf Daa svor paa, at han mente det af Hjertens Grund, og at intet uden Døden skulde skille ham fra hans Elskede. Saaledes lykkedes det ham tilsidst at bevæge Mogens Hejnesøn, der jo intet havde at forsømme: Han gik virkelig til Forældrene og anholdt paa ærlig og velbyrdig Mand Herluf Daa's Vegne om deres Datters Haand. Det hjalp. Han kom tilbage med god Besked¹.

En Maanedstid efter maatte imidlertid Mogens Hejnesøn paa Benene igen, denne Gang i modsat Retning, som Sendebud fra Forældrene til Herluf Daa med Forespørgsel, om han ikke agtede at opfylde sit Løfte om at lade sig vie i Kirke til Datteren. Herluf Daa vilde intet hellere, men han manglede desværre for Øjeblikket Penge. Pigens Moder, der anede Uraad, gik da selv til Brudgommen og sagde, at hvis han ønskede at trække sig tilbage, enten fordi Datteren ikke var saa rig eller saa fribaaren som han, eller af andre Grunde, saa skulde han gerne faa sit Løfte tilbage. Herluf Daa tog imidlertid paa Veje og spurgte hende, om hun ikke troede, at han havde en Sjæl i Livet ligesaa vel som hun; han var trolovet med Datteren og vilde holde sit Løfte.

Det var altsaa blot en Gentagelse af det gamle: Kærlighed, men ingen Penge. Efter Datidens Forhold var denne Hindring imidlertid fuldt saa afgørende som nu, thi ikke blot var det kostbart at være gift, men først og fremmest at blive det. Der krævedes storartede Udgifter for at kunne optræde standsmæssigt i Kirken. Det vilde have været en Vennetjeneste af Mogens Hejnesøn, om han havde forstrakt sin unge Landsmand med det fornødne til Fløjlskappen, Silkehoserne og den guldbroderede Trøje, men han havde nu ikke Raad eller Lyst dertil. Derimod gik det op for ham, at der kunde ydes Hjælp paa anden Maade. Det var jo Kirken, der kostede Penge. Hvad om man sprang Kirken over og indgik et gyldigt, men et blot verdsligt Ægteskab.

Som tænkt, saa gjort. Den 8de Marts 1585 mødte Herluf Daa hos Forældrene i Mogens Hejnesøns Nærværelse og underskrev følgende kortfattede Dokument: „Bekender jeg, Herluf Daa, at jeg har trolovet Weinike Willums til min Hustru at leve og dø med, og aldrig at skilles ad førend Døden, det bekender jeg med mit Signet undertrykt. Nærværende: Mogens Hejnesøn og Matthis Fordt, den 8de Marts 1585.“

Hvis Mogens Hejnesøn har sat Dokumentet i Stil, maa man tilstaa, at det ikke var ilde. Det udelukkede vel ikke Misforstaaelser, men paa den anden Side var Datidens Omstændelighed lykkeligt undgaaet. Hvor lovligt det var efter hollandske Forhold, faar staa hen. Men efter danske Begreber led det som Ægtepagt af visse følelige Mangler. I Danmark krævedes nu til lovligt Ægteskab baade Præsts Nærværelse ved Trolovelsen og en senere Vielse i Kirken. Det hed herom i Loven: „Ingen Trolovelse skal ske, foruden at Præsten og fem andre Vidnesbyrd i det mindste ere dør overværende. Skal ikke heller tilstedes denem, som ere rettelig trolovede, at søge Seng med hverandre, før de ere viede og givne sammen i Kirken“¹.

Det er troligt nok, at Mogens Hejnesøn ikke har vidst bedre Besked. Kyndigere Folk end han var den Gang ofte i Vilderede. I ethvert Fald udtrykte Erklæringen Herluf Daas Vilje til at indgaa lovligt Ægteskab. Og den Kreds, for hvem Brevet var bestemt, var tilfreds dermed. Det kostbare Kirkebesøg var lykkeligt undgaaet, og desuagtet kunde det unge Par med Rette her-efter anse sig selv og anses af andre for Mand og Hustru².

Hermed er Mogens Hejnesøns Deltagelse i dette Familjeoptrin til Ende. Skøndt hans Billede, saaledes som det her er gengivet efter de hollandske Tingsvidner, har faaet lidt vel salvesfuldt ved sig, skinner dog Ligheden frem særlig i den raske Afgørelse af Vanskeligheden. Der er ingen Grund til at betvivle, at det jo var godt ment. Men Udfaldet viste, at der nu engang intet Held hvilede over Mogens Hejnesøns Forsøg paa ved Giftermaal at udelade det kirkelige. Den ungdommelige Brudgom blev nemlig hurtigt ked af sin Brud og søgte ved Hjemkomsten til Danmark at blive hende kvit ved at skyde sig

ind under, at han var umyndig og Brevet desuden kun et hemmeligt Trolovelsesbrev.

Da Dommen gik ham imod, havde han Dristighed nok til at flygte til England og sagsøge hende dør, rigtignok ligeledes for-gæves. Derpaa forlod han hende ganske, fik hende indespærret paa hans Faders Herregaard, medens han selv strejfede om i Evropa trods Hjemkaldelser og Stævninger. Frederik den Anden

Fig. 21. Hertug Alexander Farnese af
Parma.
(Efter samtidigt Billede.)

tog sig sluttelig af den ulykkelige Kvinde og tvang Svigerfaderen til at behandle hende bedre. Den offentlige Mening i Danmark var overhovedet stærkt paa hendes Side, indtil det opdagedes, at hun som forladt Enke ikke levede ganske paa Enkers Vis, hvorpaa denne Familjeskandale, der havde vakt saa megen Opsigt og Omtale, endte paa en Begyndelsen værdig Maade¹.

Mogens Hejnesøns Virksomhed som Ægteskabsmægler var maaske smuk, men næppe indbringende. Hvad han skulde leve af i Holland, var givet paa Forhaand. Det maatte blive hans gamle Bestilling, Blandingen af

almindelig Skipper og Sørøver. Disse to Stillinger lod sig ypperligt forene i Virksomheden som Kaper, og det har sikkert været Mogens Hejnesøns Hensigt fra det Øjeblik, han forlod Hjemmet, at slaa ind paa denne Vej. Men der var to Spørgsmaal, der først maatte afgøres. Hvor skulde han melde sig? Han havde Valget imellem spansk, engelsk og hollandsk Tjeneste, thi alle disse Magter var i indbyrdes Krig. Og hvorledes skulde han rejse de fornødne Midler til at ruste et Skib? Thi at lade sig hyre hos en anden og blive underordnet, naar man selv tidligere havde været Høvding, var dog for haardt for en Mand som ham.

Der har paa dette Punkt af Mogens Hejnesøns Historie ind-sneget sig en Fejltagelse, som gaar igen i alle de trykte Beretninger, nemlig at han skulde have meldt sig hos den spanske Statholder over Nederlandene, Alexander Farnese (Fig. 21), Hertug af Parma, og være traadt i dennes Tjeneste¹. Dette lyder i og for sig kun lidet sandsynligt. Det er ikke troligt, at Mogens Hejnesøn, i en saadan Sag, skulde have handlet uden Hensyn til sin kongelige Velynders Vilje og Ønsker. Og det er endnu mindre troligt, at Frederik den Anden skulde have givet sit Minde til, at han gik i Tjeneste hos en Magt, der for den almindelige Bevidsthed i Norden kun stod en Kende over selve Kristenhedens Dødsfjende „Tyren“ — gik i Tjeneste hos den samme Magt, imod hvem netop Frederik den Anden stadigt maatte vente en Gang at komme til at bruge Mogens Hejnesøn.

Fig. 22. Moritz af Oranien. (Omtrent 35 Aar gammel.)
(Efter samtidigt Billede.)

Det forholder sig heller ikke saa. Paa den anden Side er Grunden til denne Fejltagelse let at forstaa. Man veed nemlig, at Mogens Hejnesøn under dette sit Ophold har plyndret et engelsk Skib, og man har da naturligt sluttet, at han maatte være i Tjeneste hos Englands Fjender. Lige overfor enhver anden vilde denne Slutning være berettiget. Som det følgende imidler-

tid vil vise, var Mogens Hejnesøn i Stand til at plyndre saavel fra Ven som fra Fjende.

Han gik da hverken i spansk eller engelsk Tjeneste, men, hvor mørke end Udsigterne var, meldte han sig hos den unge Grev Moritz af Oranien (Fig. 22). Denne syttenaarige Prins var efter Faderens Mord Aaret tilforn med eet bleven kaldet fra sine Studier ved Universitetet i Leyden til den mest udsatte og vanskeligste Post af Verden, som Forkæmper for Nordstaternes vaklende og vigende Parti. Skulde Fædrelandets Sag reddes, kunde han haardt trænge til al mulig Hjælp, baade udenlandsk og indenlandsk. Og da Mogens Hejnesøn maaske endog er mødt med Anbefaling fra Frederik den Anden, har Modtagelsen vistnok været velvillig og Grev Moritz hurtigt gaet ind paa en Sag, hvorved han næppe havde noget at tabe, men mulig en Del at vinde.

For Statholderens Vedkommende var altsaa Sagen let ordnet. For Mogens Hejnesøn krævede den en Del mere Besvær. Han maatte paa en eller anden Maade skaffe sig et Skib. I denne Anledning foretog han, uvist naar, en Afstikker til det forbudne Land, til Bergen. Det gjaldt her om at faa rejst Laan, store nok til derfor at udruste et aneligt Fartøj med Skyts og væbnet Mandskab. Skøndt Udgifterne var betydelige og Mogens Hejnesøns Kredit ikke stor, lader det dog til, at man af Hensyn til Forretningens Art og hans uomstridelige Dygtighed paa dette Omraade, har været nogenlunde villig til at støtte Foretagendet. Det lykkedes ham at faa Penge ikke blot hos Jørgen Styckning i Søstuen ved Bryggen (Fig. 23), men onde Tunger paastod endog, at der tilflød ham Hjælp oppe fra selve Bergenhus¹. Saaledes klarer forlod han atter Bergen.

Denne lille Rejse var maaske Grunden til, at Kaperbrevet for Mogens Hejnesøn først udstedtes i Middelburg i Seeland den 7de Juni 1585. Han skulde paa sit Skib „Svanen“, 55 Læster stort, løbe ud og „gøre Vore og de Nederlænders Fjender Afbræk“. Han maatte selvfølgelig ikke tilføje Nederlænderne nogen Overlast, og for at han i saa Henseende ikke skulde give gyldig Anledning til Klage, gik tre Mænd i Borgen for ham, Peter van Leverden i Middelburg, Kaptajn Cornelius Clausen i Amiens og

Cornelius Berger i Vliessingen, Folk, om hvis øvrige Forhold til ham vi forresten Intet veed ¹.

Derpaa sejlede Mogens Hejnesøn afsted. Hvad der først og fremmest undrer ved hans følgende Færd er de Fjender, som han vendte sig imod. Hvem „Vore og de Nederlænders Fjender“ var, som Kongebrevet omtalte, kunde ethvert Barn forklare ham, hvis han skulde være i Uvidenhed derom. Det var natur-

Fig. 23. Tyskebyggen i Bergen.
(Tegning af Koren-Wiberg.)

ligvis Spanierne. Ikke desto mindre ser vi ham i stadig Kamp med Englænderne.

At Mogens Hejnesøn skulde have været enfoldig nok til at fortolke „Vore og de Nederlænders Fjender“ som hans private Fjender foruden Nederlændernes, saa at det altsaa skulde kunne udstrækkes til Englænderne, hvis han tilfældigvis havde noget imod disse, vil vel ingen falde paa at tro. Han har sikkert været fuldstændig klar over Meningen, men benyttet sig af gunstige Omstændigheder til at overfalde det Bytte, der var det fedeste og tillige lettest at magte, fordi man her ikke anede nogen Fare.

Sagen var, at Grev Moritz af Oranien netop i disse Aar stod paa en ganske ejendommelig Fod med England. Da hans Fader

Prins Vilhelm var bleven myrdet, var de forpinte Nederlændere, der vendte sig allesteds hen, idet de forgæves spejdede efter Hjælp, tyede til Dronning Elisabeth af England og havde tilbudt hende Højhedsretten over de løsrevne Stater. Hun havde vel afslaaet at modtage denne farlige Gave, men kort efter sendt sin Yndling, Greven af Leicester, til Holland, og denne modtog derpaa — som enhver maatte formode med hendes Samtykke — det ham tilbudte Statholderskab over Provinserne.

Men herved kom han paa den mest spændte Fod med den unge Moritz, en Spænding, der fandt sit Udtryk i, at denne nu lod sig udnævne til Statholder over den enkelte Provins Holland, hvortil siden Seeland sluttede sig¹. Der var altsaa i disse Aar om ikke ligefrem Strid imellem Holland og England, saa dog et meget spændt Forhold mellem deres to Hovedmænd, Grev Moritz og Grev Leicester. Og da Leicester først fortrak samme Aar, som Mogens Hejnesøn forlod Nederlandene, 1587, vil det forstaas, at man paa højeste Steder kunde se igennem Fingre med saa aabenbare Voldshandlinger mod engelsk Gods og engelske Undersaatter, som Mogens Hejnesøn tillod sig.

Men hvilke end Grundene var til, at denne turde driste sig til uden videre at overfalde Englænderne, saa er det vist, at han gjorde dette. I Begyndelsen var han ikke rigtig heldig. Et mindre Skib ham tilhørende, hvorpaa han ikke synes selv at have været ombord, men som dog brugtes med i Kaperforretningen, blev erobret af de Englændere, der skulde overfaldes². Dette Tab blev imidlertid kort efter tilfulde opvejet ved en ypperlig Fangst, som det lykkedes Forretningens Chef at gøre under Englands Kyst.

I Juli Maaned³ 1585 mødte Mogens Hejnesøn her et engelsk Skib, tilhørende Huset Read, Wollison & Co., ladet med Styk-gods, bestemt fra London til Hull. Mogens Hejnesøn løb paa Siden af det, entrede det, og befalede alle at overgive sig⁴. Da Ladningen var kostbar og den ene af Rederne, Christoffer Read, selv befandt sig ombord⁵, gjorde man først Forsøg paa Modstand. Men da Mogens Hejnesøn havde hugget et Par ned og kastet dem overbord, tabte Resten Modet, og alle overgav sig⁶.

Mogens Hejnesøn løb derpaa med begge Skibene til Ørkenørerne, hvor han i Ro kunde undersøge Byttet. Her lossede han alt Godset over i sit eget Skib, lod derpaa det fremmede Skib og Mandskab slippe og sejlede til Bergen¹.

Det var det bedste Bytte, Mogens Hejnesøn endnu nogensinde havde gjort. Ladningen var efter Redernes Opgivelse over 40,000 Kroner værd². Da han kom til Bergen, kunde han derfor som en ærlig og redelig Mand betale, hvad han var skyldig til Jørgen Styckning, næsten 10,000 Kroner, paa Bergenhus hvad Hans Lindenov skulde have o. s. v., kort sagt „svare hver Mand til Rette“ og endda beholde en god lille Skilling tilbage, som blev sat ud i Bergen³.

En saa ypperlig Begyndelse fristede til Fortsættelse, og Mogens Hejnesøn blev ved. Man tør vel slutte, at de mange af hans Bedrifter fra disse Aar, hvorom Historien ingen Enkeltheder melder⁴, ikke har afveget synderligt fra denne, undtagen hvad Byttets Størrelse angik. Det er tilfældigt, at denne er bleven nærmere beskrevet, den gav nemlig senere Anledning til hans Dødsdom og er derved bleven omtalt i retslige Dokumenter. Resten af hans Bedrifter har sikkert alle været skaaret over samme Læst: uventet Overfald, saa og saa mange kastede overbord, saa og saa stort Bytte, Mogens Hejnesøn helskindet fra det.

Det vil saaledes ses, at det var en ligesaa vidtstrakt som indbringende Virksomhed, hvoraf han var optagen, da han pludselig paa Grund af en Meddelelse fra Hans Lindenov med Efterretninger fra Danmark fandt sig foranlediget til i det mindste for en Stund at afbryde det hele.

Hjemme i Danmark var alt imidlertid gaaet sin jævne Gang. Med Hensyn til Mogens Hejnesøn var det vel gaaet de fleste efter det gamle Ord: Ude af Øje ude af Sind. Selv hans kongelige Beskytter ofrede ham næppe mange Tænker. Kun een

glemte ham ikke, det var Christoffer Valkendorf. Han kunde, hvor lang Tid der saa gik, ikke forsone sig med, at Forbryderen havde undgaaet sin Straf. Selv nu under saa ugunstige Forhold opgav han ikke Haabet om, at Retfærdigheden skulde ske Fyldest. Der var kun liden Sandsynlighed for at faa Kongen til at kalde Mogens Hejnesøn tilbage og straffe ham for de tidligere begangne Synder, som jo nu syntes overstregne. Men kunde det lykkes Valkendorf at finde en mod ham selv begaaet Forseelse, saa at han altsaa selv privat kunde optræde som Mogens Hejnesøns Anklager, saa vilde Kongen dog vel ikke drive det til at nægte ham hans Ret.

Det lykkedes ham endelig at finde en saadan. Det var det Brev, som Mogens Hejnesøn i sin Tid havde skrevet fra Shetlandsøerne, og hvori han havde paastaaet, at han og Christoffer Valkendorf var gaaede i Kompagni sammen. Selv om Kongen var nok saa utilbøjelig til at gøre en Retssag ud heraf og af den Grund kalde Mogens Hejnesøn tilbage, var han dog nødsaget til at lade denne stævne for en Herredag, naar Christoffer Valkendorf udtrykkeligt krævede det. Christoffer Valkendorf fastholdt sit Krav. Herredagsstævningen udstedtes. Hermed var et væsentligt Udbytte opnaaet for Valkendorf, og han havde Grund til at glæde sig.

For første Gang skulde nu den Lykke times ham at mødes med sin gamle Modstander, ikke som Rentemester, ikke som Kongens befuldmægtigede, men slet og ret som Christoffer Valkendorf. Og der kunde ikke være Tvivl om Udfaldet. Christoffer Valkendorf havde aabenbart Ret. I aaben og ærlig Kamp skulde han da fælde ham og engang for alle gøre det af med denne Ærkebedrager, der saalænge havde vidst at besnære Kongen. Kun een Sky formørkede de ellers saa lyse Udsigter. Det var Frygten for, at Fyren skulde have Frækhed nok til ogsaa denne Gang at udeblive.

Da Mogens Hejnesøn færdedes som Kaper og vel ikke havde nogen fast Bopæl, sendtes Stævningen til Hans Lindenov, Lensmand i Bergen, hvor man vidste at Mogens Hejnesøn holdt til¹. Det var dette Brev, som Mogens Hejnesøn modtog, og som be-

stemte ham til for en Stund at afbryde sin Virksomhed for at drage til Danmark. Han maatte dog atter hilse paa gamle Venner. Den 3dje Juni 1586 kom, og mod Sædvane mødte han for Retten¹. Kongen var selv tilstede, hvad der stundom synes at have været ham et Offer, men des sikrere var Mogens Hejnesøn paa en velvillig Domstol.

Den følgende Retshandling² frembyder ikke ringe Interesse. Endnu den Dag i Dag hviler der over den tørre Beretning et vist komisk Skær, en Afglands af det kostelige Optrin, hvortil Rets-salen paa Københavns Slot den Dag var Vidne. Man tænke sig en Feltøvelse pludseligt forandret til et virkeligt Slag; der skydes skarpt med svært Skyts; Modparten vilde have været knust, hvis han ikke netop paa det angrebne Punkt havde været blot tænkt, ikke virkelig, tilstede. Saaledes vælter Valkendorf sig over Mogens Hejnesøn med en Masse Beskyldninger. Hver enkelt vilde stemple ham til Galgen, hvis den var sand — og den er det vistnok — men om dem alle gælder det, at de ramme en fraværende, thi Mogens Hejnesøn er ikke stævnet til dem, og Valkendorf har følgelig ikke Ret til at fremføre dem. De synker derfor virkningsløse til Jorden.

Ligeoverfor Valkendorf staar hans gamle Modstander, uforbedret og uforbederlig, thi han hører hjemme i en anden Tid, der ligger forud for de moralske Begreber. En Løgn er ham blot en Krigslist, og han føler sig tryk, thi han har en paa rede Haand.

Saaledes blev Kampen mellem de to jævnbyrdige Parter en Slags Skinfægtning, tilstrækkelig virkelig til at vedligeholde Interessen, ufarlig nok til at være komisk. Og Dommerne kunde roligt nyde Forestillingens Glæder, thi hvad der saa skete, var det heldigt. Mogens Hejnesøn kunde have godt af at faa hele sit Synderegister læst og paaskrevet. Christoffer Valkendorf vilde ikke have Skade af engang at forivre sig, saa at han strejfede det latterlige.

Brevet selv, som Mogens Hejnesøn havde afsendt, og hvorum Sagen egentlig drejede sig, kunde ikke fremlægges i Retten; man maatte nøjes med en Afskrift. Men det fremgik noksom heraf,

at han havde paastaet at have modtaget en Skrivelse fra Valkendorf med Ordre til at forhandle deres fælles Gods paa Færøerne. Hertil holdt Valkendorf sig og forlangte nu sit Brev fremlagt tilligemed Bevis for, at han og Mogens Hejnesøn nogensinde havde været i Kompagni sammen. Kunde Hejnesøn ikke dette, var han en Løgner og burde straffes som saadan.

Denne Slutning syntes klar og vanskelig at omgaa. Men Mogens Hejnesøn havde ikke for intet haft Tid til at sunde sig i Forvejen. Han begyndte med at beklage sig over en slet og utro Skriver, som han dengang havde haft i sin Tjeneste, men som siden var løben sin Vej. Da han, Mogens Hejnesøn, paa Shetland hørte om noget Gods, der var kommet til Færøerne, antog han det for Kongens eller Christoffer Valkendorfs — hvad det iøvrigt bagefter viste sig ikke at være — og lod i den Anledning gøre Udkast til et Brev.

Men den Slyngel af en Skriver havde affattet Brevet „langt yderligere om Valkendorf“, end hans Herre nogensinde havde befalet ham. Om dette nu var sket af „Vanvittighed eller af Skalkhed“, skulde Mogens Hejnesøn ikke kunne afgøre, Skriveren var kort efter flygtet fra ham. Men at Mogens Hejnesøn umuligt kunde drages til Ansvar og staa inde for, hvad der stod i Brevet, det fremgik noksom af, at han hverken havde sat sit Navn eller Signet derunder.

Hermed var Sagen egentlig til Ende. Angrebet var afværget, og Mogens Hejnesøns Ord maatte staa til troende, indtil det modsatte kunde bevises. Men istedetfor at standse hermed eller svare paa det fremsatte, blæste Christoffer Valkendorf med eet til Angreb over hele Linien. Det er meget forstaaeligt, at han er bleven heftig ved at høre en saa haandgribelig Usandhed rime­ligvis fremsat med tilsvarende Fripostighed. Men paa den anden Side viser den Omstændighed, at han kunde belægge alle sine følgende Beskyldninger med skriftlige Vidnesbyrd, at Oprinet maa have været forberedt i Forvejen. Hvad om han har tænkt sig, at ikke blot Mogens Hejnesøn men Kongen tillige kunde have godt af at faa Sandheden at høre?

Han begyndte med at erklære, at Mogens Hejnesøns Ord ikke

i og for sig var til at tro paa. Skøndt det ganske vist førte noget bort fra den foreliggende Sag, maatte han dog bevise denne sin Paastand og skulde derfor anføre nogle Eksempler paa Mogens Hejnesøns Paalidelighed og godtgøre dem med Aktstykker. Der var først her et Rejsepas, udstedt af Mogens Hejnesøn den 12te September 1582, hvori han kalder sig „Befalingsmand over Færøerne“. Det var ham ikke bekendt, at Hans Majestæt havde ophøjet ham til denne Værdighed.

Fremdeles havde Kongen i sin Tid efter Mogens Hejnesøns Begæring befalet Valkendorf at forsyne ham med Krudt og Kugler til Kamp mod Hollænderne, der vilde sejle norden om Vardøhus. Her i sin Haand holdt han en skriftlig Attest fra en Raadmand og to andre Mænd i Bergen, som var inde i Forholdene, for at Mogens Hejnesøn aldrig havde været norden om Vardøhus og overhovedet ikke nærmet sig dette Sted paa 60 Sømiles Afstand.

Saa var der ogsaa en mærkelig Uoverensstemmelse mellem Mogens Hejnesøns frivillige Tilbud til Kongen om at opsøge Grønland, og hans kort efter skrevne Brev af 15. Marts 1581, hvori han paastaar, at Kongen har tvunget ham dertil og ikke een Gang, men tre Gange, mundtlig befalet ham det.

Det var ligeledes besynderligt, hvor det faldt Mogens Hejnesøn let at aflægge Ed, som f. Eks. i Bergen 1583, da han højtidelig svor paa, at hans Regnskabsbog var nøjagtig, og øjeblikkeligt blev overbevist om, at han foer med Usandhed, hvorom Valkendorf kunde fremlægge en skriftlig Beretning fra de paa-gældende.

Og endelig fra de allersidste Dage, hvad var det andet end simpelt Sørøveri, som Mogens Hejnesøn havde udøvet mod nogle danske Fiskere i Vesterhavet, hvem han havde frataget deres Fisk, Brød og Skibsredskaber, hvorom Valkendorf havde deres skriftlige Erklæring, dateret 2den Pinsedag 1586.

Som sagt, alt dette kom ikke Sagen videre ved, uden for saa vidt det oplyste Mogens Hejnesøns Paalidelighed. Han vilde nu slutte med at sætte i Rette, om ikke Mogens Hejnesøn, der

havde skudt sig ind under sin Skrivers Uredelighed, burde sættes fast, indtil han selv havde skaffet samme Skriver til Veje.

Det var en solid Salve, som Mogens Hejnesøn dør havde faaet. Han havde imidlertid ikke ganske tabt Modet, men af og til afbrudt sin Modpart for at forsvare sig, hvor sligt overhovedet lod sig gøre. Stort Indtryk har hans Svar dog næppe gjort. De var enten blot ligegyldige Benægtelser eller lød nærmest latterlige, som da han paastod, at han ikke havde plyndret Fiskerne, men — venligt forligt sig med dem om en Skadeserstatning, da de var komne til at løbe paa ham i aaben Sø. Det var ham derfor vistnok en Lettelse, da Valkendorfs Tale var til Ende. Han erklærede det for en Umulighed at skaffe den bortrømte Skriver til Veje. Han anede ikke, hvor han opholdt sig. Men kom han engang tilstede, skulde han gerne gaa i Rette med ham og saaledes bevise sin Uskyldighed.

Christoffer Valkendorf havde faaet sagt alt, hvad der laa ham paa Hjerte. Kun det ene Punkt om Dobbeltægteskabet havde han klogeligt forbigaet. Men han maatte vide, at hertil indskrænkede hans Tilfredsstillelse sig; han kunde umuligt vente at faa Mogens Hejnesøn domfældt. Dommen huggede ogsaa blot Klingerne fra hinanden uden at skade nogen af Parterne. Den lød paa, at da Mogens Hejnesøn havde paastaet, at Brevet var skrevet imod hans Vilje og Vidende af en Skriver, som siden er bortrømt, og det hverken er forsynet med hans Underskrift eller Segl, saa kendes det for løgnagtigt og falsk. Christoffer Valkendorf bør være undskyldt i de Maader, og heller ikke Mogens Hejnesøn bør noget derfor at lide; men kommer Skrивeren tilstede, skal han staa dem til Rette¹.

Hermed var Sagen altsaa til Ende. Den blev ved sit uskadelige Udfald, som var til at forudse, et blot komisk Mellemspil, og den drog ingen Følger efter sig. Ingen af de to Parter Stilling blev nemlig forrykket. Frederik den Andens Velvilje for hans nidkære Rentemester blev ikke formindsket. Men han tog heller ikke af hans Oplysninger Anledning til at forfølge den ubændige Søgut, der ganske vist under Fredsforhold kunde gøre ham det broget nok, men under en Krig vilde være ubetalelig.

Kongen var overlegen nok til at kunne taale dem begge. Dommen blev altsaa det synlige Udtryk for de to modsatte Kræfters Ligevægt. Men denne Ligevægt laa ikke hos Parterne selv, i deres Evner eller den Sag, de hver især kæmpede for. Den var væsentligt betinget af Kongens Person. Kaldtes han engang bort, saa skulde Mogens Hejnesøn tage sig i Agt. Der var ingen Tvivl om, til hvilken Kant Skaalen da vilde hælde.

Med en Natur som Mogens Hejnesøns er det imidlertid lettere sagt, end gjort, at tage sig i Agt. Selv de bedste Forsætter havde for ham kun Betydning, indtil han saa sit Snit. Han trængte nu engang til Sølufft, Idræt og Spænding, de forenedes kun ret i Virksomheden som Sørøver. Han havde gjort, hvad han kunde, han havde forlagt Skuepladsen for sin Virksomhed til fremmede Farvande. Dermed var alt opfyldt, hvad Frederik den Anden og Christoffer Valkendorf med Billighed kunde forlange.

14

Efter dette lille Sommerophold i Hjemmet vendte Mogens Hejnesøn atter tilbage til Holland og begyndte, hvor han var sluppen. Historien har intet opbevaret om hans Bedrifter i dette og det følgende Aar. Som ovenfor anført er Grunden vistnok den, at de ikke i noget væsentligt afveg hverken fra hinanden indbyrdes eller fra hans tidligere. Det første sikre, vi atter møder om ham i dette Mellemrum, hvor han er ude af Syne men ikke ude af Virksomhed, er da han trækker sig tilbage og den 19de Juni 1587 tager sin Afsked af hollandsk Tjeneste¹.

Det var en meget hæderlig Slutning. Grev Moritz af Oranien meddelte ham i Haag skriftligt Bevis for, at han havde tjent ham og Staterne i Holland i to Aar som „bestilter Kaptejn“ over et Orlogsskib, fra hvilken Tjeneste han nu erholdt sin Orlov. Der gaves ham det Vidnesbyrd, at han i sin Stilling havde udvist baade Tapperhed og Troskab².

Hvorfor tog han egentlig sin Afsked? Grundene lader sig gan-

ske vist ikke med Sikkerhed angive, men dog kan man naa til en vis Sandsynlighed. Hele dette Ophold i Udlandet, og især i Holland, maatte for Mogens Hejnesøn have ikke faa mislige Sider. Det kunde være galt nok under den nederlandske Frihedskamp at være en indfødt Hollænder. Men at være en i Holland bosat Udlænding var det samme som at være berøvet al Støtte. Ganske vist kunde Mogens Hejnesøn i Reglen forsvare sig selv, og hele Sommeren var han jo til Søs. Men Vinteren var lang, og skulde han ikke støde an mod Lov og Ret, kunde han ofte have en hjælpsom Haand nødvendig. Et Vinterleje i Norge eller Danmark var langt at foretrække.

Hertil kom, at det gode Forhold mellem Holland og England, tildels paa Grund af den fælles Fare, nu var i synlig Tiltagen; der kunde næppe ret længe være Tale om ustraffet at overfalde engelske Skibe. Men skulde man gaa for langt mod Syd, maaske helt ned til Spaniens Kyst, for at træffe Skibe, man havde Lov til at plyndre, saa kunde Indtægten snart blive altfor surt fortjent. Og gik det uheldigt, var Faren dobbelt i et Farvand, hvor man var ukendt med Smuthullerne. Det var bedst at trække sig tilbage i Tide, førend de daarlige Aaringer begyndte.

Men selv om Mogens Hejnesøn havde Lyst til at vende hjem, var Sagen ikke dermed afgjort. Der hørte efter al Sandsynlighed en kongelig Tilladelse til. Ogsaa i denne Henseende stillede imidlertid Forholdene sig heldigt. Som ovenfor omtalt, veed vi ikke med Sikkerhed, hvorledes den mundtlige Overenskomst var, som vistnok var bleven sluttet mellem Frederik den Anden og Mogens Hejnesøn. Det var jo muligt, at den kun havde bestemt et toaarigt Ophold i Udlandet. I saa Fald var da nu Udlændighedstiden til Ende. Men selv om der var blevet fastsat en længere Aarrække, eller en ubestemt Tid, indtil Kongen havde ham nødvendig, saa var de politiske Forhold nu af den Natur, at Frederik den Anden maatte ønske at kalde ham tilbage. Hollænderne havde Aar 1587 fornærmet Danmark ved at udplyndre og fængsle en dansk Udsending, saa at Frederik den Anden havde set sig nødt til at beslaglægge 600 hollandske Skibe i Øre-

sund. Det var intet Tidspunkt at lade Mogens Hejnesøn forblive i hollandsk Tjeneste ¹.

Det var fremdeles en offentlig Hemmelighed, at Spanien gjorde uhyre Søudrustninger, og at den største Flaade, Datiden endnu havde set — „den uovervindelige Flaade“ — snart kunde ventes at ville stikke i Søen. Ganske vist gjaldt Angrebet England. Men naar dette var afstraffet for den Nederlænderne ydede Hjælp, stod ingen nærmere for Tur end den næste protestantiske Magt, Danmark-Norge. Under saadanne Forhold havde Frederik den Anden al sin Sømagt behov, og det vilde være højst ubesindigt at give Afkald paa en Mand som Mogens Hejnesøn.

Og hvad kunde der vel være til Hinder for, at han nu vendte tilbage? Naar han blot ikke ligefrem bosatte sig i Bergen, vilde hans Tilbagekomst ethvert andet Sted ingen Forargelse vække. I enhver dansk Købstad, København undtagen, kunde man sikkert nævne baade Navnet Gyntersberg og Mogens Hejnesøn, uden at nogen vidste Besked om de paagældende.

Da saaledes meget talte derfor, lidet derimod, blev virkelig Enden paa det hele, at Mogens Hejnesøn, vistnok i Slutningen af Aaret 1587, atter vendte tilbage til Hjemmet ².

Kunde dette synes let forstaaeligt, saa kræver derimod det Opholdssted, som han valgte sig, nærmere Forklaring. Han bosatte sig i Aalborg. Man tager næppe fejl, naar man sætter en Forbindelse mellem dette og den Skæbne, der havde ramt hans Ven Hans Lindenov.

Det var gaaet Lensmanden paa Bergenhus som hans Partner, han havde maattet fortrække fra Bergen Aaret efter denne 1586 ³. Men bedre stillet end sin borgerlige Staldbroder, havde han kunnet flytte til sit Herresæde i Jylland, Ørslev Kloster, hvor han havde indtaget en afventende Holdning, indtil der viste sig noget. Et af de tre Landsdommer-Embeder i Nørrejylland blev ledigt, Hans Lindenov søgte det og fik det ⁴. Han var altsaa nu mere blivende knyttet til denne Landsdel.

Hvad var det, der drog Mogens Hejnesøn uimodstaaeligt

netop til den samme Egn? Flygtigt set skulde man tro, at, naar Ophold i Bergen var ham nægtet, maatte det have faldet ham langt naturligere at vælge København eller dog Helsingør til sin fremtidige Bolig og Vinterhavn.

Man har søgt at forklare denne inderlige Tiltrækning mellem Hans Lindenov og Mogens Hejnesøn ved, at de var knyttede sammen ved Familjebaand, og man har paastaet, at de var Svogre¹. Dette er urigtigt. Hans Lindenov var kun een Gang gift med en Elsebe Juel, der overlevede ham², og Mogens Hejnesøn var saa vel fortøjet i den Gyntersbergske Slægt, at han ikke kunde tænke paa at ægte nogen Lindenov.

Sagen rammes langt sikrere, naar man anfører som Foreringspunkt foruden Samhu mellem to ligestemte Sjæle: fælles Handelsinteresser. Saavel Hans Lindenov som Mogens Hejnesøn tilstod et Par Dage før dennes Død, at de havde drevet Handel sammen lige fra den Tid, Hans Lindenov kom til Bergen, og til det sidste³. Det lader sig ligeledes godtgøre, at Hans Lindenov i det mindste senere har ejet Part med i Skibet „Svanen“, som Mogens Hejnesøn førte som Kaper i Holland⁴.

For dem, der ikke er nærmere inde i Datidens Forhold, vil det maaske ikke være overflødig at bemærke, at Samhandel mellem en Adelsmand og en borgerlig dengang kunde være højst fordelagtig. Som adelig kunde nemlig den ene toldfrit indføre alle de Varer, som han behøvede til sig og sin Husstand. Som borgerlig kunde den anden atter udsælge dem uden nogen Kontrol og med langt større Fordel end hans toldpligtige Standsfæller. Hvis nu Adelsmanden tilmed var den, der ifølge Embeds Medfør skulde hindre sligt, saa kunde Forretningen antage store Forhold og Fortjenesten lignende. Uden at kaste mindste Gran af Skygge paa det hæderlige Vennepar, vil vi indskrænke os til at bemærke, at medens Hans Lindenov var Lensmand i Bergen, drev Mogens Hejnesøn sin Forretning dør. Da han var bleven Landsdommer i Jylland, henlagdes den til Aalborg.

Næppe var Mogens Hejnesøn atter bleven bosiddende i Hjem-

met, førend han begyndte, hvor han sidst var sluppen hos Frederik den Anden. Omkring Julen var den Tid paa Aaret, hvor han gerne plejede at udbede sig en Gunstbevisning eller to af Kongen, og han udeblev ikke. Der var den lille Ø Egholm i Limfjorden, som han nok kunde ønske sig i Forlening. Rigtig nok var den for nylig bleven bortforlenet til nogle Hollændere¹, men saa megen desmere Grund var der paa en Maade til at bede om den, da Landets egne Børn jo altid burde være de første til at nyde sligt.

Kongen var villig til at gaa ind derpaa, men formodentlig har dette Andragende givet Anledning til skriftlige Forespørgsler paa Stedet selv og derved til Forsinkelse. Frederik den Anden var allerede svagelig, og skriftlige Udfærdigelser maatte vel rette sig efter, naar Kongen var rask nok til at give sin Kansler Besked². Nok er det, Mogens Hejnesøn opnaaede kun et mundtligt, men ikke et skriftligt Tilsagn derom³.

Heldigere var han med en anden Anmodning. Han bad nemlig om at maatte i den tilstundende Sommer drage op til Færøerne og blot indkræve nogen udestaaende Gæld, som han endnu ikke havde faaet betalt fra den Tid, han havde Handelen paa Øerne. Dette var en meget farlig Tilladelse at give. Ikke desto mindre tillod Kongen det. Han nøjedes med blot at tilføje et Forbud imod at besøge Øerne mere end een Gang eller under dette Skin at drive nogensomhelst Handel deroppe⁴. Mogens Hejnesøn kunde være tilfreds hermed, han var vant til at overvinde ganske anderledes Forhindringer end denne.

Det er vanskeligt at bestemme, hvilken Anvendelse Mogens Hejnesøn egentlig har tænkt sig at ville gøre af denne Tilladelse, om han har haabet atter at kunne faa Handelen paa Øerne, naar han blot først havde Foden inde, eller han kun har villet begynde de gamle Kampe paany og derfor ønsket at kunne i Færøerne have et lovligt Smuthul. Kun een Ting var sikker, at han ikke agtede at indskrænke sig til det, som Brevet efter dets Ord og Mening alene hjemlede ham Ret til.

Man tager næppe fejl, naar man i en Begivenhed, som Sagnet

henlægger omtrent til denne Tid, ser en Forklaring paa, hvad Mogens Hejnesøn forstod ved sin „udestaaende Gæld“. Den ovennævnte kongelige Tilladelse gør det i høj Grad sandsynligt, at denne Begivenhed, der skal være foregaaet paa Færøerne, bør henlægges netop til disse Dage. Mogens Hejnesøn vides nemlig ikke at have været paa Øerne siden 1583. Og den Omstændighed, at Sagnet har henlagt det hele lidt senere paa Sommeren og betegnet denne Mogens Hejnesøns Bedrift som Anledningen til hans Dødsdom — skøndt vi nu kan godtgøre, at dette ikke er Tilfældet — viser formentlig kun, at Sagnet har videre uddannet og udsmykket Beretningen, men ikke at denne, der bærer hele Paalidelighedens Præg, iøvrigt skulde være usand. Hvis altsaa Begivenheden er at henføre til dette Tidspunkt, saa bliver Forklaringen denne:

Mogens Hejnesøn var kommen til at huske paa, at Englænderne plejede at drive en særlig Art ulovlig Handel paa Færøerne, idet de mødte med falske Fragtbreve og rig Forsyning af tomme Tønder og Sække mærkede med shetlandsk Mærke. Disse fyldtes derpaa med færingske Varer, og mødte man saa nogen undervejs, eller blev der ført Klage i Hjemmet, var alt i Orden. Paa denne Maade havde de i sin Tid gjort Mogens Hejnesøn ikke liden Afbræk, og især var der en ved Navn Sante Joen, der drev det i det store. Han havde tidligere været Sørøver og var maaske som saadan alt stødt sammen med Mogens Hejnesøn, nu havde han trukket sig tilbage som Købmand i London og var en hovedrig Mand. At overfalde og plyndre ham kunde med Rette kaldes at faa en gammel Gæld afgjort¹.

Da Mogens Hejnesøn kom op til Færøerne, var det endnu god Tid, Sante Joen kunde først ventes senere. Han sejlede derfor fredeligt om under dansk Flag. Det ham meddelte Kongebrev fjernede al Mistanke om Grunden til hans Komme, og det er troligt nok, hvad hans Mandskab siden paastod, at ingen af dem anede, at de var der i andet end rent fredelige Hensigter. Da Sante Joen endelig kom, lod han ham uhindret løbe

ind i Kongshavn, hvor derpaa den ulovlige Indladning gik for sig. Men næppe sejlede det engelske Skib atter ud, førend Mogens Hejnesøn styrede løs paa det, hejsede hollandsk Flag, entrede det og tog det. Det var en ypperlig Fangst, det indbragte en klækkelig Sum, da det siden solgtes i Bergen. Derpaa vendte Mogens Hejnesøn tilbage til Danmark.

III

DEN SIDSTE KAMP

1

SKØNDT Mogens Hejnesøn kun havde været nogle faa Maaneder neder borte fra Hjemmet, var dog meget forandret siden hans Bortrejse. Hans kongelige Ven og Beskytter Frederik den Anden var død. Et Barn sad nu paa Tronen. Den kongelige Magt var gaaet over i Hænderne paa Rigsraadet og dettes snævrere Udvalg, de fire Regeringsraader. En af disse var Christoffer Valckendorf. Det var ikke gode Udsigter for Mogens Hejnesøn.

Han synes at være vendt tilbage i Juni Maaned 1588¹, rimeligvis kort efter at Frederik den Anden var bleven begravet i Roskilde. Rigsraaderne havde nok at gøre i denne Tid. De havde maattet besvare Adelens Klager over Frederik den Andens Regering, og Standsfællernes Fordringer med Hensyn til Fremtiden; de havde maattet tinge med Enkedronningen om, hvor meget hun skulde erholde af Kongens Efterladenskaber, give Svar paa de holstenske Raaders Krav om Formynderregeringens Ordning og underhandle med alle de fremmede Udsendinge, der under Skin af at bevidne Prinsen deres Fyrsters Deltagelse, var komne for i et ubelejligt Øjeblik at afnøde Danmark Indrømmelser. De havde altsaa haft nok at tage Vare i de tre Uger mellem Begravelsen og St. Hansdag. Vilde Mogens Hejnesøn forblive ubemærket eller maaske benytte Tummelen til at liste sig bort, var Øjeblikket gunstigt.

Men det var langt fra hans Mening. Han vilde tvertimod trænge sig frem. Han meldte sig uden videre hos Regeringen og begærede det mundtlige Løfte opfyldt, som Frederik den Anden før sin Død havde givet ham om Øen i Limfjorden¹. Fremdeles havde han Dristighed nok til selv at minde om sin Fortid ved at forlange noget Tømmer udleveret, som i sin Tid var blevet beslaglagt i Bergen paa Grund af hans Sag om Dobbeltægteskabet². Det var udfordrende. Men endnu en Gang gik det godt.

Der var en stærkt fremtrædende Tilbøjelighed hos Niels Kaas og Jørgen Rosenkrans til at give Regeringen Fasthed ved saa vidt muligt at følge Frederik den Andens Vilje og bevare det overleverede. I dette Tilfælde var der ingen Tvivl om, hvad den afgangne vilde have gjort. Mogens Hejnesøn fik begge sine Ønsker opfyldt. Den nye Lensmand i Bergen fik Befaling til at udlevere ham hans Tømmer³, og Øen Egholm blev givet ham i Forlening, mod at han svarede det sædvanlige aarlige Landgilde deraf⁴.

Det var den sidste solbelyste Del af Mogens Hejnesøns Liv. Det syntes et Øjeblik, som om der, trods Frederik den Andens Død, endnu kunde være Tale for ham om at gøre Lykke. Egholm var ganske vist kun en lille Forlening, men han havde dog derved faaet Foden indenfor. Paa samme Tid var hans Formuesforhold betydeligt forbedrede, rimeligvis en Følge af den sidste gode Fangst under Færøerne. Vi ser ham saaledes just i disse Dage indløse en betydelig Del Jordegods i Norge, som hans afdøde Svigerfader i sin Tid havde pantsat til Ludvig Munk⁵, og samtidig afkøbte han denne, rigtignok paa Efterbetaling, hans Skib „Samson“⁶. Mogens Hejnesøn paa een Gang naaet frem til Lensmand, Jordegods-Besidder og Ejer af flere Skibe! — det spaaede ikke ilde for Fremtiden.

Men hvilke end hans Planer og Forhaabninger var, saa fik de snart en brat Ende. Det saa længe truende Uvejr brød nu endelig løs. Kort efter Midsommer ankom der en engelsk Sendefærd til Helsingør i samme Øjemed, som alle de andre⁷, men tillige med det særlige Hverv at paatale Mogens Hejnesøns Aar 1585 begaaede Overfald paa Huset Wollison, Read & Co.s Skib under

engelsk Kyst. Det var en sen Paatale. Om Grunden laa i, at det først nu var lykkedes at faa alle Beviser samlede og alle engelske Retsformer iagttagne, eller om man har vidst, at en sli^g Klage ikke kunde hjælpe, saa længe Frederik den Anden levede, lader sig nu ikke afgøre. Vist er det, at det kom Mogens Hejnesøn meget ubelejligt.

Han tog imidlertid den hele Sag med stor Ro. Hvad enten han har stolet paa sit Kåperbrev eller blot fulgt sin gamle Regel ikke at lade sig forbløffe, saa blev han, hvor han var, og oppebiede Angrebet. Udsendingene stedtes til Foretræde paa Kronborg. Og da Regeringsraaderne fik at vide, at Mogens Hejnesøn endnu ikke var afsejlet fra Helsingør, befalede de ham øjeblikkeligt at møde for Gesandtskabet og give Forklaring. Han mødte saa roligt og tillidsfuldt, som om der intet var i Vejen¹.

Det lykkedes ham virkelig at vinde Hovedmanden for Sende-færden, Daniel Rogers², og det i den Grad, at denne synes at have anset ham for uskyldig. I det mindste omgikkes han ham paa en Maade, hvorpaa han ikke vilde have indladt sig med en, hvem han antog for en Forbryder. De drog endog i Forening ned for at besøge Danmarks Mærkværdighed, Tyge Brahe, paa hans Uranienborg³. Under dette Besøg lader den gensidige Tillid til yderligere at være vokset, og Rogers gav sit Minde til, at Mogens Hejnesøn forlod Selskabet og drog forud til København, hvor han saa skulde oppebie de andres Ankomst, for at Sagen kunde komme til Afslutning. Han var imidlertid næppe kommen klar af Hveen, førend han forandrede Kurs og styrede ad Helsingør til. Her gik han skyndsomst ombord i sit Skib og sejlede bort. Da Daniel Rogers forgæves søgte ham i København, henvendte han sig til Regeringsraaderne. Der blev gjort Anskrig, men for sent, Fuglen var fløjen⁴.

Det var en højst ubehagelig Historie for Regeringsraaderne. Enhver maate tro, at de var i Ledtog med den undvegne. De havde hverken taget Borgen af ham eller sat ham i Forvaring, og lige for deres Øjne var han undsluppen. Saa meget des ivrigere var de for at faa ham fat, det eneste Bevis, som de kunde føre for deres Uskyldighed. Der sendtes straks Ilbud til Bergen — det

Sted, hvor man snarest maatte vente at han vilde komme — med Befaling til Lensmanden om at lade ham gribe og fængsle, saa saare han viste sig, og snarest muligt sende ham under sikker Bevogtning til Danmark. Hvad Breve han havde hos sig, skulde man bemægtige sig og særlig se at faa fat i „en Krigsbestilling“, som han hernede havde paaberaabt sig at være i Besiddelse af¹.

Da Mogens Hejnesøn havde forladt Helsingør, var han sejlet til Aalborg, hvor han skyndsomst fik sin Hustru og vel Børnene med ombord, skøndt de ikke omtales i Beretningerne, tilligemed alt, hvad han i en Fart kunde medtage af sit rørlige Gods². Derpaa sejlede han til Bergen. Det har uden Tvivl været hans Hensigt ogsaa her at redde, hvad han kunde, for derpaa at begive sig til Udlandet. Men han maa have tøvet for længe, Regeringsraaderne havde Hast. Man veed vel intet med Sikkerhed herom, men det synes, som om han er bleven greben i Bergen.

Samtidigt havde man paa forskellige Steder i Landet beslaglagt hans Gods. I Aalborg var et af hans Skibe blevet arresteret, da det uden at Skipperen anede nogen Fare, kom løbende lige i Fælden³. I Helsingør stoppede man „Svanen“, ladet med Salt⁴. I København holdtes et tredje fast⁵. Og i Bergen beslaglagdes ikke mindre end 12,000 Kroner, Mogens Hejnesøn tilhørende⁶. Det var altsaa ikke blot den undvegne selv, men vistnok Størsteparten af hans Gods tillige, som det lykkedes Regeringen inden September 1588⁷ at sætte sig i Besiddelse af.

Mogens Hejnesøn blev betroet til Christoffer Valkendorfs Forvaring. Han lod ham belægge med Lænker⁸ og sætte i Fængsel paa Københavns Slot, rimeligvis i „Blaa Taarn“. Der maatte nu ske et Mirakel, for at Mogens Hejnesøn skulde undslippe ham.

Man kan egentlig ikke fortænke Christoffer Valkendorf i, om han gik ud fra, at Skaansomhed her vilde være paa urette Plads. Ingen havde saa dybt et Indblik som han i alle Mogens Hejnesøns Bedrifter. Han var i Besiddelse af de fuldgyldigste Beviser for, at denne havde krænket to Søstre, gentagne Gange svoret

falsk Ed for Retten, løjet Kongen og Regeringen paa, mishandlede Færingerne paa den skammeligste Maade, bedraget sine Kunder som sine Partnere, flere Gange forløbet Retten og drevet aabenlyst Søroveri efter en storartet Maalestok. Var Dødsstraf, hvormed Datiden var saa rundhaandet, nogetsteds paa sin rette Plads, saa syntes det at være her.

Men Valkendorf oversaa, at der i dette særlige Tilfælde var

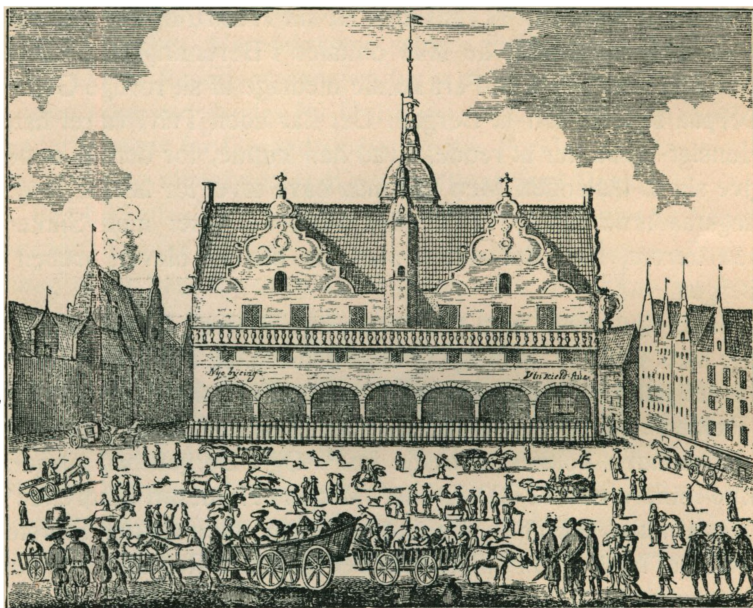

Fig. 24. Københavns Raadhus.
(Efter Resens Atlas.)

Forskel mellem den moralske og juridiske Berettigelse til at anvende Straf. Alle hine Forseelser var jo, efter Forliget og den kongelige Benaadning, skrevne i Glemmebogen. Den sidste Voldsdaad fra Færøerne var endnu ubekendt hernede. Det hele, der forelaa, var altsaa kun Klagen fra det engelske Hus.

Men indskrænkedes Sagen hertil, saa var Mogens Hejnesøn meget vanskelig at ramme. Hvad han havde gjort, var udført i Moritz af Oraniens Tjeneste, som dennes „bestilter Kaptajn“.

Havde han overskredet sin Fuldmagt, blev det en Sag mellem disse to, og en Klage som den foreliggende maatte derfor stiles ikke til Danmark, men til Holland, hvor Admiralitetet havde at afgøre Sagen. Om der saa var nok saa stor Sandsynlighed for, at Mogens Hejnesøn i dette Tilfælde havde begaaet Sørøveri, vilde det være ulovligt paa Sagens nuværende Standpunkt at paadømme den herhjemme.

Christoffer Valkendorf var imidlertid for meget en Handlingens Mand til at lægge Vægt paa disse Hindringer. Vant til at bevæge sig i Forhold, hvor det gjaldt om at gøre lyst ved et Magtsprog, værdsatte han ikke den blot formelle Ret stort højere end gammelt Spind, som snarest burde støves ned ved en Afgørelse efter Billighed. Der var ingen Tvivl om, at Mogens Hejnesøn fortjente Døden, og han skulde faa den. Næppe var derfor i September Maaned det engelske Hus's Fuldmægtig, Thomas Umfredt, kommen til København for at forfølge Sagen¹, førend Valkendorf befalede Raadstueretten (Fig. 24), som man stundom brugte til Domstol i slige mellemfolkelige Spørgsmaal², at tage Parterne for sig og fælde Dom.

2

Nu begyndte en Strid af den mest ejendommelige Art. Uklart og forvirret stillet, for en uberettiget Domstol, blev Sagens Retsspørgsmaal det forsvindende lige overfor de stærkere Udenoms-Hensyn, der drog hver i sin Retning. Mogens Hejnesøns Bestalling som hollandsk Orlogskaptajn, som han efter al Sandsynlighed har kunnet fremlægge i Retten — endnu 10 Aar efter fandtes Dokumentet i Hans Lindenovs Værge³ — synes ikke at have gjort nogen Virkning, saa lidt som det lader til, at Englænderen har anvendt den nærliggende Indvending, at England og Holland den Gang ikke var i Krig sammen⁴. Den egentlige Kamp mellem Parterne førtes ikke i Retssalen, men udenfor denne.

Den engelske befuldmægtigede gik først og fremmest ud paa at faa Erstatning for det røvede Gods; at faa Mogens Hejnesøn dødsdømt var ham mindre vigtigt. Men Folk, der udgav sig for hans Venner, tilraadede ham bestemt først at forlange Mogens Hejnesøn dødsdømt for Overfaldet, saa — paastod de — fulgte heraf ifølge dansk Lov med Nødvendighed Forpligtelsen til Skades-Erstatning¹. Om disse Raadgivere har været Mogens Hejnesøns eller hans Modparts Venner, er ikke let at afgøre. Begge Slags interesserede sig fortrinsvis for hans Gods. Selv var hans trods Anklagen paa Livet og den ubekvemme Stilling i Fængslet i meget godt Humør. Han svor paa, at hidtil havde han kun været Købmand, men for Fremtiden vilde han være Fribytter². Snart truede han, snart lo han ad den ulykkelige Thomas Umfredt, saa at denne ikke vidste, hvad han skulde tro, men begyndte at frygte for, at Fangen haabede paa ved Venners Hjælp at slippe bort³.

Det var ham derfor en ikke ringe Beroligelse, da Mogens Hejnesøn en Dag tilbød ham at afgøre den hele Sag i Mindelighed. Der laa jo to af Mogens Hejnesøns Skibe her i Farvandene, „Svanen“ ladet med Salt ved Helsingør og et andet ladet med Stykgods paa Københavns Rhed. Hvad om Thomas Umfredt fik Pant i disse Skibe og deres Ladninger for 24,000 Kroner og lod dermed Sagen være afgjort?⁴ Den engelske befuldmægtigede var tilbøjelig til at gaa ind derpaa. Men just som det skulde ordnes, beslaglagde nogle danske Adelsmænd baade Skibene og Godset under Paaskud af, at Mogens Hejnesøn skyldte dem Penge og var uberettiget til at afstaa sit Gods til en tredje.

Var det maaske Ludvig Munk, hvis Skib „Samson“ endnu ikke var betalt, eller var det Hans Lindenov, Mogens Hejnesøns Handelsfælle, der havde Part i Ladningerne, som her var de optrædende? Det vides ikke. Men Thomas Umfredt saa ikke uden Grund heri et Udtryk for, at man agtede at befri Mogens Hejnesøn uden mindste Erstatning. Han pressede derfor paa igen og forlangte uden Opsættelse Dom i Sagen angaaende den fangnes Liv.

Mogens Hejnesøn var imidlertid ikke dermed afskaaren fra

Udveje. Han gjorde Thomas Umfredt det broget nok ved uafbrudt at finde paa nye Paaskud til at faa Sagen udsat. Endnu i December Maaned opnaaede han seks Ugers Udsættelse under Paaskud af, at der burde gives ham Frist til at lade opsøge nogle Brevskaber og Beviser, der laa i Aalborg¹. I sin Nød henvendte da Thomas Umfredt sig til Christoffer Valkendorf og fik af denne udvirket Befaling til Retten om ikke at tillade yderligere Udsættelse, men fælde Dom i Sagen, naar de seks Uger var forløbne².

Nu begyndte det at se farligt ud for Mogens Hejnesøn og Udsigterne stærkt at indsnevres. For at redde ham skrev da Hans Lindenov til Regeringsraaderne³, hen ad den Tid, Dommen skulde fældes, og underrettede dem om, at han og Mogens Hejnesøn havde i længere Tid staaet i Handelsforbindelse sammen, men det endelige Regnskab mellem dem var endnu ikke opgjort. Han maatte derfor anmode om, at der, inden noget afgørende skete i Sagen, blev givet Mogens Hejnesøn Lejlighed til at skaffe sine Regnskaber tilveje, saa at han og Hans Lindenov paa en Dag, som Regeringsraaderne maaske nærmere vilde bestemme, kunde opgøre hele deres Mellemværende.

Dette var rent formue-retligt set billigt og retfærdigt. Men det var dobbelt nødvendigt i et Tilfælde som nærværende. Thi blev Mogens Hejnesøn muligen straffet paa Livet, uden at Hans Lindenov havde faaet Lejlighed til at bevise, hvori deres Handelsforbindelse havde bestaaet, saa vilde denne bagefter være værgeløs mod Beskyldninger for at have været delagtig i mulig ulovlig Handel med ham. Hans Lindenov maatte derfor fremkomme med denne Anmodning dels af Hensyn til sine Formuesforhold, men først og fremmest af Hensyn til sin Ære.

Da Brevet kom til København, var de to sindigste af Regeringsraaderne fraværende⁴. Niels Kaas var i Sønderjylland for at forhandle med Henrik Ranzau⁵, Jørgen Rosenkrans var paa Rosenholm. Der var da kun Peder Munk tilbage, som næppe vilde hindre Christoffer Valkendorf i at handle egenmægtigt i en Sag som denne. Christoffer Valkendorf kendte for vel Hans Lindenovs Forhold til Mogens Hejnesøn, de var omtrent to Alen

af eet Stykke, og en Anmodning fra Hans Lindenov om Opsætelse var derfor for Valkendorf kun en Opfordring til at fremskynde Sagen.

Da han havde faaet Brevet, lod han den engelske befuldmægtigede kalde og spurgte ham, om han ønskede Sagen udsat, hvortil denne naturligvis svarede, at han maatte holde paa Dommens snarlige Udførelse; der var just fældet Dødsdom samme Dag, og han vilde ikke afstaa fra sin Ret. Derpaa sendte Valkendorf Lindenovs Brev til Fangen med Ordre til at give skriftlig Erklæring om deres Mellemværende, da der ikke vilde være Tid til at opsætte Dommens Udførelse, indtil Regnskabsbøgerne var skaffede.

Mogens Hejnesøn var imidlertid meget for lun til at give nogen bestemt Erklæring fra sig. Han indsaa fuldt vel, at hans Liv nu afgang af, hvad Svar han gav. Han skrev derfor en Erklæring, der ikke var meget oplysende, naar erindres, at den var Svar paa forlangt Redegørelse for, hvor meget han og Hans Lindenov var hinanden skyldige. Han indskrænkede sig nemlig til at bekende, at de endnu ikke havde gjort noget klart Regnskab sammen, og at dette vilde være meget indviklet, eftersom de havde staaet i Handelsforhold lige fra den Tid, da Hans Lindenov kom til Bergen¹.

Den Besked skulde ikke gøre nogen klogere. Christoffer Valkendorf lod sig imidlertid ikke forbløffe. Han lod blot Slaget gaa videre og skrev til Hans Lindenov, at han havde modtaget hans Skrivelse og i den Anledning anmodet Thomas Umfredt om at lade Sagen udsætte. Denne, der imidlertid havde erhvervet Dødsdom over Mogens Hejnesøn, var ikke til at bevæge fra sin Ret, idet han foregav nu at være bleven opholdt over et halvt Aar. Valkendorf kunde da ikke med sin bedste Vilje opfylde Hans Lindenovs Begæring. For imidlertid at gøre, hvad der stod i hans Magt, havde han ladet Mogens Hejnesøn afgive en skriftlig Erklæring om deres Mellemværende, hvilken han hoslagt tillod sig at oversende Hans Lindenov².

Det sidste Haab om Redning ad denne Vej var altsaa afskaaret for Mogens Hejnesøn. Borgmestre og Raad havde den 16. Januar

1589 dømt ham til Døden, og Englænderen forlangte Dommen udført. Var der da intet Haab om Frelse tilbage? Jo, hvis det kunde lykkes ham at faa Sagen indanket for en højere Domstol, for det samlede Rigsraad eller blot for de fire Regeringsraader. Der er næppe nogen Tvivl om, at han har forsøgt at benytte denne Udvej. Men her spærrede Christoffer Valkendorf ham Vejen. Han paatog sig Ansvar for, hvad der skete. Han vidste, at Mogens Hejnesøn var skyldig til Døden ikke for een, men for ti Forseelser. Her kunde ikke være Tale om Eftergivenhed. Han befalede Borgmester og Raad at lade Dommen snarest muligt udføre.

Lørdagen den 18de Januar var Mogens Hejnesøns sidste¹. I den mørke Vintermorgen længe før Dag² førtes han fra sit Fængsel over Slotsgaarden, forbi den øde Kancellibygning ud paa Slotspladsen. Det maa have været et uhyggeligt Skue: Slottets skumle Mure belyste af Faklernes urolige Skær, Genskin og dobbelt Mørke ud over Havnen til den lave Husrække paa den anden Side, Kresen af bevæbnede med Bødlen i Midten, hvor Vandringens Maal var sat og den bagbundne Mogens Hejnesøn førtes hen til Blokken. Han var imidlertid sig selv lig, kæk og uforsagt til det sidste. Da Bødlen vilde binde ham et Tørklæde for Øjnene, svarede han: „Nej, jeg har set saa mangen en dragen Klinge før. Jeg er ikke ræd, vær du det blot ikke heller!“³ Derpaa knælede han, og hans Hoved faldt. Hans Legeme jordes paa den nærmeste Kirkegaard ved Nicolaj Kirke⁴. Da Christoffer Valkendorf om Morgenen begav sig fra sin Gaard paa Amagertorv⁵ op til Slottet, kunde han overbevise sig om, at Retfærdigheden var sket Fyldest og alt forbi.

3

Dagene gik, andre Begivenheder fortrængte dem, der engang havde vakt Opsigt. Hvo talte en Maaned efter i København om Mogens Hejnesøn og hans Henrettelse? Christoffer Valkendorf var derimod nu i alles Munde. Hans storartede Gave til de stu-

derende, „Valkendorfs Kollegium“, blev just indviet, og i den Anledning gav han et Gilde for alle Stadens Professorer, Præster og Kapellaner. Det gik muntert til, han var selv utrættelig til at opfordre til Lystighed, de to unge Mennesker, der først slog Gækken løs, fik hver 4 Kroner af ham¹.

Nye Begivenheder afløste atter denne. Prinsessernes forestaaende Bryllup med alle de storartede Forberedelser gav rigt Stof til Samtale og Valkendorf mere end nok at gøre. Enkedronning Sophia var næppe let at gøre Indkøb for. Men medens han maatte bestille Sølvfade og Sadler, Vogne, Gyldenstykkets Kjoler og Perlelad, og skrive Brev paa Brev med Besked og ny Besked til Frederiksborg², medens han saaledes travlt og virksomt færdedes i Dagslyset foroven, laa Mogens Hejnesøn gemt og glemt i Graven paa Nicolaj Kirkegaard.

Hans Liv var endt, Striden var omme. Og dog skulde den endnu en Gang blusse op. Selv ikke Døden formaaede at skille disse Modstandere ad. Endnu en Gang skulde han rejse sig i sin Kraft og vriste Valkendorf Sejren af Hænde grundigere end nogensinde tilforn.

Venskab er udholdende. Hævnlyst er det samme. Da Hans Lindenov modtog Christoffer Valkendorfs Brev og deraf erfarede sin Vens Skæbne, blev han højlig forbitret. Som retskyndig kunde han indse, at Sagen var urigtig taget fra Ende til anden, og ikke mindst dens sidste bratte Slutning, hvor Valkendorf, trods Lindenovs Fordring om Afregning, egenmægtigt havde ladet den domfældte henrette uden Appel og uden sine fraværende Embedsbrødres Samtykke. At denne Adfærd vistnok vilde medføre Hans Lindenov et Pengetab, forringede ikke hans Vrede.

Han skrev straks til Borgmestre og Raad i København og forlangte en Afskrift af den over Mogens Hejnesøn fældede Dom. Fra disse modtog han imidlertid, uvist under hvilket Paa-skud, Afslag paa sin Begæring³. I højeste Grad forbitret skrev han da til Niels Kaas og Jørgen Rosenkrans, klagede over den ulovlige Hurtighed, hvormed Christoffer Valkendorf havde ladet Mogens Hejnesøn henrette, trods Hans Lindenovs derimod i rette Tid nedlagte Indsigelse, og begærede i den Anledning en

Stævning over Valkendorf til næste Herredag, da han agtede at gøre denne ansvarlig for det ham derved tilføjede Tab¹. Ligeledes hjalp han vistnok Mogens Hejnesøns Enke, Sophie Gynthersberg, til Rette med at tage Stævning over Valkendorf i Anledning af Mordet paa hendes Ægtefælle, saa at Mogens Hejnesøns Død altsaa skaffede Rentemesteren ikke mindre end to forskellige Retssager. Der holdtes ingen Herredag i dette Aar. Afgørelsen maatte da opsættes til Sommeren 1590. Denne Opsættelse skaffede Christoffer Valkendorf en tredje Sag til.

Den trettenaarige Christian den Fjerdes Virksomhed paa Herredagene begyndte med en bevæget Samling. I Kolding (Fig. 25), August 1590, skulde den ene af Regeringsraaderne ikke mindre end tre Gange staa paa den anklagedes Plads og hver Gang for andre Sager end de sædvanlige Ejendomstrætter. Herredagen blev saaledes i og for sig mærkelig ved de Sager, som kom for, men endnu mere ved de Følger, som de drog efter sig. Den første Anklage slap Christoffer Valkendorf endda nogenlunde fra². Sagen behandlede den 4de August, og Anklageren var ingen anden end hans Regeringsfælle Admiral Peder Munk, der tiltalte ham for den slette Tilstand, hvori Flaaden havde været, da den forrige Aar skulde overføre Christian den Fjerdes Søster Anna som Brud til Skotland. Skammen herfor var kommen til at hvile paa Peder Munk, men Ansvarret burde lægges paa Christoffer Valkendorf, der i sin Tid havde faaet udvirket hos Frederik den Anden, at Peder Munk, skøndt Admiral, ikke skulde have Tilsynet med Holmen og Orlogsskibene, men at dette skulde henhøre under Valkendorfs Myndighed.

Det var nok egentlig denne gamle Gæld, som Peder Munk gerne vilde have afgjort nu. Men Rentemesteren smuttede under ved at henvise til Underadmiralens og nogle af de mest betroede Skipperes Vidnesbyrd for, at alt det behørigte til Flaadens Behov var blevet udleveret. Det maatte altsaa være Skippernes eller Tømmermændenes Skyld, hvis Skibene var sprungne læk i Søen. Men hvad der dog mere end noget andet bidrog til at undskyldte Valkendorf, og selvfølgelig ogsaa Peder Munk, var

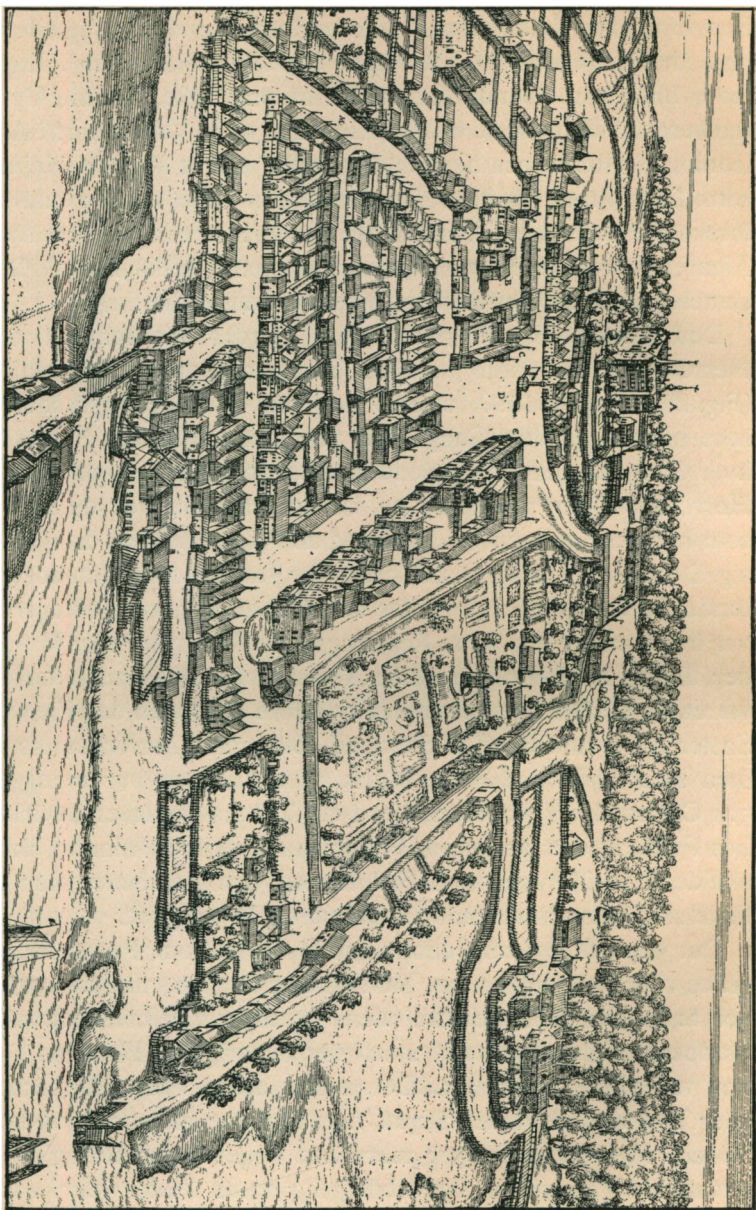

Fig. 25. Kolding og Koldinghus i det 16de Aarhundrede.
(Efter Braunius: Theatrum urbium V. Bind.)

den Kendsgerning, som var alle Dommerne velbekendt, at Uheldet paa Søen havde en helt anden og dybere Grund.

For ikke en Maaned siden havde nemlig seks Hekse i København tilstaaet¹, at de ved deres Trolddoms Kunster havde bragt Ulykke over Flaaden. Det var Lerpotterne paa Bordet i Karen Vævers Hus, som havde hindret Skibene i at naa Skotland. Det var hendes Apostel „Langvinus“, der blev sendt efter Flaaden i en tom Øltønde, og de to Djævlø „Pil-Hestesko“ og „Smuk“, som havde hængt sig fast ved Kølen og hindret Farten. Imod saadanne Magter var selv en Rentemester for intet at regne, og det vilde være ørkesløst nu at søge efter andre Grunde, naar man kendte de virkelige og naturlige. Sagen blev derfor „taget overtværs“ som det hedder i Dommen. Storm og Uvejr fik Skylden, men enhver vidste nok, hvem der havde fremkaldt dem. Derfor blev Admiralen og Rentemesteren begge erklærede for uskyldige, medens Heksene bagefter, som billigt var, blev brændt, tretten i alt.

Christoffer Valkendorf slap altsaa vel fra denne Sag. Men ganske anderledes farlige var de to, der stod tilbage. Ingen, der var nøje inde i, hvad der var sket, kunde være i Tvivl om, at han havde handlet ulovligt. Til Modstander havde han en øvet Jurist, en af Landsdommerne, der næppe vilde lade ham dø i Synden. Og hvad værre var, imod sig havde han tillige hele den offentlige Mening, der uvilkaarligt tager Parti for den lidende Part, dobbelt, naar denne er sket Uret.

Det kunde blive en Sag af de mest alvorlige Følger. Hvilken Straf syntes haard nok mod den, der havde misbrugt sin Magt til under Lovlighedens Skin at begaa Mord paa en Uven — thi at det ikke var tilfældigt, men forsætligt, at slig Ulovlighed var bleven anvendt netop mod Mogens Hejnesøn, derfor borgede hans og Rentemesterens tidligere Retstrætter — og det især paa en Tid som denne, hvor der regeredes i en umyndigs Navn og man altsaa burde optræde dobbelt forsigtigt. Der er ikke Tvivl om, at Følelser som disse gjorde sig mere eller mindre gældende hos alle, ikke mindst hos dem, der kunde ønske at afløse Christoffer Valkendorf.

Intet Under da, at de to Retssagers Udfald blev imødeset med største Spænding. Vil man have en ringe Maalestok for denne Spænding, behøver man blot at lægge Mærke til den Iver, hvormed Eftertiden har søgt efter de paagældende Domme. Fra den lærde Retshistoriker Kolderup Rosenvinges Tid¹ indtil vore Dage har man stadig anstrængt sig for at komme paa Spor efter dem, men forgæves.

Grunden er indlysende, naar man hører den: der er slet ingen Domme blevet fældet. Heri ligger et yderligere Bevis for den Vægt, som Samtiden tillagde disse to Sager. De var af den Betydning, at de end ikke uden Men kunde betros til en retslig Afgørelse. Det maatte jo være i allerhøjeste Grad pinligt ikke blot for Valkendorf selv, men tillige for hans tro Fæller i Regeringen, ja, for enhver Rigsraad med nogen Sans for det sømmelige, at se Styrelsens Fejl blive offentligt stillede til Skue. At dømme strengt i disse Sager vilde være yderligere at udraabe det skete. At dømme mildt vilde være endnu værre. Og hvad endelig Anklagerne angik, saa var det et Spørgsmaal, om de ikke, da jo den døde nu engang ikke lod sig gøre levende igen, kunde bringe mere ud af et Forlig end af en Dom, baade i Retning af klingende Vederlag og Ry for ædel Forsonlighed.

Men hvo skulde stifte et slikt Forlig? Var det Regeringsraaderne, kunde det bagefter udlægges som uretfærdigt Sammenhold mellem Rigets Stormænd, og den folkelige Omtale vilde hurtigt vide at anvende Ordsproget om den ene Ravn, der ikke hugger Øjet ud paa den anden. Trække Prinsen ind i slikt var misligt; han var for ung endnu til at indvies altfor meget i Sager af denne Natur. Udenforstaaende vilde tro, at han var bleven brugt som Skalkeskjul, og selv vilde han tabe den tilbørlige Agtelse for sine Formyndere, naar han saa dem være i Stand til at begaa saadanne Forseelser. Nej, kun een havde baade Myndighed og Forstand nok til at ordne det hele ved Forlig, det var Enkedronning Sophie. Tilfældet vilde, at hun just paa samme Tid var til Stede paa Koldinghus. Til hende henvendte man sig².

To Dage efter Retssagen mellem Valkendorf og Peder Munk,

den 6te August 1590, maatte Christoffer Valkendorf — efter forudgaaende Forhandlinger, hvori baade Enkedronningen og andre havde taget Del, — tillige med Modparten underskrive en meget ydmygende Overenskomst¹. Han forpligtede sig heri til at overlevere Sophie Gyntersberg den Dom, som Raadstueretten i København havde fældet over hendes Husbond Mogens Hejnesøn. Den Afskrift deraf, som fandtes i Københavns Stadsbog, skulde udtages eller udskræbes af Bogen, og Dommen selv skulde være død og magtesløs og ikke komme Mogens Hejnesøn, hans Hustru og Børn til Skade paa Ære og Rygte i nogen Maade. Det skulde staa Sophie Gyntersberg frit for at lade optage Mogens Hejnesøns Lig og atter begrave det, hvor hun lystede. Christoffer Valkendorf forpligtede sig til at betale hende 4000 Kroner til at opføde sine smaa Børn for, og ligeledes til at betale Hans Lindenov 8000 Kr. for det Tab, han havde lidt ved Mogens Hejnesøns Henrettelse. Hermed skulde Sagen til evig Tid være afgjort, og aldrig mere at maatte oppripes. Alle tagne Stævninger skulde være døde og magtesløse, og ligesaa al den Tiltale, de kunde have til hverandre indbyrdes eller til andre i denne Sag².

Skøndt det fra een Side set maatte synes at være naadigt sluppet for Christoffer Valkendorf, saa var Betingelserne dog i og for sig haarde nok. De blev imidlertid overtrufne af, hvad der ikke stod i Overenskomsten, men hvad der vel mundtligt afgjordes mellem ham og Rigsraadet, og i hvert Fald sikkert blev en Følge af Retssagen: Christoffer Valkendorf fjernedes fra sine Embeder.

Hvilke disse var, kunde selv Datiden have vanskeligt nok ved at gøre Rede for, thi med hans utrolige Arbejdsevne og Virkelyst havde han efterhaanden faaet lagt meget ind under sig. Vel synes han Sommeren forud, da han fik Vordingborg i Forlening³ og saaledes oftere maatte være borte fra København, at have i det mindste af Navn opgivet at være Rentemester⁴. Men af Gavn var han vedbleven og virkede fremdeles som en Overbestyrer af Rigernes samlede Pengevæsen. Des sværere maa det være faldet ham nu at skulle afgive alt. Vi kan næsten Dag

for Dag følge Afviklingen. Den 6te August sluttedes Forliget. Et Par Dage efter maatte han „tage Afsked hos menige Danmarks Riges Raad“ med Løfte om snarest at ville indstille sig igen med alle sine Regnskaber og forklare dem for Rigsraadet. Den 12te August blev det ham som en sær Naade bevilget ikke at skulle

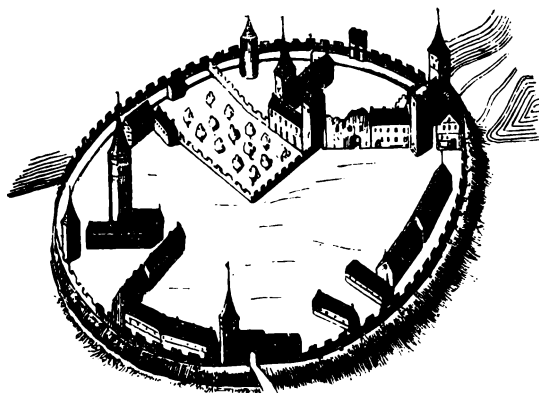

Fig. 26. Vordingborg Slot.
(Efter Resen.)

farte frem og tilbage med Regnskaberne, men at maatte bringe dem i Orden til tre Ugers Dagen efter Mikkelsdag og saa aflægge dem for fire dertil beskikkede Rigsraader¹. Den 13 August udfærdigedes en kongelig Skrivelse, hvorunder der for første Gang som fjerde Regeringsraad ikke længer stod

Christoffer Valkendorf, men Navnet paa den nyvalgte: Hak Ulfstand².

Selv var han nogle Dage forud dragen over til København og sit Len Vordingborg Slot (Fig. 26 og 27) for i sin paatvungne Uvirksomhed at gøre sine Regnskaber op og saaledes genopleve Mindet om Fortids Magt. Ogsaa heri gødes der Malurt. Da de vidtløftige Regnskaber ikke var i Orden til lovet Tid, maatte han finde sig i at modtage en Røffel paa Foranledning af en fordums underordnet³.

4

Der var aabenbart en stærk Medfølelse hos de i Kolding forsamlede Rigsraader for Mogens Hejnesøns Enke og en udpræget Tilbøjelighed til efter Evne at mildne hendes Tab. Det faldt derfor i god Jord, da hun bad dem om at yde hende en fremtidig

Understøttelse, for at hun ikke nu, da hun havde „mistet sin Husbond, som her i Verden næst Gud var hende kærest“, tilige skulde komme til at lide af Sorgen for sit Udkomme. Regeringsraaderne tog sig af Sagen og skrev i Prinsens Navn til Abbedissen for Maribo adelige Jomfrukloster om at optage hende i Klostret, „da hendes Sind nu var vendt fra denne Verden, og hun herefter agtede at leve i Enlighed og idelig at tjene Gud“¹. Abbedissen synes imidlertid at have gjort Vanskeligheder mod denne Optagelse, der stred mod Klostrets Regler. Ikke uden Føje kunde hun indvende, at Sophie Gyntersberg ved at ægte Mogens Hejnesøn havde givet Afkald paa saavel sin adelige som sin jomfruelige Stand. Endnu i Slutningen af November var man lige vidt, og det samlede Rigsraad maatte skrive til den nærmeste Lensmand om at se at faa Abbedissen talt til Rette i denne Sag².

Om dette er lykkedes, er ikke ganske klart. I hvert Fald har Sophie Gyntersbergs Ophold i Klostret ikke været af lang Varighed. Hendes Sind maa atter have vendt sig til denne Verden, thi Aaret efter erholdt hun af Regeringsraaderne

baade Korntiende af Nørre- og Søndertranders Sogne ved Aalborg³ og en kongelig Gaard i Bergenhus Len til Underhold og Bopæl⁴. Ogsaa hendes Tanker om den enlige Stands Fortrin forandrede sig, thi nogen Tid efter indlod hun sig i et nyt Ægteskab⁵.

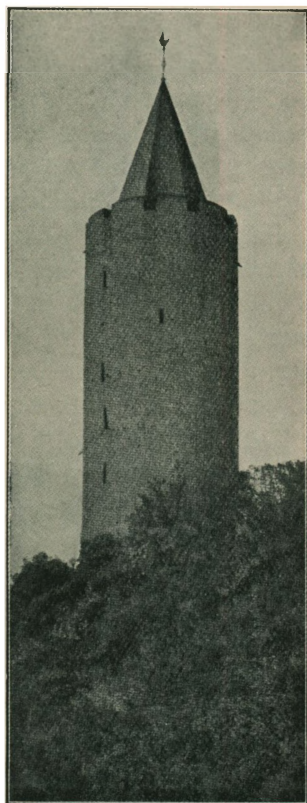

Fig. 27. „Gaasetårnet“ ved Vordingborg Slot. Syv Stokværk højt, opført af Valdemar Atterdag.

Det Punkt i Forliget, hvis Udførelse vistnok har været mest krænkende for Christoffer Valkendorf, var Bestemmelsen om, at den henrettedes Lig maatte optages af Graven og med Ære stedes til Jorde. Ganske vist behøvede han ikke at overvære dette. Men det maatte nødvendigvis vække Opsigt og bringe hans Uret i alles Munde netop paa det Sted, hvor han mindst ønskede det, i hans gamle, kære København, hvor han i en Aarrække havde virket næsten som enevældig og paa sin ejendommelige haarde Maade skabt sig Uvenner¹, samtidigt med at han faderligt havde sørget for Byens Tarv.

Hans Lindenov og Sophie Gyntersberg gjorde saa meget ud af dette Optrin som muligt. Og fra deres Synspunkt med Rette, thi kun saaledes fik det ret Præg af en Æresoprejsning. Med stor Højtidelighed² og under almindelig Deltagelse blev Kisten tagen op af Jorden. Den sørgende Enke var selv til Stede, og Hans Lindenovs Folk forrettede Arbejdet³. Hos Guldsmed Witte i København havde man bestilt en Metalplade, hvori var indgravet: „Herunder hviler den ærlige Mogens Hejnesøn“⁴. Den fæstedes paa Kisten, og under almindelig Klokkeringning⁵ satte Toget sig i Bevægelse. Hvorvidt det har forlænget sin Vandring til Havnen ved at lægge Vejen om ad Amagerterv forbi Christoffer Valkendorfs Bolig, vides ikke, men Fristelsen hertil maatte være stor; der maatte ligge noget eget pirrende i en saadan Forbimarsch.

Liget førtes til Nørrejylland. Der ringedes fra alle Kirker undervejs, hvor Toget drog frem⁶, og saaledes naaede man endelig Landsdommerens Gaard, Ørslev Kloster (Fig. 28), i hvis Kirke Graven var beredt. Da Kisten var nedsat, lod Hans Lindenov paa Kirke-Væggen anbringe en Mindetavle⁷ over den afdøde. Man maa lade ham, at han i denne Gravskrift ikke lod noget Middel ubenyttet for at hindre, at Eftertiden skulde miskende hans Ven. Øverst satte han en kort Beskrivelse af Mogens Hejnesøns Person og Liv, hvori det hed, at han havde udmærket sig ved Fromhed, Forstand, ædel Natur og sjælden Erfaring. Efter at have døjet mange Farer og udført mange herlige Bedrifter hjemme og ude, var han endelig i København bleven

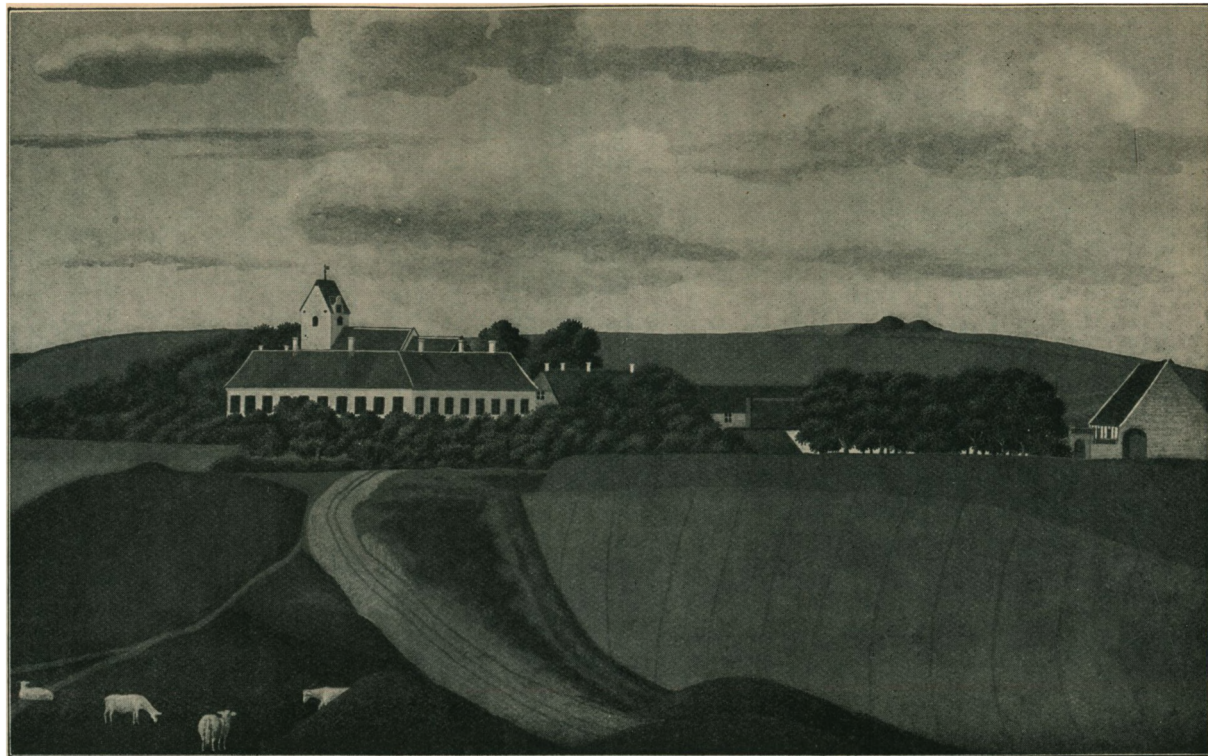

Fig. 28. Ørslev Kloster.

Akvarel af R. H. Kruse 1838 (Nationalmuseet i København.)

Genstand for en forvirret Retsforfølgelse¹ og derpaa dødsdømt og henrettet under alle brave Menneskers Beklagelse.

Neden under fik han sagt sin Mening i en forblømt, men tillige langt drøjere Form, idet han nemlig anvendte det teologiske Krigspuds: i Læ bag et Skriftsted at bestryge sin Modstander. Han anførte Visdommens Bog, andet Kapitel, hvori det hedder: „Vi ville fordømme ham til en skændig Død, da skal man kende ham paa hans Ord. Saadant misforstaar de; deres Ondskab har forblindet dem, saa at de ikke kende Guds lønlige Domme, thi de have ikke det Haab, at et helligt Levnet skal blive lønnet, og de agte ikke den Ære, som de ustraffelige skulle have. Thi Gud skabte Mennesket til det evige Liv og gjorde ham til et Billede, at han skulde være ligesom Han er. Men af Djævelens Avind er Døden kommen ind i Verden, og de, som ere af hans Del, hjælpe ogsaa dertil.“ — Der var ingen Tvivl om, hvilken „Del“ Christoffer Valkendorf her henregnedes til.

Sluttelig tilføjede han det i hine Dages Gravskrifter uundgaaelige latinske Digt. Hovedpunktet deri var, at Navnet Mogens eller Magnus paa Dansk betyder: stor. Og Magnus havde virkelig været magnus, ja maximus. Ogsaa under denne Form fik Valkendorf sit Hip:

„En af de Store forsøgte engang at gøre mig lille.

Dog kun omsonst, thi mit Navn melder om Storhed som før“².

Lovprisningen endte med følgende Raket-Knald, der udtrykte Mogens Hejnesøns beskedne Syn paa sig og sit Livsløb: „Neptun overgaar Mars, Æolus atter Neptun, men jeg dem alle tilsammen. Vel lykkedes det den aldrig mættede Avind at volde mit Fald. Men Dyden overlever Døden.“

„Hans Lindenov satte dette Minde.“

Hermed skulde man da tro, at den lange Strid endelig var forbi. Mogens Hejnesøn sov jo den dybe Slummer. Hans Lindenov kunde nu have Ro i sin Sjæl, han havde opfyldt alle Pligter mod sin Ven og sig selv. Og Christoffer Valkendorf vilde næppe

med sin gode Vilje mere bringe denne Sag paa Bane. — Og dog skulde Striden drage videre Følger efter sig. Endnu engang skulde alle de efterlevende i den Anledning blive tvungne frem paa Skuepladsen.

En Stat kan indadtil tilbagekalde, hvad den har gjort, ved at afskedige og straffe den Statstjener, der har handlet urigtigt. Udadtil falder en slig Tilbagekaldelse altid vanskeligere, og Staten hæfter selv for, hvad dens Embedsmænd har udført. En Sag som den med Mogens Hejnesøn var meget vanskelig at fremstille for fremmede paa en Maade, saa at Skammen og Ansvarret ikke faldt tilbage paa Regeringen selv. Da ikke desto mindre Krav paa Forklaring om, hvad der var foregaaet, blev rettet til Danmark, nødtes Regeringen lidt efter lidt til at gøre Mogens Hejnesøns Sag til sin og tilsidst til at anvende hans ejendommelige Begreber om Lov og Ret imod de altfor paatrængende fremmede. Dette var maaske den fyldigste Æresoprejsning, som blev Mogens Hejnesøn til Del.

Man kan ikke undre sig over, at det engelske Handelshus kun var lidet tilfreds med istedetfor Erstatning at faa Forsikring om, at Mogens Hejnesøn var bleven henrettet for sin Misgerning. Men helt intetsigende blev dette Vederlag, da det kort efter blev berettet, at den henrettede nu var bleven optagen igen og med Ære stedt til Jorde. Som naturligt var, pressede de forurettede paa for at faa Forklaring herfor og virkelig Erstatning. De deraf opstaaede Forhandlinger viser tydeligere end noget andet det Virvar, som Mogens Hejnesøn og hans Død havde givet Anledning til.

Allerede medens Sagen imod Mogens Hejnesøn stod paa og Dommen endnu ikke var fældet, havde den danske Regering, rimeligvis Christoffer Valkendorf, givet Thomas Umfredt halvvejs Løfte om Skadeserstatning¹. Da dette ikke var blevet opfyldt, men, som det lader, Hans Lindenov og Kammerater havde beslaglagt alt, hvad Mogens Hejnesøn besad², havde det engelske Hus henvendt sig til Dronning Elisabeth og bedt om hendes Forbøn og Anbefaling i denne Sag. Hun havde sendt ikke mindre end to Skrivelser³ desangaaende til Danmark, da Sagen med

et antog den uventede Vending ved Mogens Hejnesøns Æresoprejsning. Dette satte, som rimeligt var, ondt Blod. I England havde man slaaet sig til Ro med det danske Svar, at Mogens Hejnesøn intet havde efterladt sig, og Erstatning var derfor umulig, da man dog vel ikke vilde forlange, at den danske Regering skulde udrede denne¹. Men nu blussede Striden op med fornyet Kraft.

Det engelske Hus indgav paany en Klage til Dronning Elisabeth, og denne sendte den i Aaret 1592 ledsaget med et høfligt, men meget tydeligt Brev fra hende selv til den danske Regering². Det var i Virkeligheden den skarpest mulige Form, hun havde valgt. Thi i Klagen³, der jo var stilet til hende, tog Ansøgerne Bladet fra Munden og gav den mest utilslørede Fremstilling af, hvor lovløst alt var gaaet til under Retssagen imod Mogens Hejnesøn: Uvedkommende Adelsmænd havde faaet Lov til at beslaglægge hans Gods tilhøjre og venstre; alle havde været enige om at rapse til sig og gemme det, hvorom Striden førtes; Hovedpersonen selv var optraadt paa en Maade, som lod formode, at man var betænkt paa at lade ham undløbe, hvorfor deres Fuldmægtig havde maattet sikre sig ved at holde paa Dødsdommens snarlige Udførelse. Vel havde Rigsraaderne senere svaret, at Danmark havde gjort alt, hvad man kunde forlange og mere endda ved at lade Sagen behandle i København og ikke i Holland, hvor den egentlig hørte hjemme. Men enhver uhildet vilde kunne indse, at dette var et tvivlsomt Gode, thi i Holland vilde de skadelidte forlængst være komne til deres Ret. Den danske Form for Retfærdighed, at opgrave Forbryderens Lig og jorde det med Ære, var i hvert Fald ikke meget fyldestgørende.

Heller ikke denne Skrivelse hjalp. Man synes fra dansk Side at have bidt det i sig og anvendt den dengang saa yndede Form for Undskyldning, at Regeringen kun var en Formynderregering og grumme nødigt vilde paadrage sig Ansvar ved at foretage afgørende Skridt. Det var jo kun nogle faa Aar om at gøre. Saa kunde den retmæssige Konge selv bestemme, hvad han maatte finde for godt.

5

Næppe var da Christian den Fjerde bleven myndig, førend Klagen over Mogens Hejnesøn ogsaa ganske rigtig kom igen. Da en dansk Udsending just var i England, benyttede man Lejligheden¹ til atter at paatale Sagen. I Begyndelsen af Aaret 1597 kom et af selve Handelshusets Medlemmer, Christoffer Read, hertil, udstyret med en anbefalingsskrivelse² fra Dronning Elisabeth og fast bestemt paa nu endelig engang at faa fremtvungen en Afgørelse. Christoffer Read fremstillede kort og klart, hvad han ønskede. Den Oprensning, som man havde givet ham og hans Medredere ved at henrette Mogens Hejnesøn for hans Overfald, var atter bleven taget tilbage, da man lod Sørøverens Lig optage og hæderligt begrave. Han maatte derfor andrage om at erholde en virkelig Erstatning — ikke af Regeringen, det kunde ikke falde ham ind — men af Mogens Hejnesøns Arvinger eller dem, der havde delt hans Efterladenskaber samt af dem, der havde udrustet ham til Sørøveriet.

Dette var en saa berettiget Fordring, at man vanskeligt skulde kunne afslaa den. Man søgte derfor ogsaa at omgaa den ved med tilsyneladende Beredvillighed Skridt for Skridt at skabe Hindringer. Men Christoffer Read var ligesaa fiffig en Modstander, saa Kampen blev haard og langvarig. Det varede et Aar førend man, og endda kun med Vold, fik ham fordriven.

Rigsraadet svarede ham, at han havde omtalt Mogens Hejnesøns Medskyldige. Det var klart, at han skulde faa sin Ret over disse, naar han blot vilde navngive dem³. Denne Faldgrube kom imidlertid Christoffer Read langt bedre over, end man skulde have ventet, og rettede derpaa et saa eftertrykkeligt Angreb paa sine Modstandere, at mere end een Rigsraad vistnok har rødmet ved hans Ord. Han svarede nemlig, at han maatte her udbede sig deres Bistand. Mogens Hejnesøns Lig var jo ved højlys Dag blevet optaget af Jorden og under stor Højtidelighed blevet ført bort. Han vilde derfor bede dem om at opgive, hvem der havde tilladt sig denne Bedrift, hvilket uden Tvivl var dem

bekendt. Hovedmændene herfor maatte han betegne som Mogens Hejnesøns Medskyldige, medmindre Rigsraadet kunde forelægge ham sort paa hvidt for, at det hele var foretaget ifølge Lov og Dom¹.

Det var en højst ubehagelig Vending. Der fandtes jo som bekendt ingen Dom desangaaende. Og Forliget ønskede man helst uomtalt, da det retsligt intet afgjorde og strængt taget jo egentlig blot stemplede Enkedronningen som den skyldige. Man synes derfor at være lusket ud af en Bagdør ved at afslaa at vidne i en Sag, hvori man selv skulde dømme, og at have overladt det til ham selv at skaffe sig sine Oplysninger.

Han gav imidlertid ikke tabt og anførte to, som skulde have været delagtige i Ligets Optagelse, nemlig den afdødes Hustru og saa en Guldsmed Witte, der havde forfærdiget Pladen med Indskriften paa Kisten. Over disse to begærede han Stævning. Det vilde unægtelig være vel galt, om Rigsraadet gav disse to, der jo kun havde handlet i deres gode Ret, til Pris for Angriberen. I det første Vidneforhør vilde vel desuden Enken blot paa-beraabe sig Forliget og derved gøre galt værre. Det lader derfor til, at man kun højst uvilligt har indladt sig paa at opfylde dette Christoffer Reads Forlangende; han maatte i hvert Fald to Gange kræve dem stævned², førend det skete.

Just paa dette vanskelige Punkt viste der sig imidlertid en Redning, som i det mindste for en Stund kunde bortmane Faren. Rigsraadet vilde heller end gerne være af med ham, og han vidste for vel, at hverken Enken eller Guldsmeden vilde kunne skaffe ham synderlig Erstatning. For ham kom det først og fremmest an paa at finde en Kassebeholdning, pligtig og stor nok til at svare det skyldige Beløb. Men just nu havde han faaet opsporet, at Mogens Hejnesøn 1585 ved sin Ankomst til Bergen med den røvede Ladning havde anvendt det meste af den til at betale sin Gæld til Jørgen Styckning i Bergen; og det var lykkedes ham at faa fat i selve Afregningen³. Jørgen Styckning var en ganske anderledes Mand at holde sig til end en stakkels Guldsmed og Enke. Han bad derfor Rigsraadet om en Befaling til Lensmanden i Bergen om at beslaglægge Jørgen Stycknings

Gods samt Ordre til samme om at optage Forhør over, hvem der iøvrigt havde staaet i Handelsforbindelse med ham¹. Det var en ypperlig Udvej. Herved aabnedes der Udsigt til for længere Tid at blive fri for den uvelkomne Gæst i København. Og gjorde Lensmanden i Bergen sin Pligt, skulde han ikke komme et Skridt videre der. Han fik derfor den forønskede Ordre² og drog til Bergen.

Da Christoffer Read eller hans Fuldmægtig i Eftersommeren 1597 kom til Bergen, var man dør hurtigt paa det rene med, hvorledes Sagen skulde tages. Han vilde have Penge. Ingen paa Stedet var interesseret i, at han fik dem. Han skulde møde Hindringer. Lensmanden i Bergen havde tidligere skrevet til Simon von Sahlingen — en i den Tid bekendt Købmand — at han havde ladet arrestere af Mogens Hejnesøns Gods til en Værdi af 12,000 Kroner. Da Christoffer Read nu forlangte Besked om dette Gods, svarede Lensmanden, at han ikke vidste et Ord derom, det maatte bero paa en Fejltagelse. Om Jørgen Styckning kunde han heller ingen Oplysninger give, han boede i Deventer og ikke i Bergen. Da endelig Christoffer Read forlangte Købmændenes Bøger fremlagte, for at det kunde oplyses, hvor der i sin Tid havde modtaget engelske Varer i Betaling af Mogens Hejnesøn, viste det sig mærkeligt nok, at alle havde faaet Betaling i rede Penge. Og paa dem kunde man da ikke se, hvem de havde tilhørt.

Det synes, som om Lensmanden, Laurits Kruse, ganske har forstaaet sin Regerings Mening. I det mindste lader det til, at han sluttelig er gaaet angrebsvis tilværks mod den ulykkelige Englænder og har krævet ham til Regnskab for, uden Føje at have klaget over en Borger i Bergen³. Udfaldet blev, at den fremmede tilsidst fortrak, uden at have opnaaet det allermindste.

Næppe var dette Forsøg strandet, førend Christoffer Read henvendte sig, ikke til Rigsraadet, men til Kongen selv, og bad ham bønligt om Hjælp. I sin Skrivelse⁴ gav han først en Fremstilling af alle sine forgæves Forsøg paa at komme til sin Ret, og særlig af den sidste mislykkede Tur til Bergen. Derpaa om-

talte han, hvad Sagen drejede sig om. Hans Skib var blevet plyndret, hans Gods ham berøvet, to af hans Venner kastede overbord. Og trods al denne Uret havde han endnu ikke opnaaet saa meget som blot at faa Stævning over Mogens Hejnesøns Hustru eller den Dom at se, hvorved Hejnesøn skulde være frikendt. Vinteren stod nu for Døren, og han skulde snart hjem. Kongen maatte dog ikke lade ham rejse bort med uforrettet Sag, efter at han havde anvendt saa meget, baade Tid og Penge, herpaa.

Sagen var nu igen kommen ind i et kedeligt Spor. Man var kørt fast samme Sted som tidligere. Man maatte videre, men hvorledes? At fremvise Dommen var en Umulighed, og lade det gaa ud over Mogens Hejnesøns Enke gik heller ikke an. Christoffer Reads Forlangende var vel for saa vidt blevet opfyldt, som Kongen allerede i Juli Maaned havde befalet hende og hendes nye Mand at møde med Gravskriften over Mogens Hejnesøn, for at man kunde se, om der var noget fornærmeligt deri for Englænderen¹. Men der var rigtignok et betydeligt Spring fra denne tomme Forholdsregel til for Alvor at prisgive den uskyldige og lade Sophie Gyntersberg bøde for, hvad hun med fuld Ret havde gjort.

Stillingen var ubehagelig. Men just som alt var paa det værste, viste den Mand sig, som Øjeblikket krævede. Det var Hans Lindenov. Han var siden sidst bleven Lensmand paa Bornholm² og havde altsaa i den forløbne Sommer, medens Striden stod paa i København, levet fjernt fra Kamppladsen. Det lader sig nu ikke afgøre, om han har handlet af egen Drift eller efter Opfordring. Men lige med eet traadte han med stærkt Bulder frem paa Skuepladsen og trak i et Nu al Opmærksomheden til sig.

Han skrev nemlig den 17. Oktober fra Hammershus et Brev³ til Christoffer Read, hvori han paa den mest udfordrende Maade gav denne alle de forønskede Oplysninger og herved drog hele Uvejret hen over sit Hoved. Han skrev, at det var kommet ham for Øre, at Christoffer Read et Par Gange havde ansøgt Regeringen om Oplysninger angaaende Mogens Hejnesøns Optagelse, Indskriften paa hans Kiste m. m. Det gjorde ham ondt, at Chri-

stoffer Read skulde have al denne Ulejlighed med at søge efter Gerningsmanden. Han vilde derfor, for at spare ham videre Umage, meddele ham, at det var ham, Hans Lindenov, der ved Mogens Hejnesøns Enke og sine egne Folk havde ladet Liget optage og derpaa føre til sin Gaard i Jylland. Det var ham, der havde faaet Dommen over Mogens Hejnesøn kasseret. Og hvis det maaske kunde interessere Christoffer Read at vide, saa havde han, Hans Lindenov, staaet i Handelsforbindelse med Mogens Hejnesøn og haft en Skibspart med ham. Angaaende alt dette var Hans Lindenov rede til at møde for Retten med Christoffer Read, hvis denne skulde ønske det. „Hvilket jeg Eder ikke vilde forholde, at I ikke skulde have Behov længere forgebliq at lede efter Eders Mand. Befalende Eder Gud.“

Det var Oplysninger saa fyldige og klare, som man kunde ønske sig, og Christoffer Read tøvede da heller ikke med at gøre dem frugtbringende. Han henvendte sig igen til Kongen og mindede denne om, at han for nogen Tid siden i Raadsalen paa Københavns Slot havde lovet Christoffer Read, at saafremt han kunde navngive den eller dem, der havde ladet Mogens Hejnesøns Lig optage, saa skulde han faa Ret over dem. Nu vidste Christoffer Read Manden, det var Hans Lindenov, han havde selv navngivet sig. Og nu var det formentlig tillige klart, hvorfor hele Mogens Hejnesøns ulovlige Færd ved Overfaldet var gaaet upaataalt hen, da han kom til Bergen med Godset. Det var fordi Hans Lindenov den Gang var Lensmand i Bergen og var i Ledtog med ham. Christoffer Read maatte derfor bede Kongen om efter Løfte at indstævne Hans Lindenov for Herredagen. Skulde dette imod Forventning blive ham nægtet, vilde han bede Kongen skriftligt at meddele Dronningen af England Grundene til, at han ikke kunde komme til sin Ret¹.

Det vil ses, at Christoffer Read var meget ivrig for at faa sit Ønske opfyldt, saa ivrig, at han strejfede Grænsen af det sømmelige i sin Tiltale til Kongen og overskred den i sin Omtale af Hans Lindenov. Det synes næsten, som om Rigsraadet heraf har villet tage Anledning til at faa Stævningen afslaet. I det mindste foreligger der et noget uklart Brev² fra Read, hvori han

gør Undskyldninger for sine Udtryk om Hans Lindenov og beder om, at Stævningen dog ikke derfor maa blive ham nægtet. Hvis dette forholder sig saa, vilde det vistnok være et Vidnesbyrd om, at Hans Lindenovs pludselige Optræden er kommet Rigsraadet ligesaa uventet, som den kom Christoffer Read. Stævningen blev imidlertid ikke afslaaet, og begge Parter indvarsledes til at møde for Kongen og Rigsraadet ved Midsommer 1598¹.

6

Det var en Retssag af den mest ejendommelige Art, der foretoges paa Københavns Slot den 1ste Juli 1598. Paa den ene Side en fremmed, ukendt med danske Retsforhold; paa den anden Side en tidligere Landsdommer, anklaget af denne Udlænding for en Handling, der var i den fuldeste Overensstemmelse med, hvad Regeringen for nogle Aar siden havde godkendt. Hvad der forøgede Sagens Betydning var, at disse to Personer paa en Maade ikke stod der som Privatmænd, men som Ordførere hver for sit Land. Det var England kontra Danmark. Den Sag, Hans Lindenov skulde forsvare, var i Virkeligheden den danske Regerings Fremgangsmaade lige overfor Mogens Hejnesøn. Tiderne havde forandret sig. Hans Lindenov, den gamle, uforsonlige Modstander af Christoffer Valkendorf, skulde nu offentligt brede Kærlighedens skjulende Kaabe over ham og hans Færd. Et Spørgsmaal, om han kunde gøre det uden al Ondskab. Man forstaaer i hvert Fald, at Valkendorf den Dag udeblev fra Retsalen².

Christoffer Read fik først Ordet. Det var dem vistnok alle bekendt, hvad Sagen drejede sig om. Mogens Hejnesøn havde Aar 1585 paa sørøverisk Vis overfaldet og plyndret hans Skib, da han fredeligt sejlede fra London til Hull. Herfor var Mogens Hejnesøn bleven dømt fra Livet og halshugget. Men bag efter havde Hans Lindenov ifølge egen Tilstaaelse ladet Liget optage og hæderligt begrave. Det var en kun lidet berømmelig Bedrift

for en Rettens Haandhæver. Men dog var den i god Samklang med Hans Lindenovs tidligere Færd. Thi Mogens Hejnesøn havde bevisligt haft sit Tilhold i Bergen paa den Tid, da Hans Lindenov var Lensmand dør. Det røvede engelske Gods var blevet taget i Betaling saavel paa Slottet som i Byen, og af Hans Lindenovs eget Brev syntes det at fremgaa, at han havde haft en Part med i den hele Forretning. Christoffer Read satte derfor i Rette, om ikke Hans Lindenov var pligtig at erstatte ham, hvad Gods Mogens Hejnesøn havde berøvet ham, ialt 57,400 Kroner, samt atter at opgrave Mogens Hejnesøns Lig og henlægge det paa en Plads, der passede for slig en æreløs Morder, Skælm og Sørøver¹.

Derpaa tog Hans Lindenov Ordet. Hans Tale blev, som man kunde vente, en Lovtale over hans tabte Ven. Mogens Hejnesøn var her bleven kaldt en Sørøver. Det var han ikke. Han var „en fornem Herres Bestilter“. Havde han handlet imod sin Bestilling, saa burde han være indstævnet for Admiralitetet i Holland, hvad der laa dobbelt nær, da England og Holland den Gang var forbundne. Og der havde ingen Fare været for, at de skadelidte ikke skulde have faaet deres Erstatning, saafremt de havde haft Ret dertil, thi vederhæftige Mænd i Vliessingen var gaade i Borgen for Mogens Hejnesøn. Men Anklagerne stode ikke paa deres egen Sag. Derfor henvendte de sig først tre Aar efter Begivenheden, da Frederik den Anden var død, til Danmark, hvis Konge den Gang var umyndig.

Mogens Hejnesøn en Sørøver! Det skulde være bevist ved hans Henrettelse. Nej, Mordere og Fribyttene lægger man paa Hjul og Stejle og hele deres Mandskab med dem; men Mogens Hejnesøn blev kun henrettet med Sværdet — og han alene. Det var et Udtryk for, at Dommen betød noget helt andet. Anklagerne fik fremmet deres Vilje at faa Mogens Hejnesøn dræbt, fordi han intet Gods besad til at erstatte deres lidte Tab. Havde han haft dette, vilde de ikke have været hans Liv mægtige. Dog, Hans Lindenov vilde ikke gaa videre paa dette Punkt, for ikke at tale imod Borgmestres og Raads Lempe.

Fremdeles var Hans Lindenov af Christoffer Read bleven

beskyldt for at have antaget sig Mogens Hejnesøns Sag. Denne Ære kunde han ikke tilegne sig, han havde kun forsvaret sin egen. Som mangeaarig Handelsfælle af Mogens Hejnesøn havde han forlangt, at deres Regnskab skulde bringes i Orden forinden dennes Død. Og da dette imod Loven var blevet ham nægtet, havde han indstævnet den paagældende for Retten, medens det selvfølgelig var Enken, der paatalte Mandens Drab. Hans Lindenov kunde heller ikke tilegne sig Æren af at „have ladet Mogens Hejnesøn opgrave og anden Gang begrave“, thi han kunde bevidne, at han ikke havde været med at begrave ham første Gang. Sagen var, som vel alle i denne Sal vidste, gaaet saaledes til, at Enkedronningen havde paa Herredagen mæglet Forlig imellem Parterne, og i Kraft af den derom sluttede Overenskomst stod det Enken frit for at lade Liget optage.

Derimod vedkendte Hans Lindenov sig med Glæde, at han havde haft Omgang med Mogens Hejnesøn. Han var jo bosiddende i hans Len, var Hs. Majestæts Købmand paa Færøerne og havde i sin Tid af Kongen faaet det hæderlige Hverv at opsøge Grønland. Der havde ganske vist paa et enkelt Tidspunkt været lidt at mærke ved Mogens Hejnesøns Færd, da han nemlig ved Trusler lod sig bevæge til at flygte fra Odense med Udsigt til derved at forspilde sin retfærdige Sag. Men Kongen havde derefter givet ham sit Lejde, og han var vendt tilbage og havde svaret hver Mand til Rette. — Hs. Majestæt bar stor Naade for Mogens Hejnesøn, i Udlandet var han „bleven befordret af Herer, Fyrster og Stænder“, i Hans Lindenovs Hus havde han faaet sin Hustru. Der behøvedes sikkert ingen videre Forklaring, endsige Forsvar for, at Hans Lindenov havde plejet Omgang med ham.

Endnu stod et sidste, maaske det vigtigste, Punkt tilbage. Dronningen af England anbefalede sin Undersaat til Hjælp imod dem her i Landet, der havde udrustet Mogens Hejnesøn til hans Fribytteri. Den heri liggende Beskyldning afviste Hans Lindenov med Foragt for sit Vedkommende. Men hermed var Beskyldningen i sig selv ikke fjernet. Den blev staaende dør som en For-

nærmelse, som en Haan imod det ganske Rige. Det var Dommernes Sag paa tilbørlig Maade at afvise den.

Han satte derfor i Rette, om ikke Christoffer Read skulde tilholdes at navngive dem her i Landet, der havde udrustet Mogens Hejnesøn, eller derfor stande til Rette; fremdeles om han ikke var pligtig at stande til Rette, fordi han saa letfærdigt havde stævnet Hans Lindenov, samt at betale denne Skadegæld, Kost og Tæring og Forsømmelse. Derimod maatte Hans Lindenov henstille til Hs. Majestæts egen Betænkning, hvad Straf denne vilde tage over Christoffer Read, fordi han havde benyttet Kongens umyndige Aar til med en ulovlig Proces at forfølge en dansk Undersaat tvertimod Frederik den Andens Forordning.

Endnu kun et sidste Ord. Hans Lindenov var i sit Forsvar kommen til at berøre den Sag, som han ved Overenskomsten i Kolding havde forpligtet sig til at lade være glemt og uomtalt. Han havde dog formentlig ikke herved brudt Overenskomsten. Thi dels havde hans Tale kun været et højst fornødent Forsvar mod en letfærdig Stævning, dels var den netop gaaet ud paa at værne om samme Overenskomst. Nu som tilforn var han villig til at overholde den.

Hans Lindenov havde vidst at anslaa de rette Streng. Dommerne kunde med frelst Samvittighed nu dømme Christoffer Read som en Æreskænder og saaledes blive af med denne paa-trængende fremmede. Dommen lød, at da Christoffer Read ikke havde kunnet overbevise Hans Lindenov om at have været Mogens Hejnesøns Medreder i nogen Fribytter-Handel, eller at have bekommet noget af hans Gods som en Deltager i samme Handel, saa burde Hans Lindenov være kvit og angerløs for hans Beskyldning. Men efterdi Read med slig en dristig og skarp Stævning og Omtale for Retten havde højlig forulempet Hans Lindenov, saa skulde denne Ulempe hænge hos Read selv, og han skulde derfor stande Hans Lindenov tilbørligt til Rette samt betale ham Kost og Tæring og Sagens Omkostninger¹.

Det var en brugbar Dom. Man kunde nu vende Forholdet om og gaa angrebsvis tilværks mod Christoffer Read. Ifølge dansk Ret var han nemlig nu skyldig til Døden, idet han var hjemfalden

til den Straf, som hans Modpart vilde være bleven idømt, saafremt Beskyldningen var bleven bevist¹. „Ulempen skulde“, som det hed i Dommen, „hænge hos Christoffer Read“. Men et Spørgsmaal, om man dog ikke nærrede Betæneligheder ved at lade det komme til slig en Yderlighed mod en engelsk Undermaat, som, forsynet med Dronning Elisabeths Anbefaling, var kommen for blot at paatale sin Ret. Man ønskede sikkert kun at blive af med ham, og det kunde opnaas ved mindre. Han blev da kastet i Fængsel og foreløbigt kun truet med Døden². Midlet var ypperligt. Da han en Dag saa sit Snit, foretrak han at flygte³ og saaledes for bestandig give Afkald paa den ham tiltænkte „Erstatning“.

Hermed var da endelig den lange Strid, hvortil Mogens Hejnesøns Liv saavel som hans Død havde givet Anledning, naaet til sin Afslutning. Thi en fornyet Klage⁴, hvormed den engelske Regering fremkom Aar 1599, synes at have været ganske virkningsløs. Med Aarhundredets Slutning var da Sporene af Mogens Hejnesøns Optræden udviskede, den Bevægelse, hvori han havde sat Tidens Vande, var forbi, de fremkomne Ringe udglattede eller brudte af andre. Lad os dog, forinden vi skilles fra ham, til Afsked kaste et Blik paa dem, der stod ham nær, betragte deres Skæbne, der i sin Tid havde grebet saa stærkt ind i hans.

Christoffer Valkendorf opnaaede endelig, hvad han under Frederik den Andens Regering saa længe havde stræbt henimod: Da Christian den Fjerde Aar 1596 selv overtog Regeringen, blev han virkelig udnævnt til Rigs-Hovmester. Det var den Oprejsning, som Skæbnen gav ham, fordi han var endt saa uheldig i sin berettigede Kamp mod Mogens Hejnesøn.

Skæbnen er imidlertid stundom lidt drillende, selv naar den skænker det bedste. Den Valkendorf, hvem det endelig lykkedes at faa Magtens Tøjler i Hænde, fik samtidigt over sig en ung Herre, der ikke lod ham have stort Spillerum, men virksom, rastløs og nøjeregnende selv greb ind overalt. Naar Foden er gammel, Haanden træt og Tanken mere langsom, smager det

ikke altid at skulle styres af en, der altfor meget ligner en selv fra de unge Dage.

Om Sophie Gyntersberg vides ikke andet, end hvad ovenfor er meldt, at hun giftede sig igen. Lidt mere veed man om Mogens Hejnesøns Børn. Datteren Elsebe gav Anledning til en lignende Retssag som den, der havde grebet saa stærkt ind i Faderens og Moderens Liv¹. Mogens Hejnesøns uægte Søn, Rasmus, blev derimod en meget anset Mand paa Færøerne. Da han 90 Aar gammel havde mistet sin Hustru efter et barnløst Ægteskab, fortrød det ham, at han ikke skulde efterlade sig Livsarvinger. Han giftede sig da paany og fik inden han fyldte sit 110de Aar 5 Børn, det yngste fødtes ham 3 Aar efter, at han havde passeret det 100de Aar. I Beretningerne omtales han som „en i sin høje Alderdom rørig Mand, men noget haardsindet“².

Hans Lindenov var Aar 1594 bleven forflyttet fra sin Landsdommer-Virksomhed i Nørrejylland og bleven Lensmand paa Bornholm³. Sine Ungdoms-Lyster fra Bergen svigtede han ikke ganske: Bønderne paa Bornholm klagede gentagne Gange over ham paa Grund af Forurettelser og ulovlig Beskatning⁴. Hans Søn af samme Navn kom dog Maalet nærmere; han blev fuldstændig Sørøver og dømtes som saadan Aar 1615 til livsvarigt Fængsel⁵.

— Alting forandres, alting glemmes. Men Tiden, som udkræves dertil, er forskellig. Hvor Livet ruller rask, skrider Ødelæggelsesværket bagved hurtigt fremad. Ensformighed er det bedste Luftlag for Minder, de ydre som de indre. Hvor lidet er der nu tilbage af hint København, der saa Mogens Hejnesøns Hoved falde? Hvor er Slottet? Nikolaj Kirketaarn (Fig. 29), som Chri-

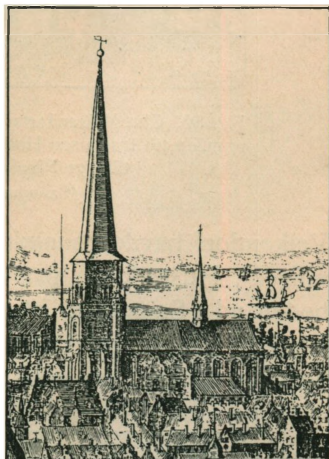

Fig. 29. Nikolaj Kirke med Taarn omkr. Aar 1600.

(Billed af Johan Classen van Wyck i Nationalmuseets Arkiv.)

stoffer Valkendorf af egne Midler havde bygget¹, er nu — forlængst kullet — spirsat af en anden. Hvor er Vandspringene, som

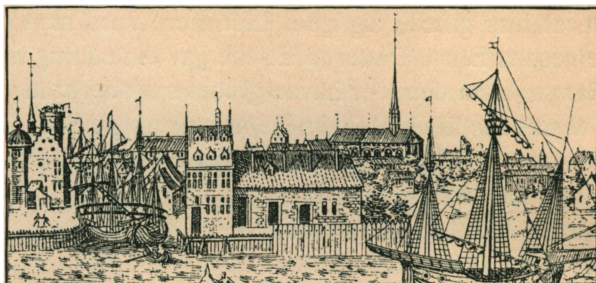

Fig. 30. Chr. Valkendorfs Vejerbod ved Holmensbro 1587. I Baggrunden tilvenstre ses Helligaands-Kirkens Taarn under Opførelse, tilhøjre Nikolaj Kirke endnu uden Taarn.

(Braunius: Theatrum urbium IV.)

Valkendorf havde paanødt Byen², Holmen med dens Stensætning³, Husrækken paa den anden Side Havnen med Vejerboden ud i Søen (Fig. 30 og 31), der holdtes for hans ypperste Værk?⁴ Bølge paa Bølge har Begivenheder væltet hen over dem og skyllet dem med sig. Men paa Færøerne ser alting ud

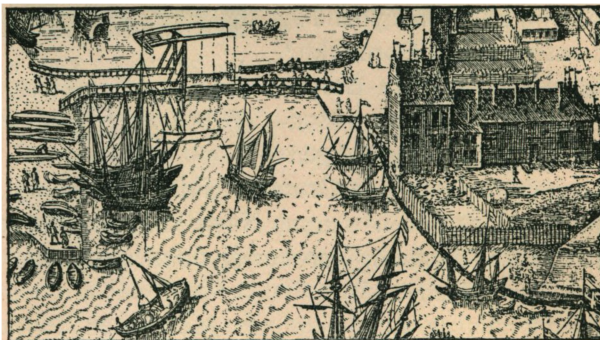

Fig. 31. Holmens Bro og Chr. Valkendorfs Vejerbod o. Aar 1600.

(Efter Billed af Johan Classen van Wyck i Nationalmuseets Arkiv.)

endnu omtrent som paa Mogens Hejnesøns Tid. Døren til Fæhuset knirker den Dag i Dag⁵ som da Herborg vakte Hejne.

Vinden stryger endnu som tilforn mellem de ensomme „Hamre“. Fiskestimerne kalder uforandret Befolkningen til Dræt.

Som det er gaaet Omgivelserne er det ogsaa gaaet Personerne. Christoffer Valkendorf var en langt betydeligere Mand end Mogens Hejnesøn. Han greb mangfoldigere og dybere ind i sin Tids Historie. Men hans Minde er blegnet. København, som skyldte ham saa meget, har glemt ham. Ingen tænker mere paa ham ved Synet af Nikolaj Taarn eller af Helligaands-Kirkens Taarn (Fig. 32), hvormed han dog en Gang smykkede Byen. Han er gleden ud af Menigmands Erindring, og kun paa kunstig Vis holdes hans Navn endnu i Live i de dannedes Bevidsthed.

Anderledes med Mogens Hejnesøn. Han lever den Dag i Dag paa Færøerne i sine Landsmænds Hjerter. Hans Billed dukker op for Tanken, naar Aaren er lagt ind og man stille venter paa Bid. Om ham fortælles og synges der i de lange Vinteraftener, naar gamle og unge samles¹. Hans Fejl er glemte, kun hans Dyder mindes. Og stolt hidleder endnu mangen Færing sin Herkomst² fra Mogens Hejnesøn, Øernes ypperste Mand siden Sagaernes Dage.

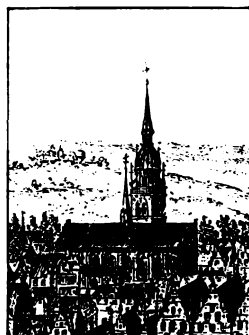

Fig. 32. Helligaands-Kirken med dens nye, af Chr. Valkendorf opførte Taarn. Set fra Blaataarn o. Aar 1600. (Billed af Johan Classen van Wyck i Nationalmuseets Arkiv.)

Anmærkninger og Henvisninger

MOGENS HEJNESØN

udkom første Gang 1877 og var ledsaget af følgende Fortale:

„Nærværende Skrift støtter sig, som det i det enkelte vil fremgaa, navnlig til den rige Skat af utrykte Kilder til vor Historie, som opbevares i Gehejme-Arkivet. Naar jeg har kaldt denne Beretning om en enkelt Mands Liv for et Tidsbillede, saa ligger Berettigelsen dertil dels i de nye Oplysninger, som her meddeles om nogle af Datidens bekendteste Personligheder, men fornemlig i det Lys, som kastes over hin Tids Samfundsforhold, navnlig Retsforholdene i det daglige Liv saavel som for Skranken. Fremstillingsformen afviger ikke meget fra den i mit tidligere Skrift „Historiske Skitser“ anvendte. Nu som da er jeg gaet ud fra, at et Folks Historie ikke blot er et Par enkelte Forskeres Sag, men Folkets Fælleseje, saa at først den Fremstillingsform svarer til Historiens Krav, der uden at svigte den videnskabelige Fordring om grundigt Kildestudium, men ogsaa uden at være begrænset af Laugs-Vedtægter, formaar at henvende sig til den største mulige Kreds af Læsere i Almindelighed. Derimod har jeg ment det rigtigt i højere Grad end tidligere at lette Kontrollen med Fremstillingens Paalidelighed ved at ledsage den med en fyldig Henvisning til mine Kilder. Iøvrigt faar Bogen at tale for sig selv. Den anbefales som dens Forgænger til Fagmænds Prøvelse og Publikums Velvilje.“

Side 7. ¹ Claus Billes Kalenderantegnelser, Danske Samlinger, anden Række, 5te Bind, Side 64: 18. Jan. per nefas truncatus est Magnus Heineszøn Anno 1589. — Helvaderi: Sylva chronologica maris Balthici, Side 235: In diesem Jahr ist in Denemark der edle und berühmte Sehan Magnus Heinesen den 8. Febr. umb 3 Uhr in der Morgenstunde zu Kobenhagen mit dem Schwerdt hingerichtet worden. — ² Jens Lauritzson Wolff: Norrigia illustrata. Kiøbenhavn 1651. Side 265—73. — Lucas Debes: Færoæ et Færoa reserata, Kjøbenhavn 1673. Side 213 fgg.

S. 8. ¹ Niels Slange: Christian den Fjerdens Historie, Kjøbenhavn 1749, første Part, Side 43. — ² P. T. Wandel: De paa Jægerspries ved Mindestens hædrede fortjente Mænds Levnetsbeskrivelser. Kjøbenhavn 1783. 1ste Bind, Side 411—20. — C. F. Wegener: Historiske Efterretninger om Abrahamstrup Gaard. Kbhvn. 1856. II. Del, S. 224. — ³ Erich Pontoppidan: Annales ecclesiæ Danicæ. Kopenhagen 1747. 3ter Theil. pag. 517. — ⁴ Ludvig Daae: Om Magnus Heinessøn. Christiania 1869. — C. E. Secher: Christoffer Valkendorf, i Folkekalender for Danmark. 1869. Kjøbenhavn.

S. 10. ¹C. E. Secher: Christoffer Valkendorf, S. 24. (Folkekalender for Danmark 1869.) — ²Slange: Christian den Fjerdes Historie S. 173. — C. P. Rothe: Christoffer Walkendorffs Liv og Levnet. Kjøbenhavn 1754. S. 4—5. — ³C. F. Wegener: Historiske Efterretninger om Anders Sørensen Vedel fol., Side 82, Anm. 12. — Holger Rørdam: Kjøbenhavns Universitets Historie. Kjøbenhavn 1877. 3die Del, S. 689—90. — ⁴Secher: Christoffer Valkendorf. S. 25.

S. 11. ¹Secher: Christoffer Valkendorf. S. 25.

S. 13. ¹Yngvar Nielsen: Bergen fra de ældste Tider indtil Nutiden. Christiania 1876. Side 294.

S. 14. ¹Skrivelse fra C. Valkendorf til Mogens Gyldenstjerne af 29. April 1558. Diplomatarium Norvegicum II no. 1160. — ²Yngvar Nielsen: Bergen fra de ældste Tider indtil Nutiden. Side 297. — Bergens Brolægning paabegyndt efter Sigbrits Opfordring: Norske Magazin, udgivet af N. Nicolaysen, Christiania 1860. 1ste Bind, Side 120. — ³Yngvar Nielsen: Bergen. Side 295. — ⁴Smstds. S. 299. — ⁵Smstds. S. 301. — ⁶Registre over alle Lande, den 9. Marts 1560. Rigsarkivet.

S. 15. ¹C. F. Wegener: Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv. Kjøbenhavn 1852—55. 1ste Bind. Side 173. — ²C. F. Wegener: Aarsberetninger fra det kongelige Geheimearchiv. 1ste Bind. Side 171, 173, 191—94 og 208. — ³C. E. Secher: Christoffer Valkendorf S. 30.

S. 16. ¹C. E. Secher: Christoffer Valkendorf S. 30. — ²Registre over alle Lande d. 29. April 1569. Rigsarkivet. — C. F. Wegener: Historiske Efterretninger om Anders Sørensen Vedel. fol. S. 54. Anm. 3.

S. 17. ¹C. F. Wegener: Historiske Efterretninger om Anders Sørensen Vedel. fol. S. 54. Anm. 3. — C. P. Rothe: Christoffer Walkendorffs Liv og Levnet Side 33—34. — ²Secher: Christoffer Valkendorf Side 28—20.

S. 18. ¹C. P. Rothe: Christ. Walkendorffs Liv og Levnet S. 34—35. — Secher: Christ. Valkendorf Side 32. — ²C. Valkendorf fik 1574 Roskilde og Skjoldenæs Len; det ombyttedes 1575 med Vor Frue Klosters Gods i Roskilde, der atter 1583 ombyttedes med Jungshoved Len. Secher: C. Valkendorf, S. 32. — Sjællandske Tegnelser d. 2. October 1583. Rigsarkivet. — ³Rothe: C. Walkendorffs Liv og Levnet. Side 35—36. — Secher: Valkendorf, S. 34. — ⁴Sjællandske Tegnelser d. 4. Marts 1585. Rigsarkivet. — ⁵Sjællandske Tegnelser d. 1. December 1579. Rigsarkivet. — Rothe: Walkendorffs Liv S. 37—38. — ⁶Sjællandske Tegnelser d. 30. November 1579. Rigsarkivet. — ⁷Sjællandske Tegnelser d. 1. December 1579. Rigsarkivet. — ⁸Sjællandske Tegnelser d. 11. October 1581. Rigsarkivet. — ⁹P. V. Jacobsen: Om Kong Frederik den Anders Forhold til nogle af de øverste Rigsembedsmænd. Historisk Tidsskrift 5te Bind, Side 421. — ¹⁰Sjællandske Tegnelser d. 26. October 1583. Rigsarkivet.

S. 19. ¹Gengivet i Staalstik af Magnus Petersen i Folkekalender for Danmark 1869.

S. 20. ¹Det er ikke Forfatteren bekendt, hvor Originalen nu findes. — Et Kobberstik derefter haves i C. P. Rothe: Christoffer Walkendorffs Liv og Levnet. Kbhvn. 1754.

S. 22. ¹Lucas Debes: Færøe et Færøa reserata. Kbhvn. 1673. Side 214. — Færøiske Folkesagn, optegnede af Pastor J. H. Schrøter. Antiquarisk Tidsskrift 1849—51. Kbhvn. 1852. S. 161.

S. 24. ¹Antiquarisk Tidsskrift 1849—51. Side 160.

S. 25. ¹Antiquarisk Tidsskrift 1849—51. Side 162—65.

S. 26. ¹Lucas Debes: Færøe etc. S. 214—15. Antiquarisk Tidsskrift 1849—51. Side 165. — ²Antiquarisk Tidsskrift 1849—51. S. 165—66.

S. 28. ¹Sammesteds S. 166. — Luc. Debes: Færøe. S. 215. — ²Norske Magazin I, udgivet af N. Nicolaysen. Christiania 1860. Side 433 og 448. — ³Sjællandske Tegnelser d. 6. December 1578. Rigsarkivet. — ⁴Norske Rigsregistranter 2. Del, S. 272.

S. 29. ¹Tilladelsen er dateret den 17. April 1578. Norske Rigsregistranter, oven

anførte Sted. — ² Sjællandske Tegnelser d. 6. December 1578. Rigsarkivet. — ³ Sjællandske Tegnelser d. 6. December 1578. Rigsarkivet.

S. 30. ¹ Norske Rigsregistranter. 2den Del, Side 306—7. Den 4. Februar 1579 — ² Herredags Dombog 1597—98. Dom af 1. Juli 1598 i Sagen mellem Hans Lindenov og Christoffer Read. Rigsarkivet.

S. 31. ¹ Sjællandske Tegnelser d. 11. December 1579. Rigsarkivet. — ² Sjællandske Tegnelser d. 11. December 1579. Rigsarkivet. — ³ Norske Rigsregistranter. 2den Del, Side 362, dateret Todberg den 3. December 1579.

S. 32. ¹ Norske Rigsregistranter. 2den Del, S. 356 og 362—65. — L. Daae: Magnus Heinessøn, Side 13. — Sjællandske Tegnelser den 2den November 1579. Rigsarkivet. — ² Udstedt den 26de August 1579. „Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager“ no. 37. Rigsarkivet. — ³ Skrivelse fra Christ. Valkendorf til Frederik II, dateret Kbhvn. d. 10. Februar 1584. „Kancell. Aflevering. Færøerne. Diverse Sager“ no. 37. Rigsarkivet.

S. 33. ¹ Norske Rigsregistranter. 2den Del, Side 356. — ² Norske Rigsregistranter. 2den Del, Side 363, dat. Todberg den 3. December 1579. — ³ Smstds. — ⁴ Norske Rigsregistranter. 2den Del, Side 364—65, dat. Skanderborg den 9. December 1579. — ⁵ Norske Rigsregistranter. 2den Del, Side 356. Dat. Havreballegaard den 30te November 1579.

S. 34. ¹ C. E. Secher: Christoffer Valkendorf, Side 26. — ² Tegnelser over alle Lande den 17. April 1562. Rigsarkivet. — ³ Sjællandske Tegnelser. Frederik II til Christoffer Valkendorf, dat. Koldinghus den 13. Januar 1580. Rigsarkivet. — ⁴ Sjællandske Tegnelser. Fr. II til Christoffer Valkendorf, dat. Frederiksborg den 19. Januar 1582. — Dito, dat. Koldinghus den 21. Marts 1583. Rigsarkivet. — ⁵ Norske Rigsregistranter. 2den Del, Side 356, dat. 30. November 1579.

S. 35. ¹ Norske Rigsregistranter. 2den Del, Side 357, dateret den 1. December 1579. — ² Om Mogens Hejnesøns lange Udebliven fra Færøerne se Sjællandske Tegnelser den 17. Februar 1581. Rigsarkivet.

S. 36. ¹ Lucas Debes: Færøe et Færoa reserata, Side 220—21.

S. 37. ¹ Jens Lauritzson Wolff: Norrgia illustrata, Side 270—73. — Lucas Debes: Færøe, Side 216—17. — ² Lucas Debes: Færøe, Side 218.

S. 38. ¹ Lucas Debes: Færøe, Side 218—20.

S. 39. ¹ Smstds. Side 222. — ² Smstds. 221.

S. 40. ¹ Antiquarisk Tidsskrift. 1849—51. Side 166.

S. 41. ¹ Sjællandske Tegnelser, den 17. Februar 1581. Rigsarkivet. — ² Sjællandske Tegnelser, den 8. Februar 1581. Rigsarkivet.

S. 42. ¹ Sjællandske Tegnelser, den 16. Februar 1581. Rigsarkivet.

S. 43. ¹ Sjællandske Tegnelser, den 16. Februar 1581. Rigsarkivet.

S. 44. ¹ Sjællandske Tegnelser, den 16. Februar 1581. Rigsarkivet. — ² Sjællandske Tegnelser, den 16. Februar 1581. — ³ Sjællandske Tegnelser, den 17. Februar 1581. Rigsarkivet.

S. 45. ¹ Sjællandske Tegnelser, den 17. Februar 1581. Rigsarkivet. — ² Sjællandske Tegnelser, den 8. April 1581. Rigsarkivet.

S. 46. ¹ Absalon Pederssøn's Norges Beskrivelse. Norske Magazin, 1ste Bind, Side 127. — Smlgn. smstds. Side 102—3. — ² Nye danske Magazin, 1ste Bind, Side 192. — Grønlands historiske Mindesmærker. Kjøbenhavn 1845, 3die Del, Side 259. Den første Anledning til alle disse Overdrivelser var vel, at man forvekslede Beskrivelser af Grønland med tilsvarende af Vinland. Kun saaledes kan det forklares, at man i en forholdsvis tidlig Tid kan f. Eks. paastaa, at i Grønland vokser den bedste Hvede. (Grøn. Mindesm. III, 260.)

S. 47. ¹ Danske Magazin. 3die Del. Side 339 og Side 341. — Hans Egede: Det gamle Grønlands nye Perillustration. Kjøbenhavn 1741. Side 8. — Grøn. hist. Mindesmærker III, Side 505. — Med Urette vilde man fra Beretningens Indhold slutte til Meddelerens Mangel paa Troværdighed. Graah beretter nemlig (Undersøg. Rejse til

Østkysten af Grøn., Side 108—9) noget lignende: „Just som jeg bøjede af om et Næs paa Grønlands Østkyst, saa jeg højt oppe paa et Fjeld smaa hvide Skabninger, fuldkommen lignende en Flok græssende Faar. Det var imidlertid kun en Flok i hvide Pelse klædte Grønlændere, der samlede Bær og Rødder; men saa stærk var Illusionen, at enhver, der ikke var overbevist om, at Østerbygden aldrig har ligget paa Grønlands Østkyst, maatte have troet, her at have fundet Spor af hin tabte islandske Koloni.“ — ² Grøn. hist. Mindesmærker III. 514—15. — Hans Egede: Det gl. Grøn. nye Perlustr. Side 8—9. — ³ Absalon Pederssøn: Norges Beskrivelse. Norske Magazin I, Side 101—2. — ⁴ Grøn. hist. Mindesmærker III. 507—13. — ⁵ Rentemester-Regnskab for 1568. Rigsarkivet. Heraf ses, at Toget virkelig kom til Udførelse, hvilket bekviles i Grøn. hist. Mindesm. III. S. 635. — Schiern: Nyere historiske Studier. 1ste Del, Side 404. — ⁶ Grøn. hist. Mindesm. III. S. 201—5. — ⁷ Grøn. hist. Mindesm. III. 635—37.

S. 48. ¹ Grøn. hist. Mindesm. III. 637—38. — ² Danske Kongers Historie, Pakke 58. Rigsarkivet. — ³ Grøn. hist. Mindesm. III. S. 637. — ⁴ Grøn. hist. Mindesm. III. S. 639. — ⁵ Danske Kongers Historie Pakke 58. Rigsarkivet. Denne haandskrevne Beretning om Rejsen, forfattet af en af Deltagerne, Skibspræsten Christian Nielsen, stemmer i det hele med den i Grøn. hist. Mindesm. III. 641—47 trykte, men afviger navnlig mod Slutningen i Tidsangivelserne, ligesom den ogsaa omfatter Begyndelsen af Turen, der mangler i den trykte. — ⁶ Frederik den Anden til Christoffer Valkendorf, dat. Skanderborg den 2. November 1579. Sjællandske Tegnelser. Rigsarkivet. — Grøn. hist. Mindesm. III. S. 647—48. — ⁷ Samme til samme, dat. Havreballegaard den 30. November 1579. Sjællandske Tegnelser. Rigsarkivet. — Grøn. hist. Mindesm. III. Side 648—50. — ⁸ Sammesteds. — ⁹ Frederik den Anden til Christoffer Valkendorf, dat. Koldinghus den 13. Januar 1580. Sjællandske Tegnelser. Rigsarkivet. — ¹⁰ Samme til samme, dat. Koldinghus den 24. Marts 1580. Sjællandske Tegnelser. Rigsarkivet. — ¹¹ Samme til samme, dat. den 25. Maj 1580. Sjællandske Tegnelser. Rigsarkivet. — ¹² Samme til samme, dat. Antvorskov den 25. October 1580. Sjællandske Tegnelser. Rigsarkivet.

S. 49. ¹ Grøn. hist. Mindesmærker II. 651—52. — Norske Rigsregistrarer II, 401.

S. 50. ¹ Grøn. hist. Mindesmærker III, 652—53. — Norske Rigsregistrarer II, 402—3.

S. 51. ¹ Herredagsdombog 1586—89. Dom af 3. Juni 1586 i Sagen mellem Christoffer Valkendorf og Mogens Hejnesøn. Rigsarkivet. — ² Palle Christensens Vidnesbyrd, udateret. Kancelliets Aflevering. Færøerne, diverse Sager no. 37. Rigsarkivet. — ³ Søren Flues Indberetning til Christoffer Valkendorf, udateret. Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Rigsarkivet. — ⁴ Sammesteds. — ⁵ Palle Christensens Vidnesbyrd, udateret. Kancelliets Aflevering Færøerne. Diverse Sager no. 37. Rigsarkivet.

S. 52. ¹ Tingsvidne, dat. Bergen den 18. April 1583. Kancelliets Aflev. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Rigsarkivet. — ² Wolff: Norrigia illustrata 1651. Side 266. — Lucas Debes: Færøæ. 1673. Side 223. — Holberg: Danmarks og Norges Beskrivelse. 1729. Side 577. — Hans Egede: Grønlands nye Perlustration. 1741. Side 14. — Wandal: Jægerspriis's Mindestene. 1783. 1ste Bind, Side 416, og flere nyere, der angiver deres Kilde. — ³ Claus Lyschander: Den grønlandske Chronica, Kjøbenhavn. 1608.

S. 53. ¹ Grøn. hist. Mindesm. III. S. 250—60. — Nye Danske Magazin I. 192. — ² Grøn. hist. Mindesm. III. 657.

S. 54. ¹ Grøn. hist. Mindesm. III. 654 Anm.

S. 55. ¹ Ordene lyder saaledes hos Lyschander:

De komme oc paa saa underligt Vand,
Huor Seylstenen huiled i dybeste Baand,
Saa litt kunde Skibben skrjbe.

Skøndt C. Pingel (Grøn. hist. Mindesm. III 658) har Ret i, at Peyrere (Relation du Groenland Paris 1647. Side 132—34), saafremt han ingen anden Hjemmelsmand har for sin Beretning end Lyschander, har overdrevet og for stærkt udmalet dennes simple Ord, saa synes der dog heller ingen Grund til, som C. Pingel antyder, i dem kun at se et Udtryk for Lyschanders og ikke for Mogens Hejnesøns Opfattelse. Havde denne Forklaring været særlig Lyschanders, vilde han vistnok oftere have anvendt den i sin Fremstilling som Hindring ogsaa for de andre Ekspeditioner. At den kun anføres ved Mogens Hejnesøns synes at tyde paa, at den skriver sig fra denne selv. Det var en Forklaring, der særlig maatte ligge nær for en Sømand, hvem den stadige Brug af Kompasset godt kunde lede paa den Tanke, at Magnetmaalens Pegen mod Nord hidrørte fra Magnetklipper om Nordpolen, der drog til sig. — Derimod har sikkert C. Pingel Ret, naar han betragter Peyrere's Ord om den fabelagtige Fisk Remora, som sagte i Spøg: (S'il auoit sçeu l'Histoire de la Remore, peut-estre qu'il l'auroit alleguée aussi à propos que celle de l'Aymant). — Da Peyrere er Torfæus' (Grønlandia antiqua. Fortalens S. 29), Hans Egedes (Grønlands nye Perlustation S. 14) og flere nyeres eneste Kilde, forbigaas derfor her, hvad disse, ganske vist med Forbehold, melder om det underfulde Sødyr, der skal have klamret sig om Kølen paa Mogens Hejnesøns Skib. — ² Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet. — ³ 1556: Reinkloster. 1560: Bakkekloster. 1574: Helgeland. Norske Rigsregistrarer 1ste Del S. 198, 301—2, 658, 2den Del S. 104. — ⁴ Norske Magazin 1ste Del Side 257—59.

S. 56. ¹ Norske Magazin 1ste Del Side 257—59. — ² Norske Magazin 1ste Del Side 258. — ³ Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet. — ⁴ Den norske Sou, Suhms Samlinger til den danske Historie, Kjøbenhavn 1781. 2det Bind I, 22—23.

S. 57. ¹ Niels Hemmingsøn, D.: Om Ecteskab. Kjøbenhaffn 1572. Side 97 og følgende. — ² Suhm: Samlinger til den Danske Historie, 2det Bind I, 20. — Christian den Fjerdes Forordning om Ægteskab af 16. Juni 1637. — Kolderup Rosenvinge: Grundrids af den danske Retshistorie, 2den Udgave. Kjøbenhavn 1832. 1ste Del, Side 150. — Herredagsdom over Hans Munk af 29. Maj 1616. Rigsarkivet.

S. 58. ¹ Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet.

S. 59. ¹ Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet.

S. 60. ¹ Frederik den Anden til Christoffer Valkendorf, dateret Frederiksborg den 27. Oktober 1581. Sjællandske Tegnelser. Rigsarkivet. — ² Dat. Frederiksborg den 1. November 1581. Norske Rigsregistrarer. 2den Del. Side 433—35.

S. 61. ¹ Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet.

S. 62. ¹ Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet. — ² Smstds. — Herredags Dombog 1597—98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ³ Nicolaysen: Norske Magazin I, 391.

S. 63. ¹ Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet. — ² Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet.

S. 64. ¹ Sammesteds. — ² Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Herredagsdombog 1586—88. Dom mellem Valkendorf og M. Hejnesøn af 3. Juni 1586. Rigsarkivet. — ³ Herredagsdombog 1586—88. Dom imellem Valkendorf og M. Hejnesøn af 3. Juni 1586. Rigsarkivet.

S. 65. ¹ Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet.

S. 66. ¹ Herredagsdombog 1586—88. Dom imellem Christoffer Valkendorf og Mogens Hejnesøn af 3. Juni 1586. Rigsarkivet. — ² Norske Rigsregistrarer. 2den Del. Side 496. — ³ Sjællandske Tegnelser. Frederik den Anden til Christoffer Valken-

dorf, dat. Nygaard den 26. Januar 1583. Rigsarkivet. — ⁴ Norske Rigsregistrarer. 2den Del. Side 496.

S. 68. ¹ Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet. — ² Smstds.

S. 69. ¹ Pergamentsbreve. Domme no. 121. Rettertingsdom af 26. Januar 1583. Rigsarkivet.

S. 70. ¹ Norske Rigsregistrarer. 2den Del. Side 521—22. — ² Sjællandske Tegnelser, den 26. Februar 1583. Rigsarkivet.

S. 71. ¹ Danske Kancellis Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Søren Christensen Flues skriftlige Erklæring til Christoffer Valkendorf, udateret. Rigsarkivet. — ² Danske Kancellis Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Palle Christensens Vidnesbyrd, udateret. — Hans Didriksens Vidnesbyrd af 25. April 1583. Smstds. Rigsarkivet.

S. 72. ¹ Sjællandske Tegnelser, den 4. April 1583. Rigsarkivet. — ² Norske Rigsregistrarer. 2den Del. Side 523. Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37: Originalskrivelse fra Christoffer Valkendorf til Frederik den Anden, dat. Kjøbenhavn den 10 Februar 1584. Rigsarkivet.

S. 73. ¹ Norske Rigsregistrarer. 2den Del. Side 523. — ² Danske Kancellis Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Tingsvidne af 18. April 1583. Rigsarkivet. — ³ Kun saaledes kan det forklares, at f. Eks. Hans Didriksens Vidnesbyrd, der alt har været anvendt imod Mogens Hejnesøn i Slutningen af Marts, først er datet den 25. April 1583, altsaa efter hans Flugt. — ⁴ Norske Rigsregistrarer. 2den Del, Side 523. — ⁵ Norske Rigsregistrarer. 2den Del, Side 521—22.

S. 74. ¹ Sjællandske Tegnelser, den 26. Februar 1583. Rigsarkivet. — ² Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. C. Valkendorf til Frederik den Anden, dat. Kjøbenhavn den 10. Februar 1584. Rigsarkivet. — ³ Om dette og det følgende se: Rigsarkivet. Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Tingsvidne af den 18. April 1583. — ⁴ Norske Rigsregistrarer, 2den Del, Side 523, tales om, at Mogens Hejnesøn skulde have benyttet en „stærkere“ Alen end den brugelige; dette beror sikkert paa en Fejlæsning, idet der i de originale Dokumenter, der er komme mig for Øje, bestandig staar: „en stackere“ : en kortere Alen.

S. 76. ¹ Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Joen Hejnesøns Skudsmaal af 25. Juni 1583. Rigsarkivet. — ² Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Skudsmaal af 17. August 1583. Rigsarkivet. — ³ Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Skudsmaal af 17. August 1583. Rigsarkivet.

S. 77. ¹ Sammesteds. Thorshavn Laugtingsvidne af 31. Juli 1583. — ² Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Thorshavn Laugtingsvidne af 15. August 1583. Rigsarkivet. — ³ Sammesteds. Thorshavn Laugtingsvidne af 14. August 1583. — ⁴ Herredagsdombog. Dom mellem Christoffer Valkendorf og Mogens Hejnesøn af 3. Juni 1586. Rigsarkivet.

S. 79. ¹ Sjællandske Tegnelser, den 30. Januar 1584. Rigsarkivet.

S. 80. ¹ Sjællandske Tegnelser, den 30. Januar 1584. Rigsarkivet. — ² Sammesteds. — ³ Sjællandske Tegnelser, den 30 Januar 1584. Rigsarkivet. — ⁴ Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Rigsarkivet.

S. 81. ¹ Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Christoffer Valkendorf til Frederik den Anden, dat. Kjøbenhavn den 10. Februar 1584. Rigsarkivet.

S. 82. ¹ Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Egenhændig Skrivelse fra Christoffer Valkendorf til Frederik den Anden, dat. Kjøbenhavn den 10. Februar 1584. Rigsarkivet. — ² Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Christoffer Valkendorf til Frederik den Anden, dat. Kjøbenhavn den 10. Februar 1584. Rigsarkivet.

S. 83. ¹ Sjællandske Tegnelser, 11. April 1584. Rigsarkivet.

S. 84. ¹ Kancelliets Aflevering. Færøerne. Diverse Sager no. 37. Hans Lindenov til Frederik den Anden, udateret. Rigsarkivet.

S. 85. ¹ Sjællandske Tegnelser: Frederik den Anden til Christoffer Valkendorf, dat. Haderslevhus den 4. April 1583. Rigsarkivet.

S. 86. ¹ Suhm: Samlinger til den Danske Historie, 1ste Bind. 1ste Hefte. Side 16.

S. 87. ¹ Resen: Kong Frederichs den Andens Krønike, Kiøbenhaffn 1680. Side 340—1. — ² Sjællandske Tegnelser, den 27. Juni 1584. Rigsarkivet. — ³ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Peder Hanssøn af 4. Juli 1584. Rigsarkivet.

S. 88. ¹ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Peder Hanssøn af 4. Juli 1584: Rigsarkivet. — ² Herredagsdombog 1597—98. Dom imellem Christoffer Read og Hans Lindenov af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ³ Norske Rigsregistranter, 2den Del, Side 587—88.

S. 89. ¹ Sjællandske Registre, den 6. Juli 1584. (Historisk Tidsskrift, fjerde Række, tredje Bind, Side 560, Anm. 4.) Rigsarkivet. — ² Norske Rigsregistranter, 2den Del, Side 587—88. — ³ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet.

S. 90. ¹ Norske Rigsregistranter, 2det Bind, Side 587—88.

S. 91. ¹ For Kongen og Rigsraadet 1586 og for Kjøbenhavns Raadstueret 1588.— ² Herredagsdombog, 1597—98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ³ Herredagsdombog. Dom imellem Weinike Willums og Herluf Daa af 12. September 1586. Rigsarkivet. — ⁴ Herredagsdombog, 1597—98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet.

S. 93. ¹ Norske Rigsregistranter, 2den Del, Side 596. — ² Sammesteds.

S. 94. ¹ Norske Rigsregistranter, 2den Del, Side 596—97. — ² Herredagsdombog. Dom imellem Weinike Willums og Herluf Daa af 12. September 1586. Rigsarkivet.

S. 96. ¹ Herredagsdombog. Dom imellem Weinike Willums og Herluf Daa af 12. September 1586. Rigsarkivet.

S. 97. ¹ Frederik II's Ordinans om Ægteskabssager af 19. Juni 1582, § 5 og 6. — ² Herredagsdombog. Dom imellem Weinike Willums og Herluf Daa af 12. September 1586. Rigsarkivet.

S. 98. ¹ Kolderup Rosenvinge: Gamle Danske Domme, 4de Samling, Side 251—56. — Herredags Dombøger. Dom af 15. Juni 1593. — Dito, Dom af 29. Maj 1594 — Dito, Dom af 26. Juli 1595. — Dito, Dom af 10. Juni 1596. — Dito, Dom af 9. August 1597. — Dokumenter til Klevenfelds Stamtavler. Familien Daa. Rigsarkivet.

S. 99. ¹ Udtalt første Gang i N. Slanges: Christian den Fjerdes Historie, Tome 1, Side 43, siden gentaget af alle senere.

S. 100. ¹ Forhandling med udenlandske Magter. E. 40 a. 100 b. — Sammesteds E. 40 a. 100 a. — Herredagsdombog. Dom af 1. Juli 1598. Rigsarkivet.

S. 101. ¹ Herredagsdombog. Dom af 1. Juli 1598. Rigsarkivet.

S. 102. ¹ N. G. van Kampen: Geschichte der Niederlande. Hamburg 1831, erster Band, pag. 491 fgg. (Heeren und Ukert: Geschichte der europäischen Staaten.) — ² Forhandling med udenlandske Magter. E. 40 a. 100 b. Rigsarkivet. — ³ Herredagsdombog. Dom af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ⁴ Forhandling med udenlandske Magter. E. 40 a. 106. Rigsarkivet. — ⁵ Forhandling med udenlandske Magter. E. 40 a. 102. Rigsarkivet. — ⁶ Det er ikke ganske tydeligt, om Mogens Hejnesøn først dræbte de to eller straks kastede dem overbord. Forhandling med udenlandske Magter. E. 40 a. 97. — Sammesteds E. 40 a. 106. Rigsarkivet.

S. 103. ¹ Forhandling med udenlandske Magter E. 40 a. 103 a. Rigsarkivet. — ² Forhandling med udenlandske Magter E. 40 a. 97. Rigsarkivet. — ³ Herredagsdombog. Dom af 1. Juli 1598. — Forhandling med udenlandske Magter E. 40 a. 100 b. Rigsarkivet. — ⁴ . . . Ut alias injurias non minoris damni aliis Angliis ab eodem Hennisonio (Mogens Hejnesøn) illatas in præsentia taceamus . . . Forhandling med udenlandske Magter E. 40 a. 97. Rigsarkivet.

S. 104. ¹ Norske Rigsregistranter. 2den Del, Side 647.

S. 105. ¹ Herredagsdombog. Dom af 3. Juni 1586. Rigsarkivet. — ² Om hele denne Sag se sammesteds.

S. 108. ¹ Herredagsdombog. Dom imellem Christoffer Valkendorf og Mogens Hejnesøn af 3. Juni 1586. Rigsarkivet.

S. 109. ¹ Herredagsdombog 1597—98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ² Herredagsdombog 1597—98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet.

S. 111. ¹ Resen: Frederich den Andens Krønike, Side 351. — ² Norske Rigsregistranter, 2den Del, Side 729—30. — Jydske Registre den 22. Juni 1598. Rigsarkivet. — ³ Norske Rigsregistranter, 2den Del, Side 706. — ⁴ Jydske Registre den 20. Maj og 24. Juli 1587. Rigsarkivet.

S. 112. ¹ J. H. Schlegel: Geschichte Christian des Vierten. Kopenhagen 1757. 1ter Theil, pag. 122. — ² Klevenfelds Stamtavler. Rigsarkivet. — Historisk-heraldisk Selskabs Samlinger. Specialia. L. Rigsarkivet. — ³ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ⁴ Norske Rigsregistranter, 3die Del, Side 114—15. — Jydske Tegnelser den 16. Januar 1589. Rigsarkivet. — Smlgn.: Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 103 c. Rigsarkivet.

S. 113. ¹ Jydske Registre den 24. Juli 1587. Rigsarkivet. — ² Resen: Frederich den Andens Krønike, Side 353. — Danske Magazin, 3die Række, 3die Bind, Side 72. ³ Jydske Registre den 22. Juni 1588. Rigsarkivet. — ⁴ Tilladelsen dateret den 9. Februar 1588. Norske Rigsregistranter, 2den Del, Side 720—30.

S. 114. ¹ Antiquarisk Tidsskrift 1849—51. Side 168.

S. 116. ¹ Dokumenter til Klevenfelds Stamtavler. Familien Hartgenger den 28. August 1599. Rigsarkivet.

S. 117. ¹ Jydske Registre den 22. Juni 1588. Rigsarkivet. — ² Norske Rigsregistranter, 3die Del, Side 3. — ³ Smstds. — ⁴ Jydske Registre den 22. Juni 1588. Rigsarkivet. — ⁵ Dokumenter til Klevenfelds Stamtavler. Familien Hartgenger. Rigsarkivet. ⁶ Norske Rigsregistranter, 3die Bind, Side 46. — ⁷ Nye Danske Magazin. 3die Del. Side 238.

S. 118. ¹ Norske Rigsregistranter, 3die Del, Side 11—12. — ² Westphalen: Monumenta inedita rerum Germanicarum Tomus II. Colon. 1229. — ³ C. F. Wegener: Anders Sørensen Vedel. fol. Side 154. Anm. 11. — Norske Rigsregistranter, 3die Del, Side 11—12. — ⁴ Norske Rigsregistranter, 3die Del, Side 11—12.

S. 119. ¹ Norske Rigsregistranter, 3die Del, Side 11—12. — ² Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 98 b. Rigsarkivet. — ³ Jydske Tegnelser den 25. August 1588. Rigsarkivet. — ⁴ Forhandl. med udenlandske Magter E. 40 a. 98 b. Rigsarkivet. — ⁵ Sammesteds. — ⁶ Forhandl. med udenlandske Magter E. 40 a. 102. Rigsarkivet. — ⁷ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ⁸ Forhandl. med udenlandske Magter E. 40 a. 98 b. Rigsarkivet.

S. 121. ¹ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ² Sjællandske Tegnelser den 2. September 1582. Rigsarkivet. — ³ Herredagsdombog. Dom imellem H. Lindenov og C. Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ⁴ Dette Argument benyttes forunderligt nok heller ikke senere. Maaske har Englænderne staaet i den Formening, at Mogens Hejnesøn havde spansk Kaerpbrev.

S. 122. ¹ Forhandl. med udenlandske Magter E. 40 a. 98 b. Rigsarkivet. — ² Sammesteds. — ³ Forhandl. med udenlandske Magter E. 40 a. 98 b. Rigsarkivet. — ⁴ Sammesteds.

S. 123. ¹ Sjællandske Tegnelser den 13. December 1588. Rigsarkivet. — ² Sammesteds. — ³ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. — Jydske Tegnelser den 16. Januar 1589. Rigsarkivet. — ⁴ Jydske Tegnelser den 16. Januar 1589. Rigsarkivet. — ⁵ Norske Samlinger. fasc. 8. no. 27. Rigsarkivet.

S. 124. ¹ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ² Jydske Tegnelser den 16. Januar 1589. Rigsarkivet.

S. 125. ¹ Claus Billes Kalenderantegnelser, Danske Samlinger, anden Række, 5te Bind, Side 64. — Magazin til den danske Adels Historie. Kbhvn. 1824. 1ste Bind, Side 98. — C. F. Wegener: Historiske Efterretninger om Abrahamstrup Gaard. 2det Bind, Side 330. — Føjlagte Angivelser i: Helvaderus: Sylva chronologica, Side 235 (8. Februar 1589). — Lubas Debes: Færøe, Side 224 (1588). — Slange: Christian den Fjerdes Historie, Tome 1, Side 43 (8. Februar 1589). — Rothe: Christoffer Walkendorff, Side 54 (8. Februar 1589). — Antiquarisk Tidsskrift 1849—51, Side 169 (8. Februar 1589). — ² Helvaderus: Sylva chronologica, Side 235: Umb 3 Uhr in der Morgenstunde. — ³ Lucas Debes: Færøe, Side 222. — ⁴ Lucas Debes: Færøe, Side 224. — ⁵ Pontoppidan: Origines Hafnienses. Side 338.

S. 126. ¹ Rørdam: Kjøbenhavns Universitets-Historie, 3die Del, Side 693. — ² Danske Kongers Historie 73. dd. Rigsarkivet. — ³ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet.

S. 127. ¹ Herredagsdombog. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ² Herredagsdombog. Dom af 4. August 1590. — Rigsarkivet. — Kolderup Rosenvinge: Gamle danske Domme, 4de Samling, Side 226—27. Anm. — C. P. Rothe: Christoffer Walckendorff, Side 53—54. — Slange: Kong Christian den Fjerdes Historie, Tome 1, Side 42. — Ludvig Holberg: Dannemarks Riges Historie, udg. af Levin. Kbhvn. 1856. Tomus 2, Side 373—74.

S. 129. ¹ Kancelli-Arkivets Aflevering, Skab 15, Pakke 117. Rigsarkivet. — Smlgn.: Kolderup Rosenvinge: Gamle danske Domme, 4de Samling, Side 226: — Bering-Liisberg: Vesten for Sø og Østen for Hav. København 1909. S. 1—85.

S. 130. ¹ Kolderup Rosenvinge: Gamle danske Domme, 4de Samling, Side 227. — ² Herredagsdombog 1597—98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet.

S. 131. ¹ Sammesteds. — ² Herredagsdombog 1597—98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet. — ³ Forleningsbrev af 31. August 1589. Sjællandske Registre. Rigsarkivet. — ⁴ Grundtvig: Meddelelser fra Rentekammerarkivet 1873—76. S. 189.

S. 132. ¹ Sjællandske Tegnelser den 12. August 1590. Rigsarkivet. — ² Sjællandske Tegnelser den 10. November 1590. Rigsarkivet. — ³ Skrivelse fra Regeringsraaderne til Albert Fris, dateret Koldinghus den 13. August 1590; underskrevet af Niels Kaas, Peder Munk, Jørgen Rosenkrans og Hak Ulffstand. Rigsarkivet. — Kirkehistoriske Samlinger III 2, 508.

S. 133. ¹ Fyenske Tegnelser den 12. August 1590. Rigsarkivet. — Fyenske Tegnelser den 24. November 1590. Rigsarkivet. — ³ Jydske Registre 14. Juli 1591. Rigsarkivet. — ⁴ Norske Rigsregistranter. 3die Del, Side 220—21, — ⁵ Danske Magazin. 3die Række, 1ste Bind, Side 254—55.

S. 134. ¹ Sjællandske Tegnelser den 14. Juli 1585. Rigsarkivet. — ² Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 98 b. Rigsarkivet. — ³ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 103 c. Rigsarkivet. — ⁴ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 100 a. Rigsarkivet. — Sammesteds E. 40 a. 101. — ⁵ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 100 a. Rigsarkivet. — ⁶ Sammesteds. — ⁷ Wolff: Norrigia illustrata, Side 268—70. — E. Pontoppidan: Marmora Danica, 2det Bind, Side 218—19.

S. 136. ¹ Perplexa questione accusatus. — ² Magna gerens quondam studuit me reddere parvum, Sed frustra: Magni nomen ut ante viget.

S. 137. ¹ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 98 b. Rigsarkivet. — ² Sammesteds. — ³ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 97. Skrivelse fra Dronning Elisabeth, dateret Greenwich den 12. Maj 1590. Rigsarkivet. Naar denne betegner sig selv som den tredie, maa vistnok den Daniel Rogers 1588 medgivne Klage forstaaes som den første.

S. 138. ¹ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 98 a. Rigsarkivet. — ² Sammesteds. — ³ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 98 b. Rigsarkivet.

S. 139. ¹ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 99. Rigsarkivet. — ² Sammesteds. — ³ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 100 a. Rigsarkivet.

S. 140. ¹ Sammesteds. — ² Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 100 a. Rigsarkivet. — Sammesteds E. 40 a. 101. — ³ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 100 b. Rigsarkivet.

S. 141. ¹ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 101. Rigsarkivet. — ² Norske Rigsregistranter. 3die Del, Side 509. Ordren er dateret 5. August 1597. — ³ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 102. Rigsarkivet. — ⁴ Sammesteds.

S. 142. ¹ Danske Magazin, 3die Række, 1ste Bind, Side 254—55. — ² Hübertz: Aktstykker til Bornholms Historie i Aarene 1327—1624. Kjøbenhavn 1852. Side 519. ³ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 103 c. Rigsarkivet.

S. 143. ¹ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 103 a. Rigsarkivet. — ² Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 104. Rigsarkivet.

S. 144. ¹ Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 105. Rigsarkivet. — ² Herredagsdombog 1597—98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet.

S. 145. ¹ Herredagsdombog 1597—98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1598. Rigsarkivet.

S. 147. ¹ Herredagsdombog 1597—98. Dom imellem Hans Lindenov og Christoffer Read af 1. Juli 1599. Rigsarkivet.

S. 148. ¹ Se Kolderup Rosenvinges Bemærkninger om jus talionis i dansk Ret. Danske Magazin, 3die Række, 3die Bind, Side 169 og følgende. — ² Forhandlinger med udenlandske Magter E. 40 a. 106. Rigsarkivet: . . . qui hanc caussam in Dania postremo procuravit, carceribus ac minis male affectus, fuga sibi consulere coactus fuit. — ³ Sammesteds. — ⁴ Sammesteds.

S. 149. ¹ Dokumentar til Klevenfelds Stamtavler. Familien Gyntersberg. Dom af 4. August 1607. Rigsarkivet. — ² Lucas Debes: Færøæ. Side 253—54. — ³ Hübertz: Aktstykker til Bornholms Historie, Side 510. — ⁴ Samme Skrift: Side 566—68. Side 573. — ⁵ Samme Skrift: Side 580—94.

S. 150. ¹ E. Pontoppidan: Origines Hafnienses, Side 273. — ² Sjællandske Tegnelser den 1. Marts 1580 og 14. Juli 1585. Rigsarkivet. — Pontoppidan: Origines Hafnienses, Side 17 og 345. — ³ Pontoppidan: Origines Hafnienses, Side 347—48. — ⁴ Samme Værk: Side 119—20. — ⁵ Antiquarisk Tidsskrift 1849—51. Side 162.

S. 151. ¹ Lucas Debes: Færøæ, Side 213—28. — Antiquarisk Tidsskrift 1849—51. Side 160—70. — ² Antiquarisk Tidsskrift 1849—51. Side 165.

INDHOLD

	Side
I. Indledning. To indbyrdes Modstandere	7
II. Sammenstød mellem Christoffer Valkendorf og Mogens Hejnesøn	41
III. Den sidste Kamp	116
<i>Anmærkninger og Henvisninger</i>	153
